

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2004

magazin istoric

Anul XXXVIII – serie nouă – nr. 10 (451)
octombrie 2004

<http://magazinistoric.itcnet.ro>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Marea zeiță a Milosteniei, statueta reprezentativă a dinastiei Qing (1644-1911), datând din al 13-lea an al domniei împăratului Qian Long (1748) și cântărind peste 3 kg

2 Sfântul Martin și cerșetorul, pictură a artistului de origine greacă El Domenikos Theotokópulos, cunoscut sub numele de El Greco, stabilit din 1577 în Spania, la Toledo

3 Arcul de Triumf, unul dintre monumentele Capitalei care a beneficiat de grija Băncii Naționale a României

4 Ana Balș, fiica marelui hatman Teodor Balș, căsătorită cu hatmanul Iordache Boldur Lătescu, o reprezentantă a unei mari familii boierești

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru.

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilas

București, Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), etaj III, camerele 281, 283 (se-
cretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1. Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „COREȘ” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

octombrie

2004

4 Între hagiografie
și denigrare

P. DIMITRIU

**ȚARA
CARE NU EXISTĂ**

5 Transnistria,
pagina dintâi

O. SEREBRIAN

7 Clona otrăvită

*Crearea Republicii
Autonome Sovietice
Socialiste Moldovenești*

I. NISTOR

10 Scrisoare
din Basarabia

V. BUTNARU

11 Românii
din cimitire

*Crucile, dovezi ale
continuității în secuime*

I. CRISTACHE
PANAIT

14 Principele
descăpătânat

Andrei Báthory

G. RUSU

ISTORIE TRĂITĂ

19 La oglindă

ANGELA
MOLDOVAN

25 Aristocrația roșie
*Rapoarte către Kremlin
despre nomenclatura
română*

T.V. VOLOKITINA

30 Reportaj
de război cu șevaletul

*Theodor Aman
în Crimeea*

A. SILVAN-IONESCU

**ZIUA
HOLOCAUSTULUI**

33 Despre unicitatea
Șoah-ului în România

*Interviu cu rabinul
Alexandru Șafran*

M. RADNEV

37 Deportați
și salvați de două ori

T. WEXLER

39 Să nu uităm

40 Perla Orientului
Shanghai

A.E. BUDURA

45 Recunoștință
regală,
nepăsare românească
*Regele Albaniei
dăruiește lui Iorga
o casă pe malul Adriaticii*

G. MAKUTOVICI

48 Prin marile
temple ale timpului
suspendat
Prado

M. NICOLAU

52 Guvernul
se înclină în fața
Justiției

Procesul Manoiilescu

I. SCURTU

57 23 august 1939,
între stupoare
și panică

*Jurnal inedit
Ioan Hudiță*

D. BERINDEI

61 Bătrâna
și generoasa doamnă

*Misiunea culturală
a Băncii Naționale
a României
în perioada interbelică*

A. TOADER

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Opera seria versus
opera buffa

*Un episod celebru
din istoria muzicii*

C. NEAGOE

PE VREMURI
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI

71 Intervenții
la Victor Slăvescu

G. FILITTI

75 Jaf în acceleratul
de Cluj

*Cum a rămas Vaida-
Voevod fără 300.000 lei*

A.-A. SPÂNU

77 Alexandru
Lăpușneanu

L. CRUCEANU

VECHI PALATE
ȘI CONACE

81 Pașcani-Căciulați

N.D. ION

85 Călătorind
în viață cu Al. Rosetti
În Țara Sfântă, cu umor
M. SALA

HOOVER
INSTITUTION

92 Să nu te cerți
cu fratele cel mare
*Brutus Coste
avertizează*

RUBRICI

87 Pentru biblioteca
dumneavoastră

88 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

93 Concurs
Ștefan cel Mare
Răspunsurile

93; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

TITULESCU

PAUL DIMITRIU

Unul din predilectele mele exerciții de memorie – cum se poate constata – este acela de a îndepărta învelișul de zgură al legendelor, spre a putea pătrunde intimitatea și realitatea fenomenelor politice sau a personajelor de pe scena vieții publice. Legende sunt de două tipuri: cele hagiografice și cele denigratoare. Primele alimentează excesiv spiritul naționalist sau partizan, celelalte întrețin ura, disprețul, respingerea; amândouă ocultând cauzele, circumstanțele, necesitățile sau erorile în alegerea unor opțiuni[...]

Luând ca exemplu doar cele trei mari figuri ce au dominat incontestabil destinele politice ale României de la finele primului război mondial până la terminarea celui de al doilea, adică Nicolae Titulescu, regele Carol al II-lea și mareșalul Antonescu, constatăm că toți trei au fost obiectul unor legende fie hagiografice, fie denigratoare, pe care le lansau unii și le combateau alții, cu aceeași îndârjire. Cazul Titulescu este cel mai edificator între toate cele trăite de mine. În jurul acestei mari figuri a diplomației și politicii europene, hagiografia și denigrarea s-au dezlănțuit și înfruntat pătimaș. Opinia publică de stânga și de centru l-a idolatrizat – și desigur pe bună dreptate –, neluând în seamă unele erori și nici conjuncturile ulterioare, care au pus în mod firesc capăt activității și ideilor sale politice în care angajase țara. Opinia de dreapta și mai ales de extremă dreaptă cu aceeași patimă l-a denigrat, fără să țină seama de imensele servicii aduse de Titulescu țării sale, reținând numai erorile și falimentul nu al politicii lui, ci al sistemului pe care îl servea, faliment provocat de schimbarea raporturilor de forțe în Europa.

Dacă a fost îndreptățită vreodată impresia – sau mai precis iluzia – că România se situează nu numai în Europa Centrală, dar chiar în centrul politicii europene, ea se datorează exclusiv lui Nicolae Titulescu. Timp de 17 ani această impresie a funcționat ca certitudine. Răstimpul la care mă refer și care ar trebui să se numească pentru noi „epoca Titulescu” este singura întrerupere a unui îndelung destin de anonim care s-a abătut asupra culturii și istoriei românești.

Întâmplarea a făcut ca România să se întâlnească cu Titulescu în momentul în care Titulescu se întâlnea cu istoria, fiind prin excelență omul reprezentativ al acelui moment istoric. Modelele în politică au un rol determinant fiindcă exprimă – ca de altfel și în ansamblul fenomenelor de cultură – temperatura spirituală a unei perioade. Ei bine, după primul război mondial, prăbușirea celor trei imperii: habsburgic, german și țarist, puteri conservatoare și imperialiste, a făcut loc unui moment de euforie idealistă, în care a dominat spiritul juridic, diplomația și arta oratorică, alimentate împreună de inteligență și cultură, ce încercau să sublimeze forța, îndiguind aroganța ei.

Or, Titulescu era un desăvârșit spirit juridic, un diplomat de vocație și largă viziune europeană, în fine, un elegant și riguros în argumentație orator. Poate cel mai talentat, într-o Europă care cuprindea un număr important de talente, printre care străluciau Aristide Briand, Nicolas Politis, Stresemann sau contele Appony.

Dar acel moment euforic al Europei s-a stins o dată cu schimbarea raportului de forțe; anume, când fostele imperii german și rus s-au reconstituit sub alte forme, dar cu aceleași apetituri imperialiste de dominație și expansiune, ce obligau țările mici și mijlocii, în lupta lor pentru supraviețuire, să-și modifice orientările politice, adaptându-se noilor situații. Mai ales când, la Conferința de la München, Franța și Anglia, acceptând dispariția Cehoslovaciei, au abandonat Europa Centrală și de Sud-Est. Mica Înțelegere s-a destrămat, ca și Înțelegerea Balcanică, Liga Națiunilor a devenit o instituție derizorie, iar politica angajată de Titulescu a luat în mod firesc sfârșit, determinând factorul constituțional să-l oblige a părăsi scena, fiindcă nu mai putea apăra interesele României în acea conjunctură.

(Exerciții de memorie, vol. II, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995)

Igor Smirnov, stăpânul de la Tiraspol, la o paradă militară

Kotovskî (stânga) și Frunze, „părinții” creației transnistrene

ORIGINILE CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

OLEG SEREBRIAN

La 12 octombrie anul acesta, se împlinesc 80 de ani de la constituirea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (R.A.S.S.M.) și, totodată, opt decenii de la deschiderea primei file în istoria „problemei transnistrene”. Ideea constituirii unei republici moldovenești în cadrul Uniunii Sovietice a aparținut militarului sovietic de origine basarabeană Grigore Kotovski. El a găsit susținere la compatriotul Mihail Frunze, una dintre cele mai influente figuri în armata roșie și la Kremlin. Grigore Kotovski a dorit mult constituirea unei republici unionale. Stalin a considerat imposibil acest lucru din cauza populației și a suprafeței foarte reduse a preconizatei republici. Astfel, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, ce cuprindea în octombrie 1924 zece raioane din zona dintre Bug și Nistru (Kodima, Balta, Anani, Bîrzula, Ocnele Roșii, Camenca, Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol și Tiraspol), a devenit o republică autonomă în componența R.S.S. Ucrainene. Suprafața noii republici era de 8.800 km², iar populația de aproape jumătate de milion. Românii și ucrainenii constituiau majoritatea (cam 80%), dar existau și importante comunități ruse, germane și evreiești.

Tinând cont de faptul că U.R.S.S. nu recunoscuse actul unirii Basarabiei cu România, județele românești dintre Prut și Nistru erau considerate teritorii ale R.A.S.S. Moldovenești temporar ocupate de România. R.A.S.S. Moldovenească,

alias Transnistria, era concepută de administrația sovietică drept un cap de pod pentru o operațiune de reanexare a Basarabiei. Prima capitală a R.A.S.S. Moldovenești a fost orașul Balta (azi centru raional în regiunea Odessa, Ucraina).

În 1929, Capitala a fost transferată la Tiraspol, mai aproape de frontiera cu Basarabia. La 28 iunie 1940, după anexarea Basarabiei de către U.R.S.S., teritoriul acesteia a fost automat încorporat în R.A.S.S. Moldovenească, implicat în

R.S.S. Ucraineană, din care republica autonomă moldovenească făcea parte.

Odată cu transformarea R.A.S.S. Moldovenești în R.S.S. Moldovenească (2 august 1940), adică în republică unională, Kievul a insistat asupra revizuirii frontierelor noii republici, susținând că raioanele preponderent ucrainene ale fostei autonomii moldovenești ar trebui să rămână în componența Ucrainei. Astfel, patru raioane nord-basrabene (Hotin, Securenii, Noua Suliță și Chelment), nouă raioane sud-basrabene (Reni, Chilia, Ismail, Bolgrad, Akerman, Sărata, Tatarbunar, Arciz și Tarutino) și cinci raioane din estul Transnistriei (Balta, Bîrzula, Kodîma, Ocnele Roșii și Anani), având o suprafață totală de 20.500 km², au fost cedate ucrainenilor. Merită să menționăm că în cinci dintre aceste raioane (Noua Suliță, Balta, Ismail, Reni și Bolgrad) ucrainenii erau în minoritate.

Partea apuseană a Transnistriei, adică raioanele de pe Nistru, a rămas în componența R.S.S. Moldovenești. Și în perioada sovietică, Basarabia și Transnistria au fost părți oarecum distincte, transnistrenii, indiferent dacă erau români, ruși sau ucraineni la origine, îi priveau pe basrabeni, cu superioritate. Nu e de mirare că în 1988, odată cu slăbirea presiunii exercitate de partid, KGB și administrația unională, cele două maluri au început să se distanțeze. În procesul de separare a Transnistriei și Basarabiei, problema lingvistică și cea națională au fost doar un

pretext, terenul pentru divorț fiind pregătit de multă vreme.

Problema transnistreană rămâne cea mai gravă cu care se confruntă Republica Moldova. Nici problemele economice, nici problemele sociale și nici cele politice nu se pot compara ca dimensiune cu gravitatea efectelor generate de conflictul transnistrean. Este regretabil că societatea politică și civilă de la noi acordă prea puțină atenție conflictului transnistrean.

Atunci când argumenta necesitatea aderării Republicii Moldova la „structurile economice” ale Comunității Statelor Independente (care grupa, în jurul Moscovei cea mai mare parte a fostelor republici din U.R.S.S.), președintele Snegur a dat de înțeles că, dacă Republica Moldova nu intră în C.S.I., nu se va putea rezolva conflictul transnistrean. Dar conflictul nu s-a rezolvat nici după intrarea în C.S.I.

Adoptând Constituția din 1994, cum s-a argumentat faptul că la articolul 13 limba română e numită „moldovenească”? Prin faptul că cei din Transnistria nu acceptă glotonimul „limba română” și

din cauza asta nu se va reuși niciodată reintegrarea celor două maluri. „Casa noastră – Republica Moldova”, ca și politica apropierii de Rusia, promovată în 1994-1998, au avut cam același suport de argumente. Rusia trebuie să fie stat-garant al statutului (care, de altfel, încă nu există) special al Transnistriei. Altfel, se spune, nu se poate obține unitatea teritorială a Republicii Moldova. Până la urmă, s-au făcut o serie de concesii „întemeiate” pe – sau și pe – „problema transnistreană”.

De fapt, datorită acestui conflict există Republica Moldova ca stat. Imaginați-vă că în decembrie 1991, când Republica Moldova fusese recunoscută pe plan internațional de toate țările, inclusiv de S.U.A. și Rusia, nu ar fi existat conflictul transnistrean. Luând în considerare starea de spirit care era atunci la Chișinău, Basarabia s-ar fi reunit, probabil, cu România. Prin urmare, trebuie să-i „mulțumim” Tiraspolului pentru existența Republicii Moldova ca stat. Și asta din două considerente. În primul rând, pentru că „originile juridice” ale Republicii Moldova sunt în stânga Nistrului, ea fiind

succesoarea juridică a R.A.S.S. Moldovenești create în 1924, iar în al doilea rând, pentru că dacă în decembrie 1991 nu exista problema transnistreană, Republica Moldova n-ar fi existat nici ea.

De ce conflicte de genul celui transnistrean n-au fost posibile în Estonia, de pildă? Din punct de vedere geopolitic, Estonia era

Tiraspol, pe la 1900

mult mai dezavantajată decât Republica Moldova. Estonia are frontieră cu Rusia, Narva e un oraș aproape sută la sută rusească și e plasat chiar la frontieră, Ivangorodul aflându-se peste pod. Republica Moldova, totuși, e separată de ruși prin Ucraina, o putere regională importantă. Să ne amintim însă ce au făcut balticii în august 1991. Primul lucru pe care l-au întreprins și estonienii și letonii în regiunile lor răsăritene a fost condamnarea rapidă a celor care au susținut pe autorii puciului din august 1991, contra lui Gorbaciov. Imediat după întoarcerea acestuia de la Foros, primul ordin dat a fost cel de arestare și condamnare a celor care au sprijinit puciul. În mod sur-

În fața sediului „președinției”, statuia lui Lenin

prinzător, Chișinăul n-a făcut acest lucru. De ce Chișinăul, și era pentru prima dată, n-a dorit să urmeze atunci sfatul Moscovei? Structurile de securitate, inclusiv poliția care era subordonată Chișinăului, se retrag din Transnistria. Deci, în loc să-i aresteze pe sprijinitorii puciului de la

Tiraspol, urmând un ordin al Moscovei, se retrag structurile de forță din teritoriile de est! Concomitent, arhivele Securității de Stat din Chișinău sunt transferate din Chișinău la Tiraspol.

Fronturile populare care apar în U.R.S.S. în 1987-1988 (și nu uităm că U.R.S.S. era o țară în care era controlat până și prețul la hârtie igienică, iar statul era încă destul de puternic la acea vreme) erau supravegheate și dirijate de KGB. Sigur că oamenii care s-au aflat în primele rânduri ale mișcării pro-perestroika sau ale așa-numitelor Fronturi Populare, și asta este recunoscut de toată lumea, au fost infiltrați de KGB. Primii

Transnistria, magnet pentru Basarabia

I. NISTOR

Teritoriul transnistrian făcea parte din Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei. Desprinderea părților moldovenești din Ucraina nu se putea face fără asentimentul Consiliului Comisarilor Poporului din Harkov. Dându-și seama de aceasta, Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova dădu instrucțiuni misiunii sovietice din Berlin să aducă de la societățile studențești din străinătate cât mai multe petiții colective prin care să se ceară concursul Comitetului Executiv Ucrainean pentru înființarea Republicii Moldovenești. Intervențiile acestea fură încoronate cu succes la sfârșitul lui septembrie [1924]. Ciubăr, președintele Consiliului Comisarilor Poporului din Harkov, răspundea afirmativ cu privire la separarea raioanelor, că lucrările delimitării

sunt spre sfârșite și că „s-a stabilit că Republica Moldovenească va avea o populație de 3-400.000 locuitori”, iar centrul ei administrativ va fi probabil la Ananiev.

„Populația muncitoare moldovenească — continua Ciubăr — a fost supusă unei rusificări forțate, ca și muncitorii ucraineni. Rusificatori principali în Moldova și Ucraina au fost moșierii și cinovnicii țariști, cari au năbușit orice manifestație de independență națională și creștină. Muncitorii moldoveni au acum puțința de a adânci și intensifica opera lor creatoare în granițele unei unități teritoriale și administrative independente.”

După rezultatele raionării în regiunile locuite de moldoveni, noua republică moldovenească urma să cuprindă următoarele

oameni care au fost propulsați de mișcarea reformatoare au fost „comuniștii cu față umană”. Gorbaciov căuta în republicile unionale persoane care să poată să-și asume sarcina de „restructurare” a U.R.S.S., fără a duce la dezintegrarea ei. În toamna anului 1991, astfel de persoane au cerut retragerea structurilor de forță tocmai în scopul creării unui cap de pod, care să poată permite menținerea constantă a Republicii Moldova în zona rusească de influență.

Poate renunța Republica Moldova la Transnistria? În lumea contemporană n-am întâlnit nici un caz

când un stat să renunțe de bună voie la suveranitate, fie și ipotetică, asupra unui teritoriu și mai ales asupra a 11% din teritoriu. Insulele Kurile de Sud reprezintă aproximativ 1% din suprafața Japoniei. Această însă nu semnează tratatul de pace cu rușii tocmai din cauza celor câteva insule. La fel Argentina, țara ce are aproape 3

milioane km², este în conflict de 150 de ani cu Marea Britanie pentru insulele Malvine, în care locuiesc mai puțin de 2.000 locuitori.

Eventual, s-ar putea admite cedarea unor teritorii, însă în schimbul a ceva. Republica Moldova are frontiera de est recunoscută internațional și chiar dacă pentru moment nu

controlează teritoriile din est, de ce să nu admitem că în 25-50 de ani situația internațională se va schimba și că se va putea găsi scenariul convenabil pentru închiderea „dosarului transnistrean”? În acest caz, nu rămâne decât să se „încheie conflictul”.

*Tancul sovietic, cu inscripția „Pentru patrie”,
garantul statului transnistrean...*

raioane: Ribnița, cu 48.784 locuitori, dintre care 25.387 moldoveni; Dubăsari, cu 57.571 locuitori, dintre care 33.690 moldoveni; Tiraspol în întregime moldovenesc; Ananiev, cu 43.585 locuitori, dintre care 24.294 moldoveni.

Hotărârile comisiilor de raionare fură trimise la Harkov spre aprobare. Ciubăr înaintă propunerile tovarășului Petrovski, președintele Comitetului Central Executiv al Întregii Ucraine (Vuția). La 8 octombrie 1924, Comitetul se întruni în ședință plenară, cu ordinea de zi: înființarea Republicii Moldovenești. Deschizându-se discuția, Grigore Ivanovici Borisov, cu numele conspirativ Starti Moșneagul, membru al Consiliului, pledă pentru înființarea Republicii, pentru următoarele motive: „Noi, țărani și muncitorii moldoveni de pe malul Nistrului, vă rugăm să ne dați puțința de a clădi viața noastră culturală și să ne dați dreptul de alcătuirea Republicii Socialiste Autonome Moldovenești (R.S.S.A.M.), care va fi parte din Ucraina sovietică și va intra în sânul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste Rusești (U.R.S.S.).”

Alegerile pentru congres s-au ținut în primele zile ale lunii noiembrie 1924, iar congresul s-a întrunit la 7 noiembrie, la Birzula. Atunci s-a constituit și Comitetul Central al Republicii. Președintele Comitetului Central fu ales Grigore Ivanovici Borisov. Rus de felul său, fost muncitor în atelierele căilor ferate din Tighina, făcea parte din partidul comunist rus încă din 1901. După Unirea Basarabiei fugise peste Nistru și luptase în armata roșie contra lui Petliura [liderul naționaliștilor ucraineni], fiind unul dintre cei mai aprigi propagandiști ai doctrinei comuniste. Ca vechi revoluționar și cunoscător al limbii moldovenești, Borisov frecventase „facultatea” pentru muncitori și se puse în fruntea propagandei și mișcării pentru crearea Republicii moldovenești. Primul ajutor al președintelui fu ales bulgarul I. Stroeiev, avocat de profesie. Membri ai Comitetului Central erau și Krivoșukov, A.I. Ivanov, Badaev, Buciușcan și Caterina Arbore. Krivoșukov, Ivanov și Badaev erau ruși de origine. Buciușcan era moldovean, fost învățător în Basarabia și deputat în Sfatul Țării din Chișinău, de unde fugi peste Nistru.

Nici din punctul de vedere al securității Republicii Moldova nu este admisibil să fie recunoscută independența Transnistriei. Independența Transnistriei ar însemna că ea poate accepta trupe militare ale altor țări pe teritoriul său. În cazul în care între NATO și Rusia ar putea să apară divergențe, Republica Moldova s-ar afla în prima linie.

Există o variantă în *extremis*, care n-a fost străină anumitor cercuri politologice americane. Transnistria este cedată Ucrainei, unde ar avea un statut de republică autonomă identic celui al Crimeei, cu româna și ucraineana drept limbi oficiale. La fel, ar fi

cedate ucrainenilor județul Taraclia și districtul autonom Gagauz-Yeri, care ar forma împreună cu cele nouă raioane „basarabene“ ale regiunii Odessa (adică sudul Basarabiei) o altă republică autonomă – Bugeacul. Aceasta ar avea patru limbi oficiale – ucraineana, româna, bulgara și

turca. În schimbul acestor cedări teritoriale (cam 6.700 km²), am putea obține un statut de republică autonomă în cadrul Ucrainei și pentru Bucovina. În felul acesta, cei 700.000 de români (inclusiv 250.000 în Transnistria) ce s-ar regăsi în Ucraina ar beneficia de autonomie. Restul

teritoriului Republicii Moldova (80% din suprafața actuală) s-ar uni cu România. Dar, repet, acesta ar fi un „scenariu în *extremis*“. Unica soluție plauzibilă, care include atât soluționarea definitivă a „problemei transnistrene“, cât și refacerea unității spațiului românesc este, neîndoiește, edificarea unei Europe unite. ■

... și un milițian

Caterina era fiica lui Zamfir Arbore, comunistă înfocată.

Astfel luă ființă, în ziua de 8 octombrie 1924, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Constituirea Republicii moldovenești era fără îndoială un eveniment de însemnătate istorică pentru românii transnistreni. Cei 400.000 de moldoveni, dornici de învățătură în limba lor, își dobândiseră autonomia politică și națională!

Din nefericire, noua republică nu cuprindea pe toți moldovenii răspândiți între Nistru și Nipru. Granițele de răsarit ale republicii nu atingeau Bugul, necum să fi trecut apele acestui râu. Pe lângă limba oficială moldovenească se întrebuința cu egală îndreptățire și limba rusă și ucraineană. Aduarea constitutivă a noii republici s-a ținut la Birzula, iar centrul administrativ s-a fixat în mod provizoriu la Balta. Proclamarea Republicii moldovenești s-a sărbătorit în satele moldovenești cu mare însoțire prin manifestații publice și militare, la care s-a intonat imnul *Deșteaptă-te, române*.

Cu totul altele erau scopurile urmărite de vechii revoluționari prin înființarea Repu-

blicii moldovenești, care se grăbiră să proclame pe Racovski (*Magazin istoric*, nr. 4, 5/2004) drept „cel mai vechi și mai călduros congresist al Moldovei“. Din lista guvernului Republicii Moldovenești vedem că din cei șapte membri care constituiau acest guvern, numai doi erau moldoveni, iar din ceilalți cinci unul era bulgar, iar patru ruși. După mărturisirea lui Medvedev, secretar al Comitetului Central Ucrainean, „stăruința pentru crearea Republicii Moldovenești este un fel de protest contra politicii teroriste și apăsătoare a României față de populația basarabeană“. El susținea că prin crearea unui stat separat și independent care să asigure pe deplin dezvoltarea culturală și națională a moldovenilor „se va arăta basarabenilor că cine anume este apărătorul lor adevărat“. În formațiune statală, națiunea moldovenească va fi în stare să crească repede și să producă „o mare influență culturală și politică asupra Basarabiei“.

(*Istoria românilor*, vol. II, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2003)

SOCIETATEA "LIMBA NOASTRĂ CEA ROMÂNĂ"

str. Mihai Kogălniceanu, 52, Chișinău, Republica Moldova, tel. 24.26.58

c/d 222470302202, Banca Socială, MFO 280101703, c/f 241140

SCRISOARE DIN BASARABIA

Stimate domnule redactor-șef,

O experiență frumoasă și unică în felul ei mă îndeamnă să vă scriu și să vă împărtășesc o revelație. În Magazinul istoric, nr. 5/2004 ați publicat un Apel pentru Basarabia. Autorul a preferat să rămână anonim. Așa i-a dictat bunul simț. Este vorba de... [respectăm în continuare dorința corespondentului nostru de a-și păstra anonimatul – n.red.], din București, pe care l-am cunoscut doar prin corespondență și care îmi trimite cu regularitate revistele. Ideea apelului îi aparține în totalitate.

Mari mi-au fost mirarea și bucuria când, la scurt timp după publicarea apelului, am primit un colet din Deva, de la domnul Gheorghe Bogdănescu. În plus, pe lângă Magazinul istoric, domnul Bogdănescu îmi pune și Dosarele istoriei și alte reviste. Toate aceste materiale sunt distribuite profesorilor din sate, în special celor de istorie și de limba și literatura română. La puțin timp a venit un colet cu Magazinul istoric din Pitești, de la domnul Mihai Gheorghe, și ultimul din Brăila, de la domnul Flaviu-George Brezeanu.

Vreau să le mulțumesc tuturor acestor domni care n-au uitat că Basarabia este pământ românesc și în mod special să-i mulțumesc și pe această cale, încă o dată, domnului [...], din București, care a avut inspirația să pună românii la treabă. Vreau să știți că le-am scris tuturor și le-am mulțumit, fiecăruia în parte, dar vreau să o fac și prin intermediul revistei dumneavoastră, care, cu ajutorul acestor domni, ajunge în mai multe case din Basarabia.

Țin să atrag atenția că această acțiune a răsturnat mitul românului comod, care stă în fața televizorului și își compătimește neamul, fără a încerca să miște un deget din loc, pentru a urni cu un milimetru căruța împotmolită a națiunii. Asemenea gesturi simple și oneste vorbesc despre oameni de calitate și cu școală și ne umplu de optimism pentru un viitor luminos al românismului.

Valentina Brubaru,
Președinte

CIMITIRUL DIN TOMEȘTI

Pe Valea Oltului, spre izvoare, în frumosul peisaj al Ciucului, casele au adesea cruci pe coama acoperișului. Pe dealuri se înalță biserici izolate. Poposim în satul Tomești (comuna Cârta). În hotarul așezării, pe un dâmb din afara vetrei construite, dăinuie resturile unei biserici medievale. A fost părăsită în 1775, iar parte din materialele de construcție din acest vechi lăcaș au fost utilizate la edificarea noii biserici parohiale romano-catolice, ridicată,

conform unei inscripții, în 1778. Clopotul vechii biserici, datând din 1495, a fost adus la noul lăcaș.

La prima investigare făcută de noi în 22 aprilie 1983, cu prilejul cercetării pe teren a arhitecturii de lemn din județul Harghita, am putut remarcă structura turnului de piatră, contraforturile în trepte, dispuse oblic, ferestrele în arc frânt de la ultimul nivel și lăcașurile bânelor ce separau nivelele turnului (în unele din acestea se mai păstrau chiar crâmpoie de grinzii).

IOANA CRISTACHE PANAIT

Terenul din jurul fostei biserici, neîmprejmuit, era înțesat de morminte. Localnici, buni cunoscători ai limbii române, ne-au spus că cimitirul era încă folosit de multe familii, care din străbuni își știau locul de veci acolo. Tot ei ne-au spus că în cursul timpului, din resturile vechii biserici s-au recuperat materiale folosite la ridicarea „cașelor ungurilor”.

În puzderia de cruci, cele mai multe erau din piatră, puține din lemn, iar cele mai recente din fier.

Aici odihnese...

Am revenit la Tomești, după 12 ani (25 septembrie 1995), cu intenția de a lărgi observațiile asupra monumentului și a cimitirului. Am găsit o situație schimbată. Un gard înalt, din sârmă, înconjură dâmbul, iar porțile erau lăcătuite. Mormintele erau îngri-

jite. Sporiseră crucile de fier, se împușinaseră cele de piatră și dispăruseră cele de lemn. Movilete joase indicau vechi morminte rămase fără cruci. Cimitirul de aici a fost și este folosit de români, unii care, poate, și-au uitat limba, dar rămăseseră credincioși confesiunii în care se născuseră (cele mai recente îngropări erau din 1992).

Am cercetat antroponimic (studiul numelor proprii) crucile din cimitir și am grupat numele după proveniență. În timp ce notam, două persoane de sex feminin s-au apropiat și mi-au reproșat cu asprime că am intrat în cimitir. După câteva minute s-au liniștit, iar una dintre ele, cu un chip frumos și senin, vorbind perfect românește, mi-a mărturisit că și neamul ei era îngropat acolo. Am înțeles că intervenția lor nu fusese întâmplătoare; primiseră „indicații” să păzească cimitirul de ochii specialiștilor.

Așadar, citind inscripțiile de pe cruci, am aflat că „itt nyugszik” (aici odihnește), în „beke” poroira” (veșnică pomenire): Olah Istvan (1840-1887), Olah Tudor (sec. XIX), Olah Mihaly (1871-1936), Olah Gabor (1904-1989), Olah Borbat (1960, probabil anul morții), Olah Erzebet (1985-1989). Având la origine numele (antroponimicul gentilic) Boer, crucile îi străjuie pe: Janos (1901-1985), Marton (1909-1985), Ferentz (1945-1985), încă doi Boer ale căror prenume nu se mai pot citi. Cu numele de Șandor sunt amintiți în cimitir următorii: Borbala (1871-1957), Catarina (1875-1950), Istvan (1877-1946), Ana (1877-1963), Peter (1890), Istvan (1895-1955) și alți trei Șandor, cu date indecifrabile (numele Șandor în onomastica românească se regăsește și sub forma Șandru). Antroponimul Demeter (frecvent în onomastica

românească prin traducerea lui Dumitru și a lui Dimitrie) a fost purtat, după însemnările de pe crucile cimitirului de la Tomești, de: Peter (1870-1938), Ianos (1899-1983), Istvan și Peter (fără anii de viață). Sub numele de Szebeni sunt menționați pe cruci: Istvan (1872-1947), Janos (1924-1979), Miclos (1922-1992), amintind-o acum și pe Sabo (provenit din Sava) Ana (1905-1962). Sub antroponimul Tudor, sunt înscrși pe cruci: Borbala (1890-1957), Istvan (1897-1930), Miclos (1898). Gabor, devenit gentile, a fost purtat de Peter (mort în 1958), Miclos (1966-1967) și de încă un sătean pe a cărui cruce nu se mai poate descifra altceva. Antroponimul românesc Crăciun (devenit Karacson) se poate citi pe crucea lui Ferent (1883-1947), pe o altă cruce a cărei inscripție nu mai poate fi descifrată complet. Sfârșim pomelnicul de nume citite pe cruci cu acela de Barabas: Istvan (1885-1955), Mihail (1925-1947).

Din informațiile furnizate de localnici în 1983, aflăm că aici există tradiția conform căreia biserica din Tomești a fost distrusă de tătari cu trei sute de ani în urmă (deci spre finele secolului XVIII), tot de la tătari trăgându-și numele și vârful Tătaru din Munții Harghitei.

În actuala biserică romano-catolică am cercetat o listă a preoților din localitate, care începe cu 1690. O amintim pentru că și ea face adăugiri la șiragul antroponimelor românești – dovezi ale conviețuirii cu secuii și ale

procesului de asimilare. În listă sunt menționați preoții Vereș (nume românesc atestat în documente la 1433 și la 1614), dar și Deak. Acest ultim antroponim derivă de la funcția de diac (scriitor de acte, conducător de școală, dascăl de copii, ajutor de preot) și este întâlnit în lumea românească încă din secolul XIV.

Păstrători de neam

Câteva comentarii suplimentare merită gentilicile Olah și Boer, întâlnite la Tomești, dar a căror frecvență în onomastica românească în diferite zone transilvane a fost deja remarcată. Primul nume provine de la atributul român, cel de al doilea de la starea socială, instituție chiar, a boieriei.

Pentru cadrul geografic și istoric al satului Tomești

reținem cele 9 familii „Olah”, înscrise în 1784 în conscripția (statistică) românilor din scaunul Gheorghieni, dar și observația din 1900 cum că numele „Olah” în districtul Giurgeului „trădează că oarecând respectivele familii au fost române”. Numele Boer este des întâlnit în izvoare de secolele XVIII-XIX la locuitori din scaunul Mureș, la jeleri (țărani dependenți lipsiți de mijloace de producție) sau chiar iobagi, dar și la alții care au rezistat cruntelor feudalizări, păstrându-și *sesia* (lotul de pământ avut în stăpânire) și starea de nobili. Secuizarea antroponimelor românești Boer și Olah a fost remarcată de mulți specialiști. În acest fel au ajuns primipili (la secui, categorie socială intermediară, între frunțași și oameni de rând) acei Boer întâlniți ca atare la 1614, sau acel

Stephanus Boer, secretar gubernial atestat documentar în 1750.

Dar nu asupra acestor Boer, care în mod voit s-au lăsat deznaționalizați, vom insista; mai importanți mi se par cei care, purtând acest nume, s-au opus cu dârzenie deznaționalizării și care, în întreg sud-estul Transilvaniei, au susținut prin toate mijloacele ființa românească.

Generații de preoți cu numele Boer au păstorit bisericile, multe dintre acestea fiind distruse ulterior (Eliseni, Bodo-gaia, Aldea, Odorhei ș.a.). De preotul Demetriu Boer din Poian (Covasna) se leagă ctitorirea bisericii de lemn Sf. Arhangheli de acolo, în 1760. Un descendent de peste un veac, Iosif Boer, a reparat lăcașul.

Dacă se vor mai întârzia mult studiarea și conservarea lor, multe dintre mărturiile prezenței românilor în aceste ținuturi vor dispărea

La sfârșitul secolului XVIII, Dimitrie Popovici Boer din Chepeț (Covasna) este atestat întocmind cărți manuscrise, care aveau largă circulație. În 1797, diferite însemnări îl menționează pe Nicolae Boer de la Ghelinta (Covasna) în calitate de cumpărător de cărți; și în prima jumătate a secolului XIX, la parohia din Ghelinta sunt menționate două generații de preoți Boer. Însemnări istorice îi consemnează pe protopopul Ioan Boer al Eparhiei Odorheiului și pe parohul Dimitrie Boer, ca fiind preocupați de cărțile și celelalte bunuri ale bisericii (1818). Preotul paroh Ioan Boer din Ciuc-Sângeorgiu (Harghita), harnic cumpărător de cărți și vrednic păstor al obștii, a ridicat în 1840 biserică nouă din zid, în locul celei bătrâne. În 1862, pentru edificarea bisericii de lemn de la Bicaz, Florea Boer și fiul său Vasile au pus la dispoziție terenul necesar.

Adevărul printre cifre

Dar să revenim la Tomești. După ce i-am identificat pe inscripțiile purtate de crucile din cimitirul vechii biserici, în ruină azi, să vedem cum apar românii în rubricile conscripțiilor din veacul XVIII și ulterioare, ca și în alte surse.

Districutul Ciuc nu a fost cuprins în conscripția anului 1733, dar nu este exclus ca partea respectivă a acestui document să se afle încă prin vreun fond arhivistic necercetat încă. Ne face să credem acest lucru descoperirea prețiosului izvor docu-

mentar din 1748, privind scaunul Gheorghieni. Unitatea geografică și istorică a acestui scaun, cu întreaga zonă a Ciucului (de Sus și de Jos) ne reține atenția în primul rând datorită titlului documentului redactat în limba latină și care, în traducere, sună astfel: „Conscripția românilor care locuiesc și trăiesc peste tot în satele și mai ales în munții și pădurile din scaunul secuiesc Giurgeu.“ Gentilicele românești, în special prenumele, sunt aceleași și la românii din Tomești: Chirilă, Teodor, Vasile, Simion, Gheorghe, Dochita, Anuța, Teodora, Porfira.

Afilieră românilor din Tomești parohiei din Sândominic, satul vecin (între hotarele celor două localități fusese așezată biserica în ruină azi), avusese loc înainte sau după distrugerea bisericii. Când anume, nu putem pre-

ciza. Conscripția românilor din 1750 înscrisa la Tomești 73 de suflete, iar la Sândominic 258 (cu biserică, preot, cantor și ajutor); conscripția din 1760 înregistra numai 20 de familii unite la Tomești și 36 (tot unite) la Sândominic (cu biserică și doi preoți). Unul dintre acești preoți era Ioan, ce începând din 1762 înșirase pe filele unei cărți, tipărită la București în 1746, nașterea celor 11 copii ai săi. Popa Ioan a participat, în 12 august 1782, la alegerea episcopului Ioan Bob și tot lui i se datorează înlocuirea bisericii bătrâne din Sândominic cu aceea existentă și azi.

În 1835 au fost înregistrate la Tomești 207 suflete românești și cu toate acestea, patru ani mai târziu, satul era înscris în rândul localităților „curat ungurești.“ În 1920, satul „curat ungureș“ conținea încă un număr mare de

locuitori de confesiune română, necropola despre care am vorbit în primele pagini constituind o mărturie tulburătoare despre rezistența românilor în fața poliției de deznationalizare.

Împuținați numeric, cu nume maghiarizate, uneori uitându-și limba, românii au continuat să reprezinte cei mai vechi locuitori ai zonei. Erau urmașii celor care întocmiseră așezarea, iar la sfârșitul secolului XIV sau începutul celui următor ridicaseră biserica ruinată din deal. Cercetări arheologice la locul vechiului lăcaș ar aduce noi mărturii despre comunitatea românească din această zonă și o mai nuanțată cunoaștere a procesului de conviețuire româno-secuiască. ■

PRINCIPELE

Secui

Capul lui Andrei Báthory

ninsoare. În ținutul sălbatic al secuilor iarna vine întotdeauna mai devreme, gerul este mai pătrunzător, iar zăpada se topește primăvara târziu, prin luna lui Florar.

Înainte-umblătorii se întoarseră în grabă pentru a-l informa pe principe despre iminența unei ambuscade a secuilor, care de câteva zile îl urmăreau cu tenacitate și răbdare.

Andrei Báthory atinse aproape instinctiv, cu vârful degetelor mâinii drepte, sabia de la cingătoare, gândindu-se la clipa în care va trebui să o scoată din teacă pentru a-și apăra viața. Ar fi preferat desigur crucea, arma pe care, în calitate de înalt prelat al Bisericii romano-catolice, o mânua mult mai bine, însă a dorit să fie un soldat al lui Christos, iar în luptă regulile sunt cu totul altele. S-a văzut asta la Rălimbăr.

De altfel, semne încă prevestitoare anunțaseră, într-un fel, dezastrul de lângă Sibiu. La plecare înspre tabăra concentrată la Sebeșul Săsesc, în timp ce cobora scările

GABRIEL RUSU

Andrei era unul dintre cei trei frați Báthory descinși din ramura de Șimleu. Fiii Margaretei din familia făgărășeană cu origini românești Mailath și ai nobilului Andrei Báthory, aceștia au devenit curând bogați, influenți și puternici, dominând scena politică a Transilvaniei sfârșitului de veac XVI. Ștefan stăpânise Chioara și fusese multă vreme guvernatorul Oradei, iar Balthazar uneltise împotriva vărului său, principele Sigismund, sperând să-i ia coroana și tronul. Dar așa-numita

„Conspirație de la Cluj“ eșuase lamentabil și fu asasinat în toamna anului 1594 în cetatea Gherla (*Magazin istoric*, nr. 2/2002).

În vârstă de 33 ani (după alte păreri cardinalul ar fi avut 28 de primăveri în momentul morții), „...înalt la stat, cu barba și părul capului galben, pe care după ritul religiei avea obiceiul a le purta rase“, Andrei avea un caracter „...dulce și blând și mai bun pentru biserică decât pentru război“, cum opina istoricul român pașoptist. Însă ambiția nemă-

surată de-a domni (răvnise la un moment dat chiar la coroana Piaștilor poloni) îl schimbă radical, iar experiența de circa opt luni în fruntea Ardealului fu „...o jalnică pildă a ticăloșiei urșitelor omenesci“. Venise din Polonia, unde slujise în ierarhia Bisericii catolice, deghizat în haine de negustor. Pentru a obține tronul de la Alba Iulia decise a-i ierta nestatornicului Sigismund toate necazurile provocate familiei, inclusiv uciderea mișlească a fratelui său.

DESCĂPĂTÂNAT: ANDREI BÁTHORY

palatului din Alba Iulia, principelui i se sfărâmasă unul dintre pintenii de aur, iar pe când pășea măreț în fruntea alaiului, încheietura mantalei îi cedase pe neașteptate, spre surprinderea însoțitorilor săi.

Cardinalul își aminti apoi de grozava dezlănțuire a Țihiilor cerului, ce transformară pentru un ceas frumoasa capitală a Ardealului într-un loc de coșmar, asemănător iadului. Acoperșurile caselor fură ridicate de vijelie în văzduh, înălțimile zidurilor doborâte, copacii falnici smulși din rădăcini, străzile și locuințele inundate, iar multe animale au fost târâte de ape și înecate în Mureș. Se povestea că tot atunci o mulțime de lupi fioroși coborâseră din pădurile întunecoase ale Munților Meseșului și, invadând șesurile transilvane, răspândiseră groaza prin sate. Cu cinci zile înainte de încheierea de pe câmpia Șelimbărului, soldații ardeleni jurau că văzuseră pe cer flăcări roșiatice și misterioase mingi de foc ce le luminau drumul în noapte. Însuși principele se visase hăituit de o turmă de țapi îngrozitori, în timp ce porci sălbatici îi sfășiau lacomii nobilele-i veșminte.

Astfel „...în vreme ce trufașul său biruitor intra cu o pompă măreață în capitala sa — scrie Nicolae Bălcescu despre Mihai Viteazul — sârmanul Andrei, în colțul împotriviitor al țării, răsplătea cu o moarte cruntă nenorocirea de-a fi domnitor“.

Contemporanii au prezentat în variante diferite mai ales unele detalii însemnate ale săvârșirii acestei fapte. Multe documente omit să menționeze identitatea ucigașului. Pornind de la premisa că munca extrem de delicată a specialistului criminalist se aseamănă foarte mult cu cea nu mai puțin dificilă și meticuloasă a istoricului-cercetător, ambii vizând descoperirea, din fragmente disperate, a unui adevăr ascuns de oameni sau de timp, vom încerca să reconstituim, dintr-o sumă de izvoare ale vremii, mobilul, circumstanțele și felul în care a fost asasinat principele-cardinal, precum și alte evenimente importante derulate în Secuime ulterior victoriei lui Mihai Viteazul din 28 octombrie 1599.

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, ulei pe lemn, pictură de Tr. Constantinescu, din 1934

Dar soarta a fost nemiloasă cu noul principe, curând implicat într-un conflict armat cu Mihai, domnitorul Țării Românești, care, la 21 octombrie/1 noiembrie 1599, intră în Ardeal.

Văjaît de săgeți și puști descărcate

Peste câmpul de la Șelimbăr s-a lăsat încet înserarea. Încă se mai dădeau lupte răzlețe, iar soldații din ambele tabere începuseră a-și căuta răniții și număra morții. Victoria lui Mihai Viteazul era incontes-

tabilă, iar biruința asupra oștilor ardeleni îi aduse voievodului stăpânirea întregii Transilvanii.

Strigăte de biruință și vaiete de durere mai răzbăteau când și când în văzduh, în momentul în care învinsul, însoțit de câțiva nobili rămași credincioși și de o mică gardă personală, în total 102 oameni, după mărturia scrisă a lui Ioan Darahi, secretarul personal al voievodului român, părăsea în mare taină teatrul de operațiuni, cu intenția de-a lua calea exilului în Polonia, prin Moldova. Însă traseul gândit de cardinal era unul extrem de primejdios, deoarece fugarii

urma să străbată pământurile stăpânite de secui, dușmanii tradiționali ai casei de Báthory și aliați de nădejde ai lui Mihai. Principii Ștefan și Sigismund le anulară în mod abuziv vechile libertăți și țăranii din scaunele secuiești mai aveau încă proaspătă în minte sălbatica reprimare a ridicării din anul 1596.

După ce a trecut pe căi ocolite pe lângă Sighișoara, Andrei a zăbovit timp de trei zile în cetatea Odorheiului, nu pentru a organiza o mișcare de rezistență, cum credea nuntial apostolic Germanico Malaspina, imposibilă practic în mediul secuiesc ostil, ci mai

Alți trei Băthorești: Ștefan, Elisabeta (cu o carieră asemănătoare lui Dracula) și Sigismund

degrabă în scopul organizării etapei de traversare a Carpaților în Moldova. Acțiunea urma să se desfășoare foarte probabil prin trecătoarea Ghimeșului. Această întârziere i-a fost însă fatală principelui, deoarece secuii aflară curând de prezența sa în regiune și începură să-l caute.

Unele izvoare contemporane pomenesc despre Mihai Balázs, zis „Ördög”, adică Dracul, un mic nobil secu din Sândominic (Csikszentdomokos), aflat la un moment dat în slujba magnatului Lázár Farkas. Un oportunist desăvârșit, Balázs, „...care prin facerile de bine ale cardinalului ajunsese din stare săracă la o avuție însemnată”, a crezut că poate obține beneficii și de la noua stăpânire românească. El „...puse să tragă clopotele spre a aduna, cum este obiceiul la țară, rudele sale, clăcașii și compatrioții săi... spre a lua vrăjmășește în goană pe Andrei”. De menționat că Ördög, invocând o inexistentă boală, s-a sustras convocării principelui și implicit participării la lupta de la Șelimbăr.

Sesizând tensiunea în creștere și mișcările dușmănoase ale secuilor, principele porunci plecarea imediată în munți, nu înainte de a renunța la o parte dintre nobilii care-l însoțeau. După ce le-a

mulțumit pentru credința dovedită, i-a sfătuit să se închine de bunăvoie biruito-rului său, putând obține astfel iertarea. Apoi lăsa în fruntea cetății pe George Palatics și, lepădând veșmintele principiare pentru modeste haine țărănești, plecă în goana cailor.

Potrivit lui Wolfgang Bethlen, care preia informații din cronica lui Szamosközy, Balázs, cu o ceată de circa 300 de oameni, înarmați până-n dinți, pregătise cu grijă capcana în strămtorile mocir-loase și greu accesibile ale Munților Ciucului. Acolo fugarii au găsit drumul blocat de șanțuri, stânci și copaci doborâți. Deodată, de pe înălțimi și povârnișuri au început să se audă strigătele de luptă, vâjăitul săgeților și zgomotul puștilor descărcate ale secuilor. Înceleștarea fu scurtă și sângeroasă, fugarii fiind repede copleșiți de numărul și înverșunarea atacatorilor.

Părăsindu-și prețioasele bagaje, Andrei, însoțit doar de nobilul Ioan Mikó și de un anume Ștefan Fekete (Negrul), reuși să se facă nevăzut în pădure, în timp ce ultimii cavaleri își sacrificau viața pentru el. Secuii învingători, mai ageri și mai iuți de picior, dar și buni cunoscători ai locurilor, porniră din nou pe urmele principelui, căutân-

du-l printre stejari, prin crânguri ori prăpăstii adânci.

O lovitură de secure în frunte

Ploaia se opriese cu totul și era trecut de miezul nopții când Andrei și Mikó ajunseră la o stână pe muntele Fagul Păstorului (Pásztorbükk), în locul numit „Nascalat”, identificat între satele Sândominic și Tomești (Csikszenttamás), chiar în fieful lui Balázs Ördög. Prezența principelui în proximitatea acestor localități, aflate la o distanță mică de pasul Ghimeș, ne face să credem că el nu își schimbase strategia inițială, vizând o disperată trecere a munților prin locuri greu accesibile. Caii sleiți de efort fuseseră părășiți, la fel și Ștefan, care era grav rănit și sângera. Pentru a nu fi găsit de secui, cei doi l-au ascuns în pădure, într-un loc umbrat, acoperindu-l cu frunze uscate și mușchi. A reușit să scape cu viață din această grea încercare. Va fi un martor important al tristului eveniment, pe care-l va relata personal cronicarul lui Szamosközy.

Despre o stână vorbește și Darahi în relația sa, descriind în amănunt cum Andrei, „...după ce a răătăcit patru zile în munți cu un oarecare Ioanne

În Muzeul Prado din Madrid se află un tablou pictat de un necunoscut intitulat *Irodiada*. A fost descoperit și interpretat, la începutul veacului trecut, de Nicolae Iorga. Compoziția încearcă să inducă privitorului impresia existenței unei complicități a voievodului Mihai și a principesei Maria Cristina de Habsburg, fosta soție a lui Sigismund, în asasinarea cardinalului Andrei Báthory, al cărui cap este oferit pe tavă învingătorului de la Șelimbăr. Însă eventuala conspirație a celor două personaje, transpuse pe pânză în rolul celebrelor personaje biblice Irod și Irodiada, nu poate fi în nici un fel dovedită. Pictorul s-a străduit, probabil la instigația comanditarului, să redea moartea de martir a omului Bisericii și presupusa victorie sângeroasă a verișoarei împăratului Rudolf II asupra lui Andrei Báthory.

Între principesa născută la Graz și cardinalul care-i uzurpase tronul existau relații încordate. O eventuală vinovăție a acesteia, credem noi, este exclusă, scena în cauză fiind mai degrabă rodul unei viziuni fantastice a autorului, departe de adevărul istoric.

Mikó, în sfârșit au ajuns la un cioban român ce-și păstrea oile, de la care a căpătat puțină pâine și lapte, și acolo lângă foc, istovit de atâtea oboseli cu care nu era obișnuit, de foame, de frigul aspru, a stat să se odihnească și a adormit ca și cum ar fi fost într-un loc fără primejdii". Bethlen consemnează în plus că principele „...însărcină pe Mikó să stea de pază în vreme ce el se va odihni puțin, ca să poată apoi a-și urma drumul, făgăduind că va sta și el la rândul-i de strajă până când Mikó se va odihni". Apoi, luându-și nelipsita carte de rugăciuni în mână, se puse a citi la lumina focului. Epuizat, adormi imediat. Era noaptea de 31 octombrie spre 1 noiembrie a anului 1599.

În acest timp, secuii își continuau perseverent scotocirea, ghidându-se foarte probabil după urmele fugărilor și după obiectele pe care ei le abandonaseră pe drum. Conform aceluiași cronicar ungur, Balázs Ördög și ai săi l-au întâlnit prima dată pe cioban,

care, amenințat cu moartea, a mărturisit despre oaspeții săi neașteptați. Au urmat apoi momente dramatice. Ioan Mikó a auzit vocile amenințătoare ce răzbăteau din pădure și l-a trezit pe principe, sfătuindu-l să fugă și să scape cum va putea. Apoi a ieșit curajos în întâmpinarea dușmanilor, căutând a-i imbuna prin vorbe meșteșugite și făgăduieli. Nu a reușit, căzând pradă loviturilor. Se spune că Mikó, dându-și seama de zădărnicia inițiativei și de iminența morții, și-a oferit de bunăvoie sabia unuia dintre dușmani, zicându-i: „Slujește-te cu aceasta prietene și nu mă mai sfășia, rănindu-mă cu arma ta fără tăiș.”

Cardinalul a fost găsit și încercuit. „Împins mai mult de nevoie decât de vitejie – scrie secretarul curții princiere, protonotarul apostolic Giorgio Tomasi –, Andrei trase sabia cea lată ce purta la coapsă și începu a se apăra cu mână slabă.” Nu o făcu chiar rău, din moment ce reuși să-i rănească pe câțiva agresori, înainte

de-a primi din partea lui Ördög o lovitură puternică de secure în frunte. Rana a început să sângereze abundent, întunecându-i principelui privirea. A urmat a doua izbitură în ceafă și trupul căzu la pământ. Nobilul secui îi aplică apoi lovitura decisivă, detașându-i capul de trup. Unul dintre agresori a încercat să-i smulgă un inel frumos cu rubin. Nereușind, i-a tăiat degetul cu totul. Capul însângerat al mândrului principe a fost împlântat de Balázs Ördög în vârful unei sulite, acoperit cu o bucată de pânză, în timp ce trupul despuiat fu abandonat în pădure. Cu această ocazie, secuii au pus mâna pe nu mai puțin de 20.000 de galbeni de aur, precum și pe alte bunuri ce aparținuseră lui Andrei și însoțitorilor. Însă la împărțirea prăzii au apărut disensiuni și nu mult a lipsit să se încaiere.

Descriind dramaticele întâmplări, Darahi susține că principele a fost prins și ucis de ciobanul sau ciobanii români din Munții Ciucului,

care l-au găzduit, ceea ce este greu de crezut.

Plecat în caleașcă, reîntors în car

După comiterea crimei, secuii au trecut la vânarea celorlalți nobili din suita principelui, care, părăsind Odorheul, încercaseră în van să treacă în Țara Moldovei. A fost un măcel cumplit și doar Ioan Iffiu, frate matern al cardinalului, și Mihai Mikó, un copil de 12 ani, au scăpat cu capetele pe umeri. Ei au fost prezentați, împreună cu căpătâna lui Andrei, domnitorului Mihai, la Alba Iulia.

Reacția acestuia, devenită deja celebră — „Săracul popă!”, —, dă măsura compasiunii sincere și a perplexității noului conducător al Transilvaniei, la aflarea veștii despre eliminarea fizică a rivalului. Mihai decide pe loc pedepsirea vinovatului, dispunând executarea lui Balázs Ördög, prin tăierea capului, în fața oștirii, asumându-și astfel riscul unor complicații politice în colaborarea cu secuii.

Gestul voievodului poate fi explicat și prin încercarea acestuia de a-și apropia o nobilime ardeleană pacificată prin forța armelor și încă în ascuns rămasă fidelă casei de Báthory. Pe de altă parte, uciderea lui Andrei de către secui a fost condamnată de Mihai și din alt motiv. În concepția medievală și modernă timpurie, suprimarea unui cap încoronat (unsul lui Dumnezeu pe Pământ) nu o putea decide decât tot un cap încoronat, și nicidecum oamenii obișnuiți. În cazul de față, voievodul trebuia să reacționeze ca un suveran, prin pedepsirea ucigașului care și-a permis să

violeze această cutumă. Tot el a hotărât ca banii și bunurile fostului principe și ale nobililor uciși să intre în vistieria țării.

Papa Clement VIII, profund indignat de soarta tragică a cardinalului, va arunca anathema asupra satului Sândominic, de unde proveneau atât nobilul, cât și, se pare, majoritatea războinicilor secui, iar blestemul pontifical nu fusese ridicat nici în secolul XIX. La câțiva ani de la consumarea acestor evenimente, într-un raport despre starea religiei catolice din Transilvania, redactat de nuntial apostolic al Vienei, Giulio Spinola, se menționa faptul că „Sanctus Domokos este desolată”, semn că pedeapsa aplicată de Sfântul Scaun lăsase urme adânci. Capul defunctului a fost preluat de Malaspina, care i-a cerut unui pictor al Curții să-i facă un crochiu destinat împăratului Rudolf de Habsburg. Logofătul Teodosie Rudeanu l-a sfătuit pe Mihai să trimită câțiva oameni în Secuime pentru a recupera cadavrul descăpătânat al cardinalului și a-l înmormânta creștinește.

Andrei Báthory plecase la război mândru și încrezător, împodobit cu arme și haine scumpe, aurite, părăsind Alba Iulia într-o frumoasă caleașcă trasă de șase cai negri ca abanosul. Acum se întorcea fără viață, despuat de veș-

mente și coroană, aruncat într-un car nenorocit; pentru a nu fi văzut în starea aceasta mizeră, soldații pusă peste el, la intrare în capitală, crengi și frunze. Trupul îmbrăcat în haine princiere a fost așezat apoi în biserică pe o lespede de marmură, fiind acoperit cu o manta de purpură, în timp ce nenumărate lumânări ardeau la căpătâiul său. Mihai folosisese prilejul dietei din 20-28 noiembrie 1599 pentru a-i organiza cardinalului funeralii, de a căror bună desfășurare a fost responsabil, potrivit mărturiei sale, și Malaspina: „...și m-am îngrijit cu tot dinadinsul, nu numai ca acel cap să nu fie înfipt pe ziduri, ci și ca domnia sa ilustrisimă să fie înmormântată cu cea mai mare cinste”.

Citând o serie de cronicari ai epocii, Bălcescu realizează o interesantă descriere a cortegiului funerar: „Coșciugul era purtat de junii nobili și înconjurat de toți boierii români. Armăsarul lui, frumos împodobit cu toate armele sale, urma după coșciug. Apoi venia Mihai însuși cu fața întristată, cu o mulțime de nobili, ofițeri și popor. Înainte și înapoi pășiau, cu toată cuvința, oștile înarmate și în bună rândulă. Apoi preoții, cântăreții și faclele nu mai aveau număr.”

Reținem amănuntul că sicriul era din argint. Potrivit lui Darahi, el fusese pregătit de Andrei, cu mare cheltuială, pentru reînhumarea fratelui său Balthazar. Acesta din urmă a fost adus acum din cetatea Gherla, astfel încât în ziua a 24 a lui Brumar „trupurile ambilor frați fură împreunate”, găsindu-și odihna veșnică într-o criptă a catedralei romano-catolice din Alba Iulia. ■

Scena prinderii lui Andrei Báthory

ÎNTÂLNIRI CU ISTORIA PE DRUMURILE CÂNTECULUI

ANGELA MOLDOVAN

Artistă emerită (1962), laureată a Ordinului „Muncii” clasa a III-a (1957) și clasa a II-a (1962), a Ordinului „Meritul Cultural” clasa a II-a (1967), Cavaler al Ordinului „Meritul Național” (2003). Numeroase premii la festivaluri și concursuri naționale și internaționale încununează cariera de peste jumătate de veac în slujba cântecului popular românesc a doamnei Angela Moldovan.

Acum, când mă aflu în fața îndrăgitei interprete, nu-mi pot stăpâni emoțiile unei reîntoarceri în timp, spre anii adolescenței mele dintr-un sat nord-dobrogean. Prin 1964-1965, părinții reușiseră să-și cumpere un aparat de radio „Popular”. Vara, în vacanță, ascultam pe înserat postul de radio Iași, care difuza o oră de muzică populară la cererea ascultătorilor. Aproape zi de zi era solicitată Angela Moldovan, cu unul și același cântec: o melodie cu cuvinte de dor de satul natal, de poarta și pridvorul casei părintești, de măicuța din prag.

„Sunt basarabeni”, spunea mama mea, ascultând înșirarea de nume ale solicitanților. „Le este dor”, adăuga, ea însăși fiind basarabeană, plecată în 1944 în pribegia fără de întoarcere...

Nu știam, în acei ani de demult, că și doamna Angela Moldovan venea din Basarabia.

– Cum ați ajuns din Basarabia la București?

– Părinții mei sunt basarabeni, de la Orhei. Eu m-am născut în 1927, la Chișinău. Tata se ocupa de analiza și marcarea metalelor prețioase la un birou special. Era șef de serviciu pe județ. Era destul de delicată meseria lui, supusă la felurite riscuri și ispite. Pentru a nu putea intra în cine știe ce relații necinstite cu

negustorii sau alți proprietari de aur, de argint, era mutat, la fiecare patru ani, într-un alt oraș.

Normal, și eu am colindat astfel toată țara. Cele opt clase de liceu, cum era pe atunci, le-am făcut în cinci orașe. Când aveam un an, în 1928, am stat la Târgu Mureș. Acolo am învățat să vorbesc și în română și în maghiară. Apoi, la Timișoara, Suceava, Orhei. La Orhei ai mei reveniseră în 1941, după ce armata

română eliberase Basarabia. Am făcut doar un an de școală acolo. Pentru a-mi continua gimnaziul, am fost trimisă la Iași, unde am stat în internatul Liceului „Doamna Cuza”. O frumusețe de palat, unde acum este televiziunea ieșeană. Când ai mei s-au refugiat iarăși de la Orhei, în 1944, ne-am stabilit la Alba Iulia, apoi la Dej, unde mi-am terminat liceul. Baccalaureatul l-am dat la Bistrița-Năsăud, căci acolo era centrul de susținere a examenului.

– Ați avut de suferit, ca basarabeană, după 1944?

– Au început unele presiuni asupra mea. Cei de la Comisia Aliată de Control, de exemplu, în 1945, voiau să mă ducă doar pe mine înapoi în Basarabia, nu pe părinți. Trăiam atunci la Alba Iulia. Rușii erau în oraș. Eram amestecată cu ei, cazați laolaltă cu ei. Noi eram fără casă, fără bagaje. În graba refugului, ai mei nu reușiseră să ia mare lucru.

Părinții s-au mutat apoi la Dej, iar rușii plecaseră de-acum spre Berlin. Absolvisem liceul și voiam să-mi continui studiile. Am plecat la Cluj ca să fac o facultate. Ai mei nu aveau altă sursă de venit decât salariul tatei. Mi-au pus în vedere că trebuie să urmez o facultate care să-mi asigure o slujbă, să am ce mânca. Eu voiam să fac muzică. De când mă știu, muzica și teatrul, scena, m-au atras în mod permanent. A trebuit așadar să mă înscriu la Litere. Aveam cel puțin certitudinea că voi ajunge profesoară pe undeva și-mi voi câștiga cât de cât pâinea. Am urmat timp de patru ani româna și franceza. În paralel, m-am înscris și la Conservator.

Prin reforma învățământului din 1948, s-a interzis frecventarea concomitentă a două facultăți. Trebuia să renunț la una dintre ele. Eram deznădăjduită. Atunci profesorul meu de fonetică, Ștefan Pașca, un om foarte bun, a făcut un memoriu la minister, prin care explica situația mea și cerea să frecventez în continuare cele două

La Chișinău, cu părinții

facultăți. S-a aprobat și astfel am putut termina și Conservatorul și Literele.

Pe lângă acestea, intrasem, încă din anul I de facultate, și în corul Operei, ca să mai câștig un ban, să mă pot întreține. Fugeam de la facultate la Operă pentru repetiții, apoi la cealaltă facultate și seara, spectacol. Măncam la niște cantine, ale Crucii Roșii, ale învățătorilor, și ele sărace. Supă de chimen și mămăligă cu prune uscate. Când am luat primii bani de la Operă, am stat și m-am gândit: ce să-mi cumpăr? O pereche de ciorapi sau o prăjitură?

După un an în cor, am câștigat un concurs pentru un post de solistă și am început să cânt în diferite spectacole. Timp de 14 ani am interpretat 14 roluri, mai mici sau mai mari, în *Nunta lui Figaro*, de Mozart, în *Rigoletto*, de Verdi, în *Hänsel și Gretel*, de Humperdinck. Debutul într-un rol de mare cuprindere a fost cu Gilda, din *Rigoletto*.

Era cât pe ce să fie un eșec. În primul act mi s-a făcut rău. Nu mâncasem nimic, făcusem și o injecție cu cafeină, emoțiile inerente... După două măsuri, am fugit de pe scenă. În cabină a venit directorul Operei, maestrul Constantin Bugeanu, care a stăruit să continui. Mi-am spus atunci: cât pe viață și pe moarte. Și am cântat, cu lacrimi adevărate. În sală era și viitorul meu soț, actorul Victor Moldovan, care în aceeași seară s-a hotărât să mă ceară de nevastă.

– După absolvirea Literelor ați profesat?

– Nu. Am rămas la Operă. Între timp, m-am căsătorit. Victor Moldovan a jucat într-o

Cu colegii de la grădinița din Târgu Mureș (prima de jos, cu cravată)

Nu voiam să plec din Cluj. Am stat un an așa, el aici, eu acolo. Nu se putea adapta și tot făcea memorii să revină la Cluj. Nici acum, după 51 de ani, nu s-a obișnuit cu viața din Capitală.

Nu i-au aprobat să revină în Cluj. A trebuit să mă mut eu. Nu am găsit nici o poartă deschisă pentru mine. La Operă – toate locurile erau ocupate, nici n-au vrut să audă de mine. Cine eram eu?

Nu aveam nici unde locui. Am stat un an de zile într-o cabină a actorilor la teatrul care acum se cheamă Odeon, de pe Calea Victoriei. Atunci era acolo Teatrul Național. Auzeam gongul când începea spectacolul.

Am început să colind diferite ansambluri artistice. La Cluj cântasem și într-o formație atunci înființată, „Înfrățirea”, așa că aveam oarecare experiență. La Ansamblul Armatei, unde am încercat în 1953, nu m-au primit, mi-au spus că nu sunt reprezentativă. Eram prea mică de statură și foarte tinerică, păream o elevă de liceu. M-au luat totuși cu ei abia în 1957, la Festivalul Internațional al Tineretului de la Moscova, unde am câștigat trofeul și Marele premiu pentru muzică populară.

– Cum a fost la acel Festival?

– Foarte dificil, o competiție strânsă. Solista sovietică era una dintre marile favorite și aveam emoții puternice. Președintele juriului era un francez, Gérard Philippe, preocupat de studierea cântecelor vânătorilor de balene.

Era însă să pierd concursul. În momentul când trebuia să apar pe scenă, taraful condus de Ionel Budișteanu încă nu sosise. Erau în altă parte a orașului, acompaniind pe altcineva. Conform regulamentului, juriul a așteptat un sfert de ceas, apoi a bătut gongul. Taraful tot

nu sosise. Când cei din juriu se ridicau de acum să plece, au năvălit instrumentiștii, cântând din mers melodia mea *Mi-am făcut bundiță nouă*. Ca un fel de descărcare nervoasă, am cântat cât am putut de bine, să mă răzbun parcă pe ghinion.

Eram de-acum angajată la Ansamblul „Ciocărlia” al Ministerului de Interne și nu m-am mai dus la Armată. A-

Vizitând Moscova

veam salariul de trei ori mai mare decât la Operă. Primeam lunar și alimente, carne, făină, zahăr, untură. Era o mană cerească, pentru că pe atunci era sărăcie mare în țară.

Am fost angajată pe post de solistă de operă. Primul turneu în străinătate l-am făcut ca interpretă de operă. Dar eu jinduam după muzica populară. La început au fost neîncredători și nu prea mă lăsau să cânt în spectacole. Apoi, încetul cu încetul, mă programau cu diverse melodii. Am cântat și la unele recepții, am plăcut la protocol și au prins să mă cheme pe post de

solistă populară. Așa m-am dedicat numai muzicii populare. Nici nu-mi plăcea cum eram nevoită să interpretez ariile de operă: apăream în fața cortinei, îmbrăcată militar. Să cânti *Cio Cio San* (*Madame Butterfly*) în uniforma Ministerului de Interne!

– Cum v-au apărut viața, societatea bucureșteană a acelor ani?

– Era mult politizată. Membrul de partid era întâiul peste tot. Trebuia să fii înscris în P.M.R. Pe mine nu m-au primit multă vreme, scriind la dosarul meu că sunt refugiată din Basarabia și că atunci, în 1945, n-am vrut să mă întorc. Abia în 1966 am intrat în partid. Între noi, artiști, însă, nu prea se ținea seama că ești sau nu ești membru P.M.R. Valoarea conta.

– Ați cântat în numeroase țări. Care turnee v-au impresionat în mod deosebit?

– Cel din China, mai întâi. A fost primul mare turneu, întreprins în 1956 cu Ansamblul

În China, primire la premierul Zhou Enlai, în 1956

„Ciocărlia”. Un traseu lung care, pe lângă China, a cuprins și Coreea de Nord, Vietnamul și Uniunea Sovietică. Mai bine de șase luni a durat deplasarea noastră, dintre care patru luni și jumătate au fost rezervate Chinei.

Emoțiile au început chiar după ce am trecut frontiera, la Ungheeni. Revedeam, după mulți ani, orașul aflat acum pe pământ

rusesc. Din goana trenului îmi aduceam aminte ca prin vis de locurile copilăriei din satul bunicilor din partea mamei de pe malul Nistrului.

- Când v-ați revăzut tinuturile natale?

- Până în 1988, nu mi s-a dat voie să mă duc în Basarabia. Deși eram artistă destul de cunoscută nu primeam viză pentru Chișinău. Nu aveam rude de gradul întâi în Basarabia și nu mă puteam duce. În 1988, când începuseră manifestațiile pentru limba națională, am dat o serie de concerte la Chișinău. Ne mai opriseam de fapt, pentru un singur spectacol, invitați de autoritățile de la Chișinău, la întoarcerea din China. Câteva ceasuri într-o seară, cu mii de oameni veniți să ne vadă pe o scenă în aer liber. Plăngeau și ei, plăngeam și noi.

Atunci însă, în acea noapte de sfârșit de mai 1956, priveam de la fereastra vagonului vechea gară a Chișinăului. Neschimbată, impunătoare, luminată, dar cu foarte puțină lume. M-au podidit lacrimile...

Au urmat apoi Moscova, traversarea Rusiei și contactul cu China într-o gară din Manciuria. Drumul prin deșertul Gobi și în sfârșit Beijingul. Am fost primiți cu onoruri deosebite, ca de altfel peste tot, unde ne-am deplasat. Am ținut un jurnal aproape zilnic pe tot timpul turneului.

La concertele noastre era mare afliuență de public. Se făceau cozi la bilete de la trei dimineața. Am avut un spectacol de gală în Marea Sală a Adunării Reprezentanților Poporului, la care asista premierul Zhou Enlai. În pauză, s-a întreținut cu conducerea ansamblului și cu câțiva artiști, printre care și cu mine. Am vorbit în franceză, limbă pe care o cunoștea bine, deoarece studiasem în Franța. S-a arătat surprins că interpretașem un cântec în chineză. Îl învățasem

În timpul vizitei din Vietnam, cu liderul Ho Și Min

în trenul cu care venisem. Ne-a întrebat cât timp stăm în China. Când a aflat că turneul durează două luni, a spus că e prea puțin pentru o țară atât de mare. Ne-a invitat să mai stăm încă două luni. S-au făcut demersurile necesare și turneul s-a prelungit.

- Ce v-a impresionat în China?

- Noian de lucruri. Trec peste măreția mărturiilor vechilor civilizații, peste ospitalitatea cu care ne primeau pretutindeni.

Tot ce vedeam mă umplea de mirare. Nimic nu era ca la noi acasă. Un sentiment ciudat am încercat când m-am urcat pentru prima dată într-o rișă. Îmi venea să cobor și să-i plătesc dublu omului care mă ducea. Apoi m-am obișnuit și, până la urmă, mă tolăneam pe perne ca o autentică nevastă de bogătaş.

Deplasarea prin China am făcut-o cu un tren luxos cum nu mai văzusem până atunci. Curat, cu o servire ireproșabilă.

Într-un oraș, s-a întâmplat ceva neplăcut. Mare parte din ansamblu a avut o indigestie, provocată de niște raci. Cei care n-am gustat racii am scăpat, dar am fost mutați la un alt restaurant, la o casă de oaspeți a partidului, cred. M-am amuzat când sub halatul alb al celui care ne servea la masă am văzut o uniformă și un pistol la brâu.

Turneul a continuat apoi în Coreea de Nord și în Vietnam.

- Era la scurt timp după încetarea războiului în Coreea.

- Urmele lui se vedeau peste tot. Ruine și iar ruine. Am fost și la Panmunjon, unde se purtasera tratativele de armistițiu. Am văzut barăcile unde se țineau conferințele, pe Paralela 38, care trecea chiar prin mijlocul mesei de tratative. Ni s-a permis să intrăm în zona de „dincolo”. Am avut

Pe linia de demarcație, la Panmunjon - 1956

surpriza să ne întâlnim cu câțiva ostași americani din Poliția Militară. Băieți înalți, cu revolvere, căști de fier, curele galbene. Ne-am fotografiat. Au apărut și două mașini conduse de șoferi negri, militari. Unul dintre ei a oprit, a deschis ușa și ne invita pe rusește să urcăm, râzând, „paiddiom”.

În trenul transsiberian, cu care am venit în China, cunoscusem și ne împrietenisem cu niște tineri cehi, care spuneau că sunt boxeri și merg în turneu în China și Coreea. Acum i-am văzut în uniforme militare la Panmunjon. Se feriseră de noi. Când i-am reîntâlnit, au izbucnit în râs, oarecum incurcați.

Apoi am revenit în China, reluându-ne seria de spectacole.

O întâmplare neașteptată a fost la Shanghai, unde am sârbătorit și ziua mea de naștere. Câțiva colegi plecaseră prin oraș după cumpărături. Într-un magazin se târguiau de zor, într-o românească mai colorată, pentru niște fețe de plapumă. Nu și-au dat seama că, în spatele lor, se oprișe Gheorghiu-Dej, aflat și el în vizită la Shanghai. I-a întrebat cum se simt, ce-au făcut până atunci și i-a dojenit pe unul că era nebărbierit.

– Ce alte turnee ați mai putea evoca?

– Pe acela din Statele Unite ale Americii, din 1962. A durat trei luni, din octombrie și până în decembrie, cu 64 de spectacole în 56 de orașe. Ne-am aflat pe pământul Americii chiar în acele zile când avea loc așa-zisa „criză a rachetelor” din Marea Caraibelor (*Magazin istoric*, nr. 2, 3/1995). Momente de tensiune, când se putea declanșa un al treilea război mondial.

Noi, pentru că veneam de după „cortina de fier”, din lagărul socialist, eram priviți cu suspiciune. Ziarele scriau: „Ce caută comuniștii români la noi?” „Să fie tras la răspundere primarul care i-a invitat în oraș!” „Să fie internați în lagăr!”

La spectacole, eram păziți de Poliția Militară, să nu ni se întâmple ceva. La New York, în special, erau români anticomuniști convinși și care ne acuzau că suntem trimiși să facem propagandă comunistă.

La „Carnegie Hall”, din New York, o sală superbă, am avut un

mare spectacol. Aflasem că se pregătise o manifestație împotriva noastră. Am cântat cu mare frică. Scena era împânzită de poliști. Farmecul muzicii românești a fost mai tare însă decât politica. Nimeni, în sala aceea imensă, n-a făcut vreun gest ostil.

La Washington, la spectacolul de gală, care a avut loc la „Constitution Hall”, o sală de 11.000 locuri, a venit secretarul de stat, Dean Rusk. La dîneul care a urmat, ne-a mărturisit că intenționase să stea puțin timp la spectacol, doar ca simplu act de prezență. Fascinat de cele văzute, a rămas tot spectacolul. S-a amuzat și de un mic incident. Noi pregătisem mai multe discuri, pe care le-am distribuit spectatorilor. Mulți ne-au cerut autografe chiar pe ele, și nouă, artiștilor, și lui Dean Rusk. Amuzat, acesta ne-a spus: „Nu mi-aș fi închipuit vreodată că o să dau autografe pe discuri cu muzică populară românească.”

Tot al acel spectacol de gală, eu i-am înmănat un cadou Carolinei, fiica președintelui Kennedy. Era o păpușă îmbrăcată într-un splendid costum popular, care a impresionat-o foarte mult pe fetiță.

La un alt spectacol, a venit în cabina mea celebrul dirijor Leopold Stokowski.

– V-ați întâlnit cu români stabiliți în America?

– Mai în fiecare oraș. Scene emoționante. Un moment cu totul deosebit am trăit la Tucson, un orașel din statul Arizona. La unul dintre cele două spectacole, a apărut pe scenă un bătrânel care voia să ne vorbească în românește. Plecase din Ardeal înainte de primul război mondial. Din alt colț al scenei, venea spre noi un alt spectator, care voia să ni se adreseze tot în românește. Când cei doi s-au auzit vorbind aceeași limbă, au rămas încremeniți: de ani de zile, se vedeau pe stradă, se salutau, dar nu știau că sunt amândoi români...

– A fost un turneu propagandistic?

– Ne-am deplasat în America să prezentăm folclorul nostru. Era prima mare manifestație de acest fel de după război. De la București, chiar ni se interzisese să vorbim despre regim, despre politica țării. Mă întreabau ziariștii americani dacă sunt membră

În alte două turnee: America (1969)...

de partid. Când le spuneam că nu sunt, nu mă credeau. Culmea era că cei din conducerea Ministerului de Interne nu știau că nu sunt membră de partid. Abia la întoarcere au aflat. Am fost chemată la minister să fac un fel de raport, informare, așa cum se obișnuia. Se scrisese foarte mult în America despre mine și despre dirijorul Ionel Budișteanu. Printre altele, un ministru adjunct m-a întrebat: „De ce ați declarat că nu sunteți înscrisă în partid?” „Pentru că nu sunt”, i-am răspuns. A ieșit un mare scandal.

- În acel turneu, ați avut „supraveghetori” cu dumneavoastră?

- Era un securist, trecut pe o funcție oarecare. Aveam reguli foarte clare. De exemplu, nu puteam merge în oraș decât în grupuri de cel puțin cinci.

- Ați cântat pentru conducătorii comuniști?

- Eram o artistă cunoscută, apreciată și de aceea solicitată. Am cântat la mai toate recepțiile oficiale, când veneau oaspeții de rang înalt. Interpretam câte un cântec și în limba țării respective. Mi-au prins bine aici studiile de fonetică din facultate. Am cântat în fel de fel de limbi, de la rusă până la chineză, coreeană sau vietnameză.

Nu mai țin minte în ce an, prin 1956 parcă, Iosip Broz Tito, conducătorul iugoslaviei, a făcut o vizită în România. Am fost chemată să cânt împreună cu câțiva instrumentiști. Am interpretat *La oglină*, care avea succes. După ce am terminat, vine cineva de la protocol și ne spune să ne mutăm mai în față. Era o sală mare. Dej îmi făcea semn să mă apropii și mai mult. Am venit la câțiva pași de ei. Erau veseli, bine dispuși.

Din acel moment, cei care nu mă aveau la inimă, invidioși, cum din păcate sunt mereu în lumea artistică, au lansat zvonul că așa avea legături cu Dej. Că sunt moldoveancă de-a lui, că mă simpatizează și de-asta plec în atâtea turnee peste graniță. Am mai vorbit cu Dej când am primit, în 1962, titlul de Artistă emerită. Am ciocnit un pahar de șampanie, cu toată lumea la un loc. Dej

provenea de la țară. Nu era un tip prea rafinat. Îi plăcea muzica populară și ne chema la toate recepțiile.

Nu pot să spun că Ceaușescu era mai elevat, dar probabil dorea să pară astfel și atunci chema la recepții și soliști de operă, instrumentiști, actori. Dar și lui îi plăcea muzica populară, romanțele mai ales. Cânta cu noi. Îngrozitor de fals, dar cânta. Mai târziu, nu-l lăsa „coana” Elena să mai cânte. Stăteau foarte serioși, țepeni, și se uitau la noi. Ne făceau să ne simțim ca niște obiecte.

- Cum era lumea lor?

- Nefiind în miezul lucrurilor, mă întâlneam cu liderii politici la spectacole oficiale, la recepții, dar nu aveam contact cu ei. Ceea ce știu este din timpul lui Ceaușescu, când soliștii erau chemați să le cânte la Anul Nou, de exemplu. Pe măsură ce trecea timpul, artiștii erau dați tot mai mult deoparte. La început, aveam și noi acces în sălile de banchet. Aveam o masă a noastră. Apoi, încet încet, am fost scoși și duși în altă încăpere. Anul următor, în alta. În cele din urmă, am ajuns la subsol, în palatul de la Snagov.

Când cântam la un astfel de revelion, devreme de tot, cel târziu până la ora 9 seara, ne dădeau o bucătică de brânză, o roșie, o friptură rece și o sticlă de apă minerală. Apoi, nu mai primeam nimic toată noaptea. Din când în când, venea cineva din protocol și spunea: „Vasilică, poftim sus, cântăm la boieri.” Ne însoțea pe scări până în sala unde ne făceam numărul. Cântam ca niște automate. Ne simțeam îngrozitor de umiliți.

La un moment dat, n-am mai suportat. Eram cu Doina Badea și Zenaïda Pally, marea cântăreață de operă, tot din Basarabia, și ne-am spus: „Fie ce-o fi, noi tot vom sărbători.” Am adus fiecare friptură, cozonac, șampanie, pahare și la miezul nopții ne-am retras într-un colț și am ciocnit pentru noul an.

Încetul cu încetul, an după an, devenisem niște lăutari, la cheremul lor. Este, de altfel, și o vorbă lăutărească: „Au venit artiștii și pleacă țiganii.”

...și Israel, la Haifa (1995)

A consemnat
Ioan LĂCUSTĂ

Exclusivitate

Andrei I. Vișinski,
în martie 1948

„CADRELE HOTĂRĂSC TOTUL“

T.V. VOLOKITINA (Moscova)

Procesul de instalare a noilor regimuri politice în Europa de Est, după cel de al doilea război mondial, s-a încheiat prin victoria adeptilor radicalismului de stânga. În zonă s-au instaurat regimuri de tip sovietic, apropiate, dar nu analoage, modelului sovietic, chiar dacă erau, ca orientare, totalitare de stânga.

Baza actuală de izvoage, creată covârșitor sub influența situației din arhivele rusești, permite refacerea acestui proces. Pornind de la noi documente originale, cercetătorii abordează tot mai frecvent în ultima vreme suportul social al acestor regimuri.

După război, problema cadrelor a fost de mare actualitate în întreaga Europă. Conform hotărârii „marii troi-ce“ (U.R.S.S., Marea Britanie, S.U.A.), peste tot s-au desfășurat acțiuni contra fasciștilor și colaboraționiștilor. În țările Europei de Est, paralel, s-au manifestat două procese, de fapt pedepsirea fostei elite politice s-a asociat cu înlocuirea pe scară largă a administrației de stat. Primul proces a inclus sistemul de justiție, sub forma unor noi grupări și a unei legislații excepționale. În acest spațiu geografic, toate acestea erau cuprinse în noțiunea de „tribunal al poporului“. În România, practic simultan, pe 20 și 21 ianuarie

1945, au fost adoptate două legi: prima privind urmărirea și pedepsirea criminalilor de război, care prevedea diferite măsuri punitive, până la pedeapsa cu moartea, și urmărirea și pedepsirea celor vinovați de catastrofa țării.

Prin cea de-a două lege s-a instituit în țară tribunalele poporului. Pedeapsa maximă prevăzută de lege era închisoarea pe viață. Aplicarea acestor legi a început în aprilie-mai 1945, după vizita la București a împuternicitului Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. privind problemele Comisiei Aliate de Control în România, A.I. Vișinski.

Puterea trebuia să aleagă: ori profesionalismul, ori conjunctura politică. Din cauze obiective, respectiv în virtutea criteriilor antifasciste, a aplicării tacticii blocului antifascist-democratic, pe baza principiului coaliției și compromisului, la început a fost preferat, totuși, profesionalismul.

Dar pentru scurtă durată: schimbarea situației în cadrul coaliției de la conducere, afectând bazele de compromis ale puterii, a contribuit la afirmarea unor noi criterii de selecție a cadrelor. Între acestea principalul era apartenența la o anume grupare politică (comunistă), o apartenență probată. S-a creat astfel o nouă birocrație comunistă. La început

neexperimentată, necalificată, dar „a noastră“, preferată celei a foștilor, a specialiștilor lor. Cum bine remarcă un autor rus: sosise vremea carierelor făcute peste noapte. Arhivele rusești conțin suficiente documente ce permit urmărirea procesului de transformare a noilor cadre într-o forță de comandă, formarea mentalității lor, activitatea lor etc. în toate țările spațiului.

Politologii au făcut observația că în partidele comuniste calitatea s-a aflat întotdeauna după cantitate, impunând o permanentă purificare a rândurilor și controlul riguros al intrării în partid.

La primirea în partid se urmărea reprezentativitatea proporțională a muncitorilor și țăranilor, în condițiile în care principalul sprijin al puterii era socotită clasa muncitoare. Opinia ei era foarte importantă pentru conducere în aprecierea reacției masei de membri la măsurile întreprinse de autorități. Totuși, la sfârșitul anilor '40-'50, în toate țările din regiune (și România nu a reprezentat o excepție) s-a făcut remarcată o anume stagnare, chiar diminuare, cu fluxuri și refluxuri, ce-i drept, a efectivelor muncitorilor. Rândurile membrilor de partid s-au îngroșat nu cu noi veniți de la strung, ci cu funcționari, intelectuali, studenți etc. Tendința s-a păstrat, creând

Cățiva lideri comuniști ai zonei: Enver Hodja (pe front, în mai 1944)...

nelineități la nivelul conducerii de partid. I s-a declarat atunci război; fără o analiză prealabilă a situației, s-au stabilit cifre de creștere a concentrației muncitorești. Dar, per total,

Birocrația comunistă, chiar dacă mai prost pregătită decât cea anterioară, era mai bună pentru că era „a noastră“

asemenea acțiuni nu au dat rezultate.

În ianuarie 1950, C.C. al P.M.R. a hotărât ca prin viitoarele primiri în partid 80% dintre noii veniți să fie muncitori. În iulie același an, C.C. a coborât puțin cifra: la 60%. Funcționarii partidului, în goana realizării cifrelor comandate, au trecut la falsificări pe față: muncitorii și țăranii, deveniți funcționari în timpul străbaterii stagiului de candidat, erau incluși în grupul muncitori sau țărani, în vreme ce funcționarii și țăranii deveniți muncitori erau trecuți în grupa muncitori. Dar

subterfugiile nu prea au fost de folos: și mai târziu, în iunie 1955, indicele nu depășea 42%.

Practic, epurările și verificările în P.M.R. nu au conținut. Se trecea de la una la alta. În 1948, printr-o hotărâre a Congresului de unificare, a avut loc o verificare prealabilă a membrilor P.M.R., care a premers întocmirea noilor documente de partid. În noiembrie din nou s-au făcut veri-

ficări ale activului de partid, în urma cărora s-a detașat o grupare de „promovabili“: mai bine de 4.500 de activiști de partid au fost atunci trimiși în organizațiile de partid locale,

pentru a le întâi. Din iunie 1949 până în mai 1950, s-au desfășurat verificări generale ale tuturor membrilor de partid. În numele epurării sistematice a rândurilor partidului,

declarată instrument important de întărire a partidului și transformare a lui în forță conducătoare, a fost promovată teza necesității „cercetării“ comuniștilor. Sarcina acestei cercetări, pentru a fi bine cunoscută, consta în a afla absolut tot despre trecutul oricărui comunist, toate perioadele – cum se preciza într-o instrucțiune – din viața lui, are sau nu importanță acel detaliu pentru viața comunistului respectiv. Legătura cunoscută cu teza stalinistă „Fiecare trebuie cercetat oscior cu oscior“ este evidentă (Stalin, *Opere*, vol. IV).

Și, în sfârșit, în primăvara lui 1952, legat de reforma monetară și de „cazul” V. Luca, a urmat o altă verificare a organizațiilor de partid. Pe canale de partid și diplomatice, prin cancelaria secretariatului Cominformului, la Moscova a ajuns informația despre mersul și rezultatele acestor verificări și epurări, ceea ce a permis o evaluare destul de obiectivă a calității cadrelor de partid, a situației aparatului de partid și totodată a vârfurilor care asigurau buna funcționare a mecanismului de exercitare a puterii.

...bulgarul V. Cervenkov...

I amenii puși în funcții de partid, administrative, gospodărești erau, în cea mai mare parte, niște marginalizați ai societății, pe care doar conjunctura îi scosese din anonimat și din cursul firesc al existenței lor. Ei nu au reușit să-și adapteze rădăcinile la noul teren de cultură, așa încât noii lideri manifestau nesiguranță în modul de a acționa, pregătiți fiind, din punct de vedere psihologic, mai degrabă pentru rolul de executanți, de a se supune orbește indicațiilor ce li se transmiteau sau concret unui șef. Această realitate a birocratizat actul de conducere, deși, trebuie să menționăm, în unele cazuri, încă se mai manifestau „flacăra revoluționară”, credința sinceră în stat, ca garant al dreptății și echității idealurile comuniste.

În discuțiile lor cu reprezentanții sovietici, funcționarii

de partid insistau să sublinieze înaltele exigențe la care erau supuși membrii partidului comunist. Într-o informare întocmită pentru secția de

tivist de partid cu răspundere, conține în ea o anumită doză de exagerare, dar, dincolo de asta, ea oglindește situația reală din rândurile membrilor de partid” – se preciza într-o notă.

La începutul anilor '50, în România s-a impus principiul nomenclaturii în selecția și repartizarea cadrelor. Procesul de sudare a aparatului de partid și de stat era încheiat: de atunci încolo partidul dispunea nu numai de cadre proprii, ci și de un număr de demnități în stat. Se crease deja un grup de lideri, cuprinși într-un sistem strict închis. „Într-un anume sens, nomenclaturistul – nota istoricul A.M. Nekrici, care a studiat nomenclatura sovietică – se afla

unde va mai sus decât comunistul de rând”. Totodată însă, cei promovați pe valul represiunilor și-au pierdut, în cea mai mare parte, profilul revoluționar, au devenit mai servili, mai lipsiți de caracter.

Conform documentelor din arhivele rusești, pe care le-am consultat, faza de început a afirmării principiului nomen-

claturii în România s-a înregistrat în ianuarie 1952, când partea română, la dispoziția secretarului C.C. al P.M.R. A. Moghioroș, a cerut un sfat prin secretariatul Cominformului, legat de iminenta reglementare a repartizării cadrelor. Spre consultare au fost expediate documente de la București, privind nomenclatura din C.C., din comitetele de partid regionale, orașenești și raionale. Sfatul a fost oferit și

În regimurile comuniste, calitatea s-a aflat întotdeauna pe locul doi, după cantitate

politică externă a C.C. al P.C.U.S. se păstrează cuvintele secretarului organizației de partid din orașul Alexandria: „Noi avem 1.700 de comuniști, dar comuniști adevărați, credincioși liniei partidului, gata să moară pentru comunism, numai 12.” Sună naiv, chiar infantil, dar neîndoiește sincer! Interesant este că partea sovietică a acceptat această apreciere: „Să admitem că această frază, rostită de un ac-

primit, pentru că, în 1954, sistemul nomenclaturii era deja definitiv încheiat: într-un amplu document publicat de cercetătorul român Stelian Tănase, nomenclatura C.C. al P.M.R. număra 5.243 de funcții. Legiferând numirea ca unic procedeu de transferare a cadrelor, principiul nomenclaturii bloca circulația socială, înnoirea profesională și perfecționarea aparatului de conducere.

Listele nomenclaturii aveau regim secret. Este de înțeles, dacă avem în vedere că politica de cadre era chemată să facă funcțională puterea și să stabilizeze situația politică, deci regimul în ansamblul lui. Nu întâmplător o instrucțiune a C.C. al P.M.R. de organizare și evidență a cadrelor nomenclaturii organelor de partid acoperea 12 pagini scrise la mașină. Autorii documentului au găsit de cuviință să precizeze și modul de păstrare a documentației – în seifuri speciale și cutii ignifuge. Bineînțeles, nu era permisă nici o derogare de la instrucțiune, doar era vorba despre Sfânta Sfințelor întregului sistem al aparatului de partid.

Caracterul secret al informației privind nomenclatura nu este nici în ziua de astăzi depășit, ceea ce îngreunează studiarea problemei cadrelor. Înainte, asemenea documente, liste privind nomenclatura, erau aproape inaccesibile cercetătorului. Totuși, materialele introduse în circuitul științific ne permit să

...și cehoslovacul Klement Gottwald

constatăm că înlocuirea criteriului profesional – în desemnarea și repartizarea cadrelor – prin procedeuul „hramului politic” nu putea să nu afecteze capacitatea noului aparat de stat de a soluționa

La Alexandria, din 1.700 de comuniști, doar 12 erau gata să moară pentru regim

adekvat sarcinile de conducere, transformându-i pe noii lideri în executați docili ai indicațiilor și directivelor venite „de sus”. Portretul ideal al cadrelor nomenclaturii a fost descris chiar de Stalin: „...oameni care știu să aplice directivele, capabili să înțeleagă directivele, să le adopte ca pe propriile lor directive și să le pună în practică”.

Datele de care dispunem în ce privește nivelul cultural și de educație al „exponen-

ților puterii” sunt extrem de sărăcăcioase. În aparatul C.C. al P.M.R., care număra 448 persoane în 1951 dintre care numai 53 activiști aveau studii superioare, în vreme ce 159 abia absolviseră învățământul elementar. Greu de presupus că în sistemul învățământului de partid ei își puteau lărgi efectiv orizontul de cunoaștere: 124 erau înscriși la cercuri de studiere a *Cursului scurt al P.C.U.S.*, iar 231 „își însușeau lucrările tovarășului Stalin” singuri, prin studiu individual. Era atunci cea mai populară formă de cursuri. Evident, eficacitatea acestui gen de pregătire era îndoi-

elnică.

Prezența în listele nomenclaturii era garanția unei existențe pline de bunăstare. Documentele o probează: într-o țară supusă unor colosale dificultăți economice, unde nivelul de trai al majorității absolute a populației bascula între sărăcie și mizerie, existau totuși oaze de prosperitate pentru aleși, era asigurat un standard ridicat de viață pentru

„vârfuri”. Astfel, la începutul anilor '50, sub firma C.C. al P.M.R. acționau instituții culturale și gospodărești model, care aprovizionau conducerea țării cu produse alimentare, câteva case de odihnă, două policlinici, club, plajă închisă etc.

Aparatul C.C. avea, în afara clădirii-sediu, 20 de case. N. Saharovski, consilier al Ministerului Securității Statului al U.R.S.S. pe lângă organele de securitate ale

României, informa Moscova în ianuarie 1952 despre „modul deloc modest de viață” al liderilor partidului A. Pauker și V. Luca, despre „luxul și excesele” de care se înconjurase T. Georgescu. Concret, era vorba despre două case ale lui Georgescu, cu bazin, loc de joacă pentru copii, columbare, alte două vile ale lui, la Snagov și Timiș („vila de la Timiș este o clădire mare, cu un parc mare, cu câprioare dresate, cu sistem de apă curgătoare pentru creșterea păstrăvului”). Saharovski adăuga, în informarea sa, și existența unui „fond special personal” (în bani), de peste 11 miliarde lei, aflat la dispoziția lui V. Luca (5 miliarde), A. Pauker (4 miliarde) și T. Georgescu (peste 2,5 miliarde). Pentru comparație, să spunem că 12 miliarde de lei constituiau impozitele străne de la țărani români pe întregul an 1951.

S.I. Kavtaradze, ambasadorul U.R.S.S. în România (1945-1952)

flori... Totul este după ultimul cuvânt al științei și tehnicii... Lucrează acolo oameni verificați, de încredere, agonomi buni, veterinari, ingineri”. De remarcat replica lui

Într-o țară în care și pâinea se dădea pe cartele, nomenclatura dispunea de hrană obținută „după ultimul cuvânt al științei și tehnicii”

Pe 4 august 1951, Gh. Gheorghiu-Dej l-a invitat pe ambasadorul sovietic S.I. Kavtaradze să viziteze o gospodărie a C.C. al P.M.R., aflată la 15 km de București, pe o fostă moșie a familiei regale. Întinsă pe circa 1.000 ha, ferma era – conform afirmațiilor lui Dej – „principala bază de aprovizionare pentru activiștii cu răspundere de partid și de stat”. „Ea – a spus Dej – ne furnizează toate cele necesare hranei: legume, fructe, struguri, vin, diferite conserve, carne de tot felul (de vită, de porc, de oaie, de vițel), păsări, mezeluri, lactate etc., inclusiv

Kavtaradze, la sfatul căruia fusese creată această fermă: „Pentru așa ceva... nu-ți pare rău de mijloace, viața și sănătatea sunt incomparabil mai scumpe.” Și asta se petrecea când în țară se acutizaseră problemele economice, începuseră greutăți în aprovizionarea populației cu alimente, chiar în capitala României. La Moscova această informație a parvenit prin Ambasada sovietică.

Grija pentru sănătatea și securitatea personală a conducerii românești explică și rugămintea adresată de aceasta părții sovietice de a asigura un control chimic al calității alimentelor cu care se hrăneau membrii Biroului politic. Expediind lui Stalin, la 24 decembrie 1952, o adresă în legătură cu această problemă, A.I. Vișinski sublinia: „Din declarația tov. Chișinevski reiese că, fără ajutorul unui specialist sovietic, va fi greu de pus pe picioare activitatea laboratorului existent de analize a produselor alimentare.” Partea sovietică a răspuns afirmativ.

Bogăția de documente probează participarea activă a părții sovietice la formarea unei psihologii elitiste a conducerii naționale de partid. Călătoriile pentru tratament și odihnă în Uniunea Sovietică, darurile scumpe făcute membrilor delegațiilor de partid și guvernamentele și familiilor lor, deplasările specialiștilor Direcției sanitare de tratament de la Kremlin pentru consultații în diferite țări ale blocului

sovietic, inclusiv România, etc., toate asigurau standarde înalte de viață liderilor naționali. Dar pentru populație, în ansamblul ei, totul se afla sub pecetea tainei. Societatea trebuia convinsă că cei de la vârful sunt „primii între egali”. Reprezentanții elitei aveau grijă să insuflă omului de rând această credință. ■

În românește de Florentina DOLGHIN

Pictorul Theodor Aman, în primii ani de studii la Paris
(fotografie acvarelată)

ISTORIA DIN VÂRFUL PENELULUI

Bătălia de la Oltenița,
tablou oferit sultanului

Dr. ADRIAN SILVAN-IONESCU

Ca român, ești surprins să descoperi în galeria de picturi istorice din fostul palat al sultanilor Dolmabahçe Sarayı din Istanbul un tablou purtând numele unui compatriot, Theodor Aman. Cu atât mai mult, cu cât, până în 1990, când noi l-am depistat, se credea că fusese iremediabil pierdut.

Între celelalte lucrări cu subiecte din istoria Imperiului otoman expuse acolo, Bătălia de la Oltenița, căci acesta este titlul tabloului, reține atenția în mod special prin dimensiuni (128x194 cm), dar și prin compoziția foarte încheagată și dinamica încleștării, accentuată prin tonalitățile întunecate și pâcla fumului prin care lucește, metalic, armele.

Cum a ajuns tabloul la Istanbul?

În primăvara anului 1854, Theodor Aman se afla la studii, în Franța. Abia împlinise 23 de ani. Izbucnirea războiului ruso-turc, ce avea să devină apoi un conflict de amploare prin angajarea de partea Imperiului otoman a Franței, Angliei și Regatului Sardiniei, cunoscut îndeobște ca Războiul Crimeei, i s-a părut un bun prilej pentru afirmarea sa ca artist. Inspirat de prima confruntare dintre turci și ruși (4 noiembrie 1853, la Oltenița), Aman s-a apucat de lucru. În timp ce executa schițele preliminare, și-a dat seama că documentarea era insuficientă (îi lipseau detalii privind uniforme, echipamentul și armamentul etc.). Pentru a ieși din impas, a apelat la prietenul Barbu Iscovescu (1816-1854), aflat la Istanbul, rugându-l

să-l ajute. Ca „oaspete“ al sultanului și cunoscut ca bun portretist, Iscovescu avea relații în cercurile înalte otomane. Chiar seraschierul (ministru de Război turc) îi pozase, iar Aman procurase de la Paris o ramă specială pentru portretul pe care îl executase Iscovescu.

„Te rog să faci bine să lucrezi pentru amicul tău două-trei zile – îi scria Aman. Adică să-mi trimiți [schițe cu] un soldat de infanterie din față și din dos. Să le faci după natură și trecându-le pe o hârtie subțire să le colorezi foarte puțin, ca să știu ce culoare au.“ Il ruga să-i facă schițe și cu drapelul rus și turc și-i cerea date despre armamentul oștirii otomane. „Tu, cunoscând pe serasquier, o să faci toate acestea cu înlesnire... Să zici serasquierului că eu [sunt cel care]

am comandat cadrul [rama] pentru portretul ce i-am făcut și de aceea pretind să-ți înlesnesc toate acestea.“

Sfatul fostului consul

Schițele primite l-au ajutat foarte mult. Tabloul a avut mare succes, iar autorul și-a câștigat o bună reputație, cum aflăm dintr-o epistolă a lui Aman către fratele său mai mare, Alexandru, în care intercalează și câteva extrase din presa pariziană. „Un tablou semnat Aman din Valahia a atras mulțimea timp de mai multe zile la vitrina d-lui Goupil, pe Bulevardul Montmartre. Acest tablou, care face onoare talentului și patriotismului autorului său, este destinat, ni se zice, M.S.S. Sultanului“ (*La Patrie*, 21 aprilie 1854).

Într-adevăr, Adolphe Billecocq, fost consul al Franței în Principatele Române, l-a sfătuit pe Aman să ofere pânza sultanului Abdulmecid și, în acest scop, artistul a expediat-o la Stambul prin intermediul ambasadei otomane de la Paris.

Aman era nerăbdător și a plecat curând și el la Istanbul, unde a ajuns la 27 iulie. Din păcate, tabloul său aștepta încă să fie vizionat de sultan, așa cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Alexandru Christofi, exilatul pașoptist, către compatriotul Christian Tell, aflat la Smyrna, datată 28 august 1854, când tabloul lui Aman „se află tot în cutie”. A așteptat Aman însuși două luni, până a fost primit în audiență de sultan. Lucrarea a fost apreciată și răsplătită cu o importantă sumă de bani și promisiunea sultanului că autorului i se va acorda Ordinul Medjidiye. Amănuntele audienței la sultan le aflăm într-o altă scrisoare a pictorului către fratele Alexandru. E redactată la bordul bastimentului franțuzesc „Indus”, cu care, în octombrie 1854, a avut posibilitatea să călătorească gratuit pe teatrul de operații din Crimeea.

Aman își dorea foarte mult să vadă realitățile câmpului de luptă. Imediat ce a ajuns, în două rânduri, la 16 și 17 octombrie 1854, a coborât de pe navă și a mers pe teren. A fost zguduit: „Ca artist am văzut lucruri pe care nu le voi uita niciodată..., lucruri foarte înfricoșătoare și de care poți să-ți dai seama decât numai când ai văzut pe șarmanii nenorociți suferind de rănilor primite și care erau agățați câte doi pe un câțar, palizi de moarte, cu brațul sau piciorul luate de un obuz, unii fără cunoștință și într-o stare deplo-

rabilă; cred că nu voi uita niciodată atitudinile lor pe când îi conduceau la o ambulanță ce se găsea în dosul cartierului general, unde mă aflam atunci, căci alesesem acest loc ca singurul unde nu puteai fi rănit, cu toate că pozițiunea era foarte înaltă. De acolo, cu un ochian, puteam să văd tot ce se petrecea pe câmpul de luptă”.

A făcut mai multe schițe, alegându-și un nou subiect cu care să se prezinte la următorul salon de la Paris. S-a oprit la o secvență care să aibă priză la publicul francez. „Bătălia de la Alma – scria el – a fost pretutindeni considerată succesul cel mai strălucit al francezilor” în timpul războiului din Crimeea. Confruntarea avusese loc, dar Aman își propusese s-o reconstituie prin culegerea datelor necesare. A vorbit cu numeroși participanți și, profitând de faptul că nava pe care era îmbarcat se deplasa spre Eupatoria, pentru aprovizionarea trupelor, l-a rugat pe comandant să facă o scurtă escală la Alma, ceea ce s-a și întâmplat. Aman a lucrat cu frenezie, executând numeroase schițe cu detaliile terenului și amplasamentele celor două tabere. „După câteva zile –

scria el cu vădită satisfacție –, schița mea, înaintată în tabăra de la Sevastopol actorilor glorioși chiar ai acestei drame puternice, a ajuns la cartierul general unde, fiecare după placul său, exprimă o măgulitoare mărturisire în amintirea vie și sinceră pe care modesta mea schiță o împropăță în inimi.”

Bătălia de pe... cavalerul căruței

Pe lângă aprecierea elogi-oasă de care s-a bucurat „schița” din partea militarilor francezi care participaseră la bătălie, presa pariziană a remarcat prezența pictorului pe câmpul de bătălie. „Am revăzut, cu mare plăcere, toate detaliile taberei noastre în albumul unui pictor valah, d. Aman, autorul acelei frumoase *Bătălii de la Oltenița* care, acum șase luni, a obținut un succes atât de binemeritat la Vibert și Goupil – scria *La Presse* din 17 noiembrie 1854. D. Aman a parcurs, nu fără primejdii, linia bateriilor noastre de atac în fața Sevastopolului, câmpurile de luptă de la Alma și Eupatoria. El a adunat materialele prețioase ale

Bătălia de la Alma, pentru care Aman s-a documentat la fața locului

Războiul Crimeei - 150

Se împlinesc 150 ani de la războiul Crimeei (1854-1856). Congresul de pace întrunit la Paris în urma acestui conflict a luat în discuție și situația Principatelor Române. Prin lichidarea protectoratului rusesc și instituirea garanției colective a celor șapte mari puteri participante la Conferința păcii, Principatele Române au căpătat un nou statut internațional, factor favorizant al luptei pentru crearea statului unitar modern, materializat prin unirea Moldovei cu Țara Românească la 24 ianuarie 1859.

În intervalul 25-26 octombrie a.c., Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” organizează Conferința internațională *Războiul Crimeei - 150 ani*. Data pentru desfășurarea acesteia a fost aleasă pentru a comemora luptele de la Balaclava și Micul Inkerman, desfășurate chiar în acele zile, și pentru a omagia pe eroii căzuți în aceste bătălii.

tablourilor care, probabil, vor figura la viitoarea Expoziție.”

Bătălia de la Alma, lucrarea realizată de Aman după vizita în Crimeea, a fost expusă, cu succes, la Expoziția Universală de la Paris din anul 1855, după cum aflăm din *Journal de Constantinople*, din 21 iunie 1855.

Adus în țară la întoarcerea artistului, tabloul a intrat în posesia lui Ion Ghica, rămânând în proprietatea familiei acestuia mai bine de jumătate de secol.

În 1908, Al. Tzigara-Samurcaș – aflat temporar la conducerea nou-înființatului Muzeu Theodor Aman, în

vederea organizării acestuia – îi cerea anumite informații despre lucrările artistului unuiu dintre foștii elevi ai maestrului, Dem. Georgescu-Victorian. Acesta i-a înaintat „lista tablourilor de Theodor Aman, câte le mai cunosc eu pe la cine se află”; la nr. 16 apare *Bătălia de la Alma*, atunci în posesia lui Vladimir Ghica-Comănești (la nr. 2, în aceeași listă figura lucrarea *Asalt în Crimeea. Lupta armatelor aliate contra rușilor la Sevastopol*, în proprietatea căpitanului Pomponiu din Slatina).

După achizițarea puterii de către comuniști, când conacul de la Ghergani a fost evacuat

(și obiectele aflate acolo au fost jefuite), tabloul *Bătălia de la Alma*, datorită dimensiunilor lui și a impermeabilității pânzei obținute prin vopselele în ulei, a fost utilizat, un timp, drept... coviltir de căruță. Ulterior, a ajuns la Muzeul Național de Artă, fiind păstrat în depozit, într-o avansată stare de degradare.

Restaurarea tabloului a început abia în 1991, în vederea prezentării lui în cadrul retrospectivei Theodor Aman, de la centenarul morții artistului. Lucrările de conservare și restaurare nu au putut fi terminate în timp util, dar la deschiderea expoziției tabloul a fost expus în stadiul în care se aflau lucrările la acea dată (18 decembrie 1991). Vedea din nou lumina simezei într-un spațiu public, după 136 ani de la prima lui expunere în cadrul Expoziției Universale de la Paris, din 1855.

Nici schițele executate de Aman în Crimeea nu s-au pierdut în totalitate, așa cum s-a crezut mult timp. Ele se află – puține câte mai sunt – în trei instituții: Biblioteca Academiei Române, Muzeul Theodor Aman și Muzeul de Artă din Craiova. Între acestea pot fi descoperite tipuri umane sau mici compoziții incluse de artist în lucrările sale finite. ■

De același autor, Lupta de la Sevastopol

ALBUM ISTORIC

Sevastopol: casă văzută prin telescop...

...și ultima tranșee franceză

Eupatoria: oșteni turci și copii tătari

Bateria 21 artilerie

Generalul Canrobert și lordul Raglan examinând fortificațiile de la Sevastopol

Generali ai armatelor Orientului în 1854

Bombardament asupra portului militar Odessa

Congresul de la Paris (1856)

ALEXANDRU ȘAFRAN: VIZIUNEA MEA A FOST SPIRITUALĂ, NU POLITICĂ

Alexandru Șafan în tinerețe...

este la fel de viu, de cordial, pătrunzătorii săi ochi albaștri strălucesc la fel de puternic ca în urmă cu zece ani, când l-am cunoscut. Revista Magazin istoric a publicat amplele mele convorbiri televizate cu domnia sa (nr. 4, 5/1995, nr. 6/1997). De data aceasta, vă propun spre lectură largi extrase din dialogul realizat pentru Radio România Actualități.

Manase RADNEV

...și acum

*Din iubirea mea pentru România,
socotesc că este necesar să se știe ce s-a întâmplat și,
astfel, generațiile de astăzi să-și asume răspunderea
față de marile interese ale poporului român*

– Imediat după alegerea dumneavoastră ca șef rabin, în anul 1940, v-ați confruntat cu cea mai tragică perioadă din istoria evreilor din România – pogromuri, „trenurile morții”, deportări, exterminarea în lagărele din Transnistria a zeci de mii de oameni. Cum ați acționat ca lider spiritual, în ce măsură faptele dumneavoastră au dat rezultate în ceea ce privește salvarea evreilor?

– Într-adevăr, în fruntea statului s-a găsit un om, nu numai un dictator, un om ale cărui sentimente de ură, de

dușmănie împotriva evreilor erau cu totul deosebite. Ne dăm seama nu numai din faptele lui groaznice, dar și din formularea în expresii verbale a furiei sale antisemite. Știți, probabil, că doamna dr. Lya Benjamin a făcut o culegere de citate, de cuvinte pronunțate de către Ion Antonescu, în diferite reuniuni ale Consiliului de Miniștri, în care el se arată – cum să spun, ca evreu român – mai groaznic în vorbele lui decât Hitler însuși. O dovedesc disprețuirea legii, mai întâi – nu există lege în ceea ce îi privește pe evrei – și contribuția sa la punerea în

aplicare a vederilor scelerate ale legionarilor, cooperând cu ei la conducerea țării și, apoi, după înfrângerea rebeliunii, modul cum el însuși a procedat, deosebit de grav, chiar în comparație cu ceilalți conducători antisemiți din țările europene. El n-a trecut la „curățirea terenului”, cum se exprima, ci la exterminare, a ordonat, cu o furie sălbatică, masacre în provincii întregi, evrei uciși, îngropați de vii...

– Vă referiți la Transnistria...

– Mă refer la Basarabia, la deportările din Bucovina, din

nordul Moldovei. Primul mare pogrom, sub regimul lui Hitler în Europa, a fost făptuit de către Antonescu: mai întâi la Dorohoi, privindu-i pe soldații evrei români, apoi măcelul de la Iași. Prin firea sa, era nu numai dezecilibrat, iute la mână, dar, după cum se știe, a fost un om bolnav. Iată situația în care m-am găsit, fără seamăn în istoria noastră evreiască din România, o situație care depășește infernul imaginat de Dante. Ca șef rabin, un copil al Țării Românești, legat adânc de populația evreiască, am intrat în arena luptei cu fiarele sălbatice. Vreau să spun de la început că acțiunea mea a fost de ordin spiritual, nu politic, subliniez – spirituală, religioasă. În ce a constatat această viziune? Biblia ne spune că omul se naște cu un instinct – de a face rău altuia; în același timp, Biblia ne învață că omul a fost creat după chipul și asemănarea Domnului. Cum să înțelegem această contradicție? Eu am căutat să descopăr în ființa omenească ceea ce a mai rămas, chiar în obscuritate, din scânteia dumnezeiască. Tot ce am făcut a fost în acest sens. M-am adresat nu ca om politic, ci ca unul care cunoaște condiția omenească.

– Și ați izbutit, în bună măsură...

– Nu e vorba de o reușită pe care mi-o atribui mie, ci concepției mele religioase. Descoperirea, confruntat cu realitatea diabolică, scrutarea în adâncime, pentru a scoate

Sarah Șafran cu cei doi copii, Asther și Avinoam Bezalel, la puțin timp după sosirea lor la Geneva

ceva din acest om... Să vă dau un exemplu. În timpul rebeliunii din ianuarie 1941, Antonescu a fost înștiințat de către Palatul Regal că soția mea este în mâna legionarilor. Ion Antonescu i-a avertizat pe legionarii aflați în str. Dr. Burghilea nr. 3 – unde erau birourile Federației Comunităților Evreiești și locuința mea – să nu se atingă de soția șef rabinului, fiindcă, altfel, va trimite un grup de militari s-o apere. Ei au răspuns că, în acest caz, o vor pune pe balcon, ca gloanțele ostașilor s-o lovească mai întâi pe soția șef rabinului. Acesta a fost Antonescu. În una dintre audiențele mele la el, și-a ieșit din fire ca un nebun, fiind în stare să mă lingheze. Mi-a vorbit cu multă asprime despre evrei, despre vinovăția lor. El a fost apropiat, nu pot să spun prieten, cu arhitectul Clejan, care i-a construit o vilă la Predeal.

– Era evreu Clejan?

– Da. Ei bine, același Antonescu, amintindu-și modul cum s-a comportat cu mine, nu spun că s-a căit, că a

vind destinul nostru – un fapt unic în istoria Șoah-ului din Europa –, toți au avut o atitudine respectuoasă față de șef rabinul Șafran. Același Antonescu m-a primit nu numai în mod oficial, ci și în mod particular, ceva ce este cu totul inimaginabil; Clejan m-a condus la Predeal, la Ion Antonescu. Repet, este inimaginabil, așa cum a fost și cazul, mai târziu, cu Petru Groza, care m-a primit nu numai în biroul lui, ci și în locuința lui, fosta casă a lui Așuinț. Toți s-au purtat cu respect, ceea ce este, trebuie să spun, se recunosc, caracterul românesc.

– După cele întâmplate la începutul dictaturii antonesciene, la sfârșitul anului 1942 s-a produs o schimbare de atitudine, regimul lui Antonescu a refuzat aplicarea „soluției finale” naziste în România. Din această cauză, după război, în România a rămas cea mai mare comunitate evreiască din Europa. Desigur că dumneavoastră și alți condu-

cători ai Comunității evreiești – ca, de pildă, dr. Filderman – ați avut un rol important în această schimbare de atitudine.

– Înainte de a răspunde la această întrebare esențială pe care mi-o puneți, vreau să relev un aspect deosebit privind relațiile mele cu persoanele oficiale. La începutul războiului, ne-a convocat prefectul Poliției Capitalei, un general, pe mine, pe Filderman, Micu Țentler, președintele Templului Coral, Benvenisti și alți fruntași ai comunității evreiești. Matatias Carp, autorul lucrării *Cartea Neagră*, a venit la mine acasă, găsind-o pe soția mea în bucătărie. I-a spus, discret: „Nu se știe dacă rabinul se va întoarce acasă, eu însumi mi-am pregătit câteva pachete de țigări.” Ajunși la Poliție, prefectul, conform ordinelor primite de sus, de la Antonescu, ne-a spus că „jidanii sunt răspunzători de situația țării și, deci, e normal ca fruntașii jidănimii, să fie declarați ostatici și arestați”. Cu toții am rămas încremeniți. Filderman n-a scos un cuvânt. S-a instaurat o tăcere de mormânt. Doar eu, tânărul șef rabin, am vorbit. Nu mai țin minte exact ce am spus, dar vorbele mele au avut ca efect punerea noastră în

La propunerea Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România, în componența stabilită de Președintele României, și prevăzută în anexa care face parte integrantă din prezenta hotărâre, ziua de 9 octombrie se declară „Ziua Holocaustului”

(Articolul 1 din Hotărârea Guvernului României nr. 672/5 mai 2004)

libertate. Când m-am întors acasă, a fost un fel de pelerinaj al familiilor fruntașilor obștii, spunându-mi că a fost ceva dumnezeiesc. Mai târziu, s-a pus problema achitării a patru miliarde...

– Ce era cu aceste patru miliarde?

– Antonescu a vrut ca, pe lângă numeroasele dări plătite de evrei, comunitatea să mai dea patru miliarde. Radu Lecca mi-a spus aceasta pe tonul blând, folosit când vorbea cu mine. Deși corupt și, uneori, sub influența alcoolului, s-a comportat cu mine civilizată, ca un boier român: „Să știți că mareșalul mi-a dat dispoziție să vă chem și să vă spun că el a hotărât ca

populația evreiască să plătească contribuția de patru miliarde de lei. Soldații noștri sunt pe front și mor, iar ei sunt acasă.” I-am răspuns: „Cum e posibil, cu ce să mai plătească, le-ați luat tot ce au

avut, de unde să mai scoată atâtea bani?” El nu s-a supărat, zicându-mi că a vrut doar să-mi transmită ordinul mareșalului, căruia îi va comunica răspunsul meu. Lucrurile s-au înveninat și Centrala Evreilor [organismul de conducere creat de regimul antonescian, după desființarea Federației Comunităților Evreiești – M.R.], primind dispoziție să pună în aplicare acest ordin, i-a convocat pe liderii evreilor, în frunte cu Filderman și Benvenisti; am fost și eu prezent. „V-am convocat, domnilor – a spus Radu Lecca –, pentru a vă anunța că sunteți arestați dacă nu vă obligați în mod precis și formal să aduceți patru miliarde.” Toți au amuțit. Nu s-a auzit nici o șoaptă. Și

atunci m-am ridicat și am spus câteva cuvinte. Era un moment care depășea limitele unei ființe omenești. În urma acestei intervenții, Lecca a spus: „ei bine, mergeți acasă.” La plecare, Benvenisti mi-a spus: „Eminentă, a fost un miracol de Hanuca [sărbătoare evreiască de la sfârșitul anului – M.R.]”. Aceasta a fost viziunea, vă

*La Templul Coral din București (1945);
în dreapta: dr. W. Filderman*

repet, instinctul meu religios, nu politic.

– Revin la întrebarea mea, ce credeți că l-a făcut pe Antonescu să nu accepte aplicarea „Soluției finale”, așa cum s-a întâmplat în Ungaria, în 1944?

– Aici ajungem la ceea ce constituie excepția, unicitatea Șoah-ului în România. În anul 1949, Centrul Evreiesc de Documentare din Paris a publicat o lucrare denumită *Evreii în Europa. 1939-1945*. Directorul de atunci al Centrului, care există și acum, dl. Schneierson, mi-a cerut un raport care a fost publicat în lucrarea menționată – *Ațiunea de salvare a populației evreiești în timpul opresiunii naziste din România*. Un capitol vorbește despre deportarea evreilor – Dorohoi, Bucovina, Basarabia –, despre intervențiile pe care eu le-am făcut. Alte capitole amintesc de ajutorarea deportaților în Transnistria, despre cum s-a evitat deportarea evreilor din Transilvania de Sud și din Vechiul Regat al României... Răspunzând întrebării dumneavoastră, vreau să vă spun că mareșalul Antonescu a cerut să i se prezinte un raport cu privire la intervențiile făcute în vederea evitării deportărilor. La 13 octombrie 1942, într-o notă oficială a Președinției Consiliului de Miniștri, sistarea evacuărilor populației evreiești este legată de vizita la Roma a Monseniorului Andrea Cassulo, reprezentantul Vaticanului la București. Faptul real, excepțional, care constituie singu-

laritatea Șoah-ului în România, este că un mănunchi de personalități, străine și românești, au izbutit să-l facă pe Antonescu să-și dea seama de crima pe care o prepară nu numai împotriva evreilor, ci și în privința întregii țări. Regele Mihai, în diferite interviuri, a menționat ceea ce au făcut el și mama lui, regina Elena, o sfântă, prin fermitate și înțelepciune. Ea, împreună cu regele s-au pus în primejdie ca să stea în contact cu mine. S-a adevărit, după aceea, că Gestapo-ul a urmărit toate mișcările reginei. Mitropolitul Bălan, fâțiș antisemit, vine la București, la rugămintea mea, pentru că eu, ca ostatic ce eram, n-aveam voie să mă deplasez la Sibiu. Ajuns la București, în casa lui Văitoianu, i-am spus: „Înalt Prea Sfinte, suntem amândoi muritori, ne vom prezenta împreună în fața Celui de Sus, vă fac răspunzător de miile de evrei din dioceza dumnea-

voastră, a căror deportare în lagărele morții din Polonia va duce și la deportarea evreilor din întreaga Românie.” Bălan, în relații strânse de prietenie cu Antonescu, a intervenit apoi, în vederea anulării deportărilor.

Un alt caz interesant – Iuliu Maniu. El era legat, ca transilvănean, de Teodor Fișer, fostul președinte al Partidului Evreiesc, cu care se întâlnea deseori. Auster, moral, dar rece, Maniu acționa prin prisma intereselor românești. Era un om credincios, mândru că în familia lui se găseau numeroși clerici aparținând Bisericii greco-catolice. După alegerea mea ca șef rabin, Maniu îi spune lui Teodor Fișer că vrea să mă cunoască. Și Maniu, având în vedere, cum vă spuneam, interesele României, a contribuit la anularea deportării evreilor. El a împărțit punctul meu de vedere religios, după cum mi-a confirmat și Aureliu

Weiss, un membru important al Partidului Național-Tărănesc. Iată care a fost situația reală, constituind unicitatea Șoah-ului în România...

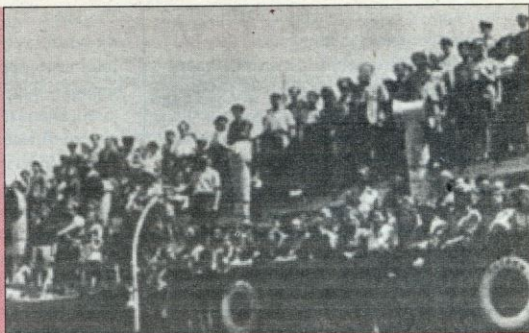
După război, în timpul ocupației sovietice, a venit la mine un maior sovietic, din partea Comandamentului său, spunându-mi să iscălesc o hârtie prin care se cerea judecarea lui Maniu, pe motiv că este reacționar: „Nu pot să fac aceasta, domnule maior, Maniu m-a ajutat ca populația evreiască să nu fie deportată.” El și-a scos revolverul, l-a pus pe masă și astfel a început procesul expulzării mele...

Sarah și Alexandru Șafran în 1982

(Continuare în p. 38)

Exodul din Basarabia și Bucovina de Nord al copiilor orfani evrei spre România, de regulă clandestin, a continuat mult timp și după înfăptuirea acțiunii de la 23 august 1944. Mulți au avut însă neșansa de a fi arestați și redeportați apoi de către autoritățile sovietice de ocupație. În cazul copiilor orfani din Transnistria, aceștia au fost inițial

interinați de către autoritățile sovietice din Cernăuți pe teritoriul fostului ghetou al orașului. Ulterior, circa 100 dintre ei au fost eliberați, datorită acțiunilor întreprinse de rabinul Zisse Portugal și de către colaboratorul apropiat al acestuia, rabinul Stern. Odată ajunși la București, copiii li s-a asigurat emigrarea în Israel. Fapta rabinilor nu a trecut însă neobservată și fără urmări. Ambii au fost arestați de către Securitate. Rabinul Zisse Portugal, născut la Sculeni, la 18 decembrie 1897, a fost ridicat în noaptea de 6 spre 7 august 1949. Rabinul Stern a decedat în închisoarea de la Jilava.

Reproducem din arhivele S.R.I. documentul 135, din dosarul 9353, vol. 1, fila 383, care descrie tocmai salvarea unor copii orfani proveniți din spațiul transnistrian.

Teodor WEXLER

COPII SALVAȚI DE DOUĂ ORI

În primăvara anului 1944, cu aprobarea guvernului Antonescu – menționa un document

din 20 august 1949 –, au fost aduși în țară, din Transnistria, circa 100 de copii evrei,

basarabeni și bucovineni, ai căror părinți au fost asăsinati de trupele hitleriste. În primăvara anului 1945, la intervenția guvernului sovietic, acești copii au fost trimiși înapoi în U.R.S.S., fiind considerați cetățeni ai U.R.S.S. Rabinul Portugal se afla la acea dată la Cernăuți. El se ocupa

La sfârșitul lunii august, Teodor Wexler a încetat din viață, după o lungă și grea suferință. De profesie inginer chimist – a avut 57 de brevete de invenții, a participat la Congresele Uniunii Internaționale de Chimie Pură și Aplicată –, a fost și un împătimit de istorie. Membru al Comitetului Director al Federației Comunităților Evreiești din România, a fost membru fondator și vicepreședinte al Fundației „Dr. Wilhelm Filderman”.

Cititorii i-au putut întâlni semnătura în paginile revistei noastre. Ne vor lipsi prietenia și echilibrul său.

cu recrutarea de copii orfani pe care îi trimitea, prin diferite mijloace, în România.

Când cei 100 de copii de origine basarabeană și bucovineană au ajuns la Odessa, rabinul Portugal a început să facă diferite combinații pentru a-i capta în scopul urmărit de organizația pe care o conduce [organizația sionistă religioasă Agudat Israel – n.n.]. Astfel, a convins diferite familii evreiești, care urma să se repatrieze în România, să intervină pe lângă autoritățile sovietice să le predea copiii, pe motiv că sunt ai lor sau rude apropiate. Așa s-a făcut ca toți copiii întorși în U.R.S.S. și găzduiți în mod provizoriu într-un cămin din Odessa să se mute la Cernăuți, unde au fost încartiruiți într-o clădire pregătită din vreme de rabinul Portugal. Între timp, sus-numitul expedia numeroși copii în România, unde erau luați în primire și încartiruiți de David Feld în căminele din str. Lt. col. Papazoglu nr. 4 și str.

Virginia nr. 2. Autoritățile sovietice, sesizându-se de aceste fapte, au încercat să se informeze asupra celor ce se petrec în căminul improvizat de Portugal la Cernăuți, dar copiii aveau instrucțiuni să părăsească căminul când auzeau că vine vreun control și să se ascundă. Pentru a nu fi tras la răspundere în fața autorităților sovietice de faptele pe care le săvârșise, rabinul Portugal a expediat în grabă peste graniță toți copiii, împreună cu familiile ce s-au repatriat la acea dată.

Pe teritoriul român, la Târgu Siret, copiii au fost despărțiți de familiile cu care veniseră și luați în primire de o delegație condusă de un rabin pe nume Stern. În primăvara anului 1946, rabinul Portugal a venit la Târgu Siret, de unde a ridicat copiii și i-a adus în București, împărțindu-i în două cămine, unul în Calea Moșilor nr. 132 și al doilea în Calea Văcărești, în dreptul Primăriei II Negro. ■

ALEXANDRU SAFRAN: VIZIUNEA MEA A FOST SPIRITUALĂ, NU POLITICĂ

(Urmare din p. 36)

– Eminență, știți că, anul trecut, s-a constituit, din inițiativa președintelui Ion Iliescu, o Comisie internațională pentru studierea efectelor Holocaustului în România, comisie condusă de Elie Wiesel. Cum apreciați acest fapt?

– Apreciez deosebit de mult constituirea acestei comisii, este un fapt îmbucurător. Din dragostea mea sinceră pentru

poporul român, din iubirea mea pentru România, socotesc că este necesar să se știe ce s-a întâmplat și, în felul acesta, generațiile de astăzi să-și asume, în mod adecvat, răspunderea față de marile interese ale poporului român [...]

– La sfârșitul convorbirii noastre, vreau să reamintesc că, în ultimii ani, ați fost de două ori în România, v-ați adresat Senatului țării, ați fost ales membru al Academiei Române, ați devenit „Doctor Honoris Causa” al Universității din Iași. Și toate acestea, după o întrerupere silită, de aproape cinci decenii, a legăturilor cu țara dumneavoastră natală.

– Vă dați seama că aceste chemări, aceste invitații și distincții, după ce am fost îndepărtat timp de aproape jumătate de veac, au constituit pentru mine o mare mângâiere, așa cum am afirmat, în mod repetat. Un mare gânditor evreu, Max Nordau, a spus că atunci când cineva repetă un lucru adevărat, repetiția aceasta trebuie considerată cu mult respect. Or, eu repet și vreau să se știe, să se audă, că simt românește, că am în mod constant, repet, constant, un simțământ adânc de iubire pentru țara mea de baștină, România, și pentru bunul popor român. Așa cum sunt constant în credința mea, îmi manifest, în mod ferm, dragostea mea întreagă pentru poporul român.

ISTORICUL ȘI MEMORIA PUBLICĂ

La 11 noiembrie 2001, când se comemorează ziua semnării armistițiului în primul război mondial, în 1918, istoricul britanic David Cesarani, profesor la Universitatea din Southampton și membru al Holocaust Memorial Day Strategic Group, din cadrul Ministerului de Interne, și-a dus familia la Field of Remembrance (Câmpul Aducerii Aminte), de lângă Westminster Abbey, unde șiruri de cruci miniaturale sunt puse în memoria celor căzuți. Privindu-și fiul care căuta Steaua lui David, plasată din loc în loc printre cruci, David Cesarani s-a întrebat dacă Holocaust Memorial Day (Ziua comemorării Holocaustului; 27 ianuarie) va exercita vreodată o putere similară asupra neevreilor din Marea Britanie. Într-un articol publicat în urmă cu doi ani în revista History today încearcă să dea un răspuns.

Atunci când a stabilit Holocaust Memorial Day, guvernul britanic a dorit să înrădăcineze persecuțiile naziste și asasinatelor în masă comise contra evreilor în narațiunea istorică națională și să conecteze la patrimoniul național impactul politicii biologice rasiste dusă de Hitler nu numai contra evreilor, ci și a altor categorii (handicapați, romei, negri, homosexuali, slavi). Scopul era de a contribui la educarea societății în privința cauzelor și efectelor catastrofale ale rasismului, antisemitismului, bigotismului, prejudecăților. Și, în final, să contribuie la formarea unui cetățean cu răspundere socială, să cultive un sens al responsabilității globale a Marii Britanii față de cei confrunțați cu grave violări ale drepturilor umane sau cu amenințarea genocidului. Aspirații mari, dar cât de realiste pot fi ele?

Atunci când s-a stabilit Holocaust Memorial Day, a izbucnit o puternică polemică. Conceptul și maniera de realizare au fost atacate în intervalul scurs între toamna anului 1999, când s-a anunțat intenția guvernului, și 27 ianuarie 2001, când s-a comemorat prima oară. S-a reproșat că proiectul era exclusivist, consacrat doar suferințelor evreilor și, în consecință, rezultatul lobby-ului evreiesc. De ce nu se pomenea nimic despre victimele comerțului cu sclavi negri, despre armeni sau milioanele de oameni care au pierit în gulagurile staliniste?

Alți critici au exprimat dubii că s-ar fi putut învăța ceva din genocidul nazist, pentru că a fost un eveniment care cu greu s-ar mai putea repeta. S-a invocat și caracterul ipocrit al unei asemenea măsuri, după 50 ani, în condițiile în care, atunci, celor care fugeau de

naziști li se interzicea intrarea în imperiul britanic sau erau internați.

Când a prezentat programul guvernamental, Jack Straw, ministrul de Interne, a spus: „Holocaust Memorial Day presupune însușirea lecțiilor Holocaustului și ale altor atrocități mai apropiate, care ridică aceleași probleme. Vom comemora toți indivizii și toate comunitățile care au suferit în urma Holocaustului. Ne vom concentra și asupra relevanței sale contemporane, în lumina genocidurilor și altor sfâșietoare atrocități ce au loc în lume. Ne oferă, tuturor, posibilitatea de a reflecta atât asupra Holocaustului, cât și a altor crime contra umanității.“

In cadrul ceremoniei naționale, supraviețuitorii ai genocidurilor din Rwanda, Bosnia și Cambodgia s-au alăturat supraviețuitorilor evrei ai asasinatelor în masă naziste, iar Sir Ian McKellen a reamintit persecuțiile la care au fost supuși homosexualii de către naziști. Între invitații de onoare s-au aflat părinții unui adolescent negru omorât în Marea Britanie, o dovadă că rasismul nu se oprește la Canalul Mânecii.

În cercurile evreiești există o senzație de neliniște că soarta particulară a evreilor în Holocaust se estompează prin lărgirea sensului lui Holocaust Memorial Day.

Ținând cont de potențialul izbucnirii unor conflicte în privința interpretărilor, istoricii profesioniști au un rol mai mare decât oricând, în calitate de experți, consilieri, arbitri și avocați. Către acest obiectiv trebuie să aspire orice istoric și un asemenea spirit trebuie să caracterizeze procesul de formare a memoriei publice. ■

Adaptare de Dorin MATEI

Prințul Charles participă la primul Holocaust Memorial Day

SHANGHAI,

Turnul Perla Orientului...

Dr. ANNA EVA BUDURA

În jurul meu se ridicau giganti ai arhitecturii moderne. Mă simteam într-o lume pe care doar imaginația ar fi putut-o crea. Eram la Shanghai, la picioarele de oțel ale turnului Perla Orientului, din zona Pudong, ce se întinde la est de râul Huangpu. Este cel mai înalt turn de radioteleviziune din Asia și al treilea din lume (468 m). Cu această construcție emblematică mi-am început vizita pentru a cunoaște nu doar prezentul acestei metropole, ci și trecutul ei.

Liftul silențios ne-a urcat în câteva secunde la sfera superioară a turnului, aflată la 350 m. De acolo, până departe spre linia orizontului, contururile orașului erau estompate de ceață, doar maiestuosul râu Huangpu, alintat *mama născătoare* a orașului, se distingea clar, șerpuiind spre estuarul fluviului Yangzi.

Coborând la următoarea sferă (la 267 m înălțime), am ajuns la nivelul zgârie-norilor implantați în largi spații verzi. De aici, se vedeau vapoarele burduhănoase alunecând lin pe râu și edificiile de pe malul opus, mărturii ale istoriei orașului în ultimii 150 de ani. Urmăream firul apei pentru a găsi Hotelul Shanghai, unde locuisem în vara anului 1951 și de la fereastra căruia am privit într-o noapte ploioasă orașul. Fusesem uimită atunci de opulența bulevardelor șale

strălucitoare și întristată de mizeria și sărăcia în care trăiau oropsiții soartei, în locuințele lor plutitoare, de copiii lor lihnii de foame, legați de câte un par pentru a nu cădea în apă. Privisem cu strângere de inimă acest oraș al contradicțiilor, ascultând pulsația vieții de noapte: strigătele disperate ale vânzătorilor ambulanți care își ofereau încă marfa, claxonul mașinilor singuratic, sirenele mașinilor de poliție, clinchetul spart al clopoțelilor ricșelor.

100.000 războaie de țesut

Cu aceste gânduri m-am îndreptat spre liftul care m-a coborât la ultima sferă, de la 90 m înălțime. Cu greu am reușit să-mi fac loc printre vizitatori, pentru a ajunge la geamurile imense prin care să

pot admira, mai aproape de pământ, noul Shanghai. În jurul meu se aflau multe persoane în vârstă. Cei veniți de pe alte meleaguri ale țării priveau uimiți peisajul marelui secolului XXI și ascultau explicațiile tinerilor din familie. Cei care trăiseră acolo căutau să identifice locuri din anii tinereții. Constatau acum că întregi cartiere dispăruseră, altele se metamorfozaseră, se modernizaseră. Vechiul Shanghai a dispărut și, odată cu el, sărăcia, disperarea și umilința locuitorilor săi.

Amintirea acelor ani am găsit-o la cota 0 a turnului Perla Orientului, în Expoziția dezvoltării istorice a orașului Shanghai, unde, pe o suprafață de 10.000 m², sunt expuse obiecte autentice, cu valoare istorică și documentară, plasate în mediul lor material și uman firesc: interioare

METROPOLA-LOTUS

...și docul pe care este amplasat azi, așa cum arăta în urmă cu 100 ani. În centru, o imagine din muzeu, ce reconstituie atmosfera orașului vechi

autentice, personaje veridice, costume, sugerând atmosfera fiecărei etape istorice. Muzeul este rezultatul colaborării a sute de cercetători ai istoriei cu artiști și artizani realizatori ai figurilor de ceară, ai costumelor, ai mobilierului, precum și cu inginerii de sunet. Exponatele nu sunt martorii tăcuți ai evenimentelor istorice; ele prind viață, transmit mesaje vizitatorilor, îi invită să se transpună în miezul evenimentelor. Timp de câteva ore am trăit istoria acestui oraș, i-am simțit bătăile inimii și l-am văzut pescărind de la micul sat de pescari la metropolă.

Istoria orașului Shanghai a început odată cu așezarea unor triburi preistorice în șesul mării din gurile de revărsare a marelui fluviu Yangzi, care au transformat marea în teren arabil. Locuitorii au știut să valorifice poziția geografică a așezării de la învecinarea zonelor nordică și sudică ale coastei maritime a Chinei, angajându-se în facilitarea schimburilor de produse dintre aceste două regiuni. În anul

247 a fost construită o falnică mănăstire, vestită mai târziu și pentru izvorul său cu apă dulce și abundentă. Lăcașul monahal, reconstruit de repetate ori de-a lungul istoriei, a primit numele de Jing'an în anul 1008; azi constituie unul dintre vestigiile istorice ale orașului.

După construirea Marelui Canal, în secolul VII, așezarea a fost conectată la acesta, facilitându-i-se legăturile cu China de Nord și de Sud. În timpul dinastiei Tang (în secolele VIII și IX), Shanghaiul era deja un port înfloritor, loc de debarcare a solilor și a numeroșilor studenți japonezi care se îndreptau spre Chang'an, capitala imperiului chinez.

La începutul secolului X, configurația deltei marelui fluviu s-a schimbat. În condițiile lărgirii acesteia, a crescut și importanța râului Huangpu, ultimul afluent al fluviului Yangzi, ca legătură directă cu Oceanul Pacific. De atunci așezarea s-a dezvoltat pe malul vestic al acestuia, cunoscând o ascensiune

permanentă atât ca centru comercial și meșteșugăresc, cât și ca port maritim. Rolul său pe plan administrativ a căpătat recunoaștere oficială în anul 1292, când a devenit reședință de județ. Cei 500.000 de locuitori ai acestuia erau meseriași cu renume, comercianți prosperi și navigatori pricepuți. Shanghaiul era cunoscut ca un oraș cu mare faimă în sud-estul Chinei, ce dispunea de ateliere meșteșugărești, de un comerț înfloritor și o cultură avansată.

Bogăția orașului a atras atenția piratilor japonezi. Cum nu exista un zid protector, aceștia produceau, în fiecare incursiune, pagube materiale însemnate. În anul 1553 a devenit imperios necesară ridicarea unui zid de apărare. Administrația locală, cu sprijinul întregii populații, a reușit să construiască un zid înalt de 6 m, înconjurat cu un șanț de apă. Astfel s-a pus capăt jafurilor pirateriei, iar activitatea productivă a orașului Shanghai a cunoscut o dezvoltare continuă.

În pp. 42, 43: imaginea nouă a orașului (stânga) și cea veche

În secolul XIII, cvasi-legendara Huang Daopo, născută în 1245, a revoluționat tehnica de tors și țesut a firelor de bumbac. A inventat și perfecționat un dispozitiv de egrenat, altul de pieptănat și scămoșat această plantă, precum și roata de tors firul de bumbac cu trei fuse, acționată cu piciorul. Era cea mai avansată unealtă de tors firul de bumbac din acea epocă. După aceea, Shanghaiul a devenit cel mai important centru de producere și desfacere a textilelor de bumbac. La sfârșitul secolului XVIII, aici și în satele înconjurătoare, lucrau peste 100.000 de războaie de țesut. Pânza produsă se exporta în țările Asiei și ajunsese și în Europa, sub numele de *nanghin*.

În a doua jumătate a secolului XVIII și prima jumătate a secolului XIX, Shanghaiul a cunoscut o dezvoltare economică rapidă, numărul locuitorilor a sporit, activitatea comercială a înflorit. Importanța sa ca port maritim a crescut și după ridicarea, în anul 1685, a interdicției navigației pe mări și practicării comerțului cu alte state. Shanghaiul a devenit sediul general al vamilor din provincia Zhejiang.

Prima concesiune străină

Cu această zestre materială și umană a întâmpinat orașul port Shanghai, la mijlocul secolului XIX, impactul cu forțele colonizatoare occidentale. La 16 iunie 1842, corăbiile flotei maritime britanice, angajate în război cu imperiul chinez pentru a impune opiul în comerțul bilateral, au forțat intrarea în delta fluviului Yangzi și, după o bătălie sângeroasă la fortăreața Wusong, în care toți apărătorii acesteia, comandantul Chen Huacheng și cei 80 de ostași, au murit eroic, marina britanică a ocupat orașul. Această zi marchează un moment de cotitură. După semnarea tratatului de la Nanjing, în august 1842, Shanghaiul s-a aflat printre cele cinci porturi chineze deschise comerțului cu Marea Britanie la presiunile învingătorului. La 17 noiembrie 1843, un act oficial a marcat începutul noului său statut.

Au urmat tratativele pentru concesionarea, conform prevederilor tratatului din Nanjing, a unor terenuri, pe care cetățenii englezi urma să-și desfășoare activitatea comercială și să trăiască

împreună cu familiile. În 1845, la cererea primului consul britanic, George Balfour, prefectul orașului Shanghai a acordat o suprafață de 830 mu (55 ha) spre închiriere în partea de nord a zidului orașului. Era prima concesie acordată cetățenilor străini pe teritoriul Chinei. Cele dintâi reglementări contractuale au fost cuprinse într-un document din anul 1854 care, în 40 de articole, stipula – printre altele – formarea corpului de menținere a ordinii, organele de administrare a concesionilor, organele de justiție. Aceasta a însemnat introducerea unei legislații și a unui sistem de administrare diferite de cele chineze.

În anul 1848 consulul Statelor Unite ale Americii și apoi, în 1849, cel al Franței au obținut de asemenea concesionarea unor terenuri în același scop. Suprafața acestora ajunsese până la sfârșitul secolului XIX la 4.000 ha, pe ea trăind peste 160.000 de locuitori, din care doar 2.000 erau străini. În mod paradoxal, concesionile special create pentru a evita conviețuirea străinilor cu chinezii au devenit loc de refugiu pentru năpăstuiții războaielor, revoluțiilor,

invaziilor străine, un loc unde chinezii și străinii trăiau pașnic, unde s-a creat cea mai mare densitate de locuitori chinezi și unde s-au contopit obiceiurile și tradițiile chineze cu cele occidentale.

Datorită statutului privilegiat al concesiunilor, ele exercitau o putere de atracție nu doar asupra refugiaților din fața calamităților, ci și asupra elementelor active ale societății chineze, pregătite să accepte producția economică modernă și elementele civilizației occidentale, spre binele și înflorirea Chinei. Shanghaiul va deveni motorul unei noi ere istorice, în care se va afirma ca deschizător de drumuri în mai toate domeniile. Aici au apărut primele bănci moderne, dintre care amintim doar puternica bancă Shanghai Hongkong, care, între anii 1874 și 1924, a acordat guvernului chinez 83 de împrumuturi în valoare de 360 milioane liang de argint. Banca deținea controlul asupra veniturilor statului provenite din perceperea taxelor vamale și impozitelor pe sare, din exploatarea minelor și a căilor ferate.

Aici a luat ființă, în 1882, prima uzină electrică din China, care în anul 1929 ajunsese să fie cel mai mare obiectiv industrial de acest gen din întregul Extrem Orient,

producând 500 milioane kwh. Aici a luat ființă, în 1846, cu capital chinez, prima mare firmă de achiziționare, prelucrare și comercializare pe piața internă și externă a ceaiului. Ulterior, aceasta a devenit emblema și etalonul calității produselor fabricate la Shanghai. Tot aici a luat ființă, în 1864, prima firmă de desfacere și reparare a ceasurilor din China, care după ce în anul 1914 a fost preluată de un patron chinez, a devenit regina ceasurilor din China. Și tot aici și-au început activitatea, în anul 1855, primele redacții de ziare și a apărut prestigiosul ziar *Shenbao*, care din anul 1906 a intrat în proprietatea unor patroni chinezi și și-a mărit tirajul de la 600 de exemplare la 30.000. În 1843, în oraș au apărut primele edituri și tipografii moderne.

„Paradisul aventurierilor“

Aici au înființat ieziuiții, în anul 1855, prima școală cu program de predare occidentală. Ca urmare, a luat naștere un întreg sistem de învățământ de toate gradele, în cadrul căruia au fost pregătite cadrele necesare pentru modernizarea Chinei. Tot aici, în 1852, s-a marcat începutul învățământului de arte plastice

în stil occidental. În atelierele Tushanwan, înființate de misionari pentru ocrotirea și pregătirea pentru viață a copiilor rămași orfani după o mare inundație, cei talentați erau învățați să-și însușească tehnica picturii în ulei și acuarelă, sculptura în lemn și piatră, ei fiind prima generație de artiști chinezi care au îmbogățit patrimoniul cultural al Chinei cu opere remarcabile. În 1896, la un an după ce frații Lumière au inventat cinematograful, la Shanghai a avut loc primul spectacol „de teatru de umbre din străinătate“. La începutul secolului XX, în Shanghai a luat naștere cinematografia națională chineză. Funcționau 141 de studiouri de filme, din totalul de 175 câte existau în întreaga Chină. Shanghai s-a afirmat și ca un centru al creației intelectuale reformiste, al gândirii și acțiunii patriotice.

Shanghaiul a fost primul oraș administrat de un consiliu municipal format din cetățeni contribuabili. În anul 1908, a intrat în funcțiune prima linie de troleibuz – pioniera transportului urban modern din China. La începutul secolului XX, orașul este înregistrat ca prima așezare urbană chineză cu străzi iluminate cu gaz, apoi cu electricitate, care dispunea de

o rețea de alimentare cu apă potabilă și în care au fost construiți primii zgârie-nori din China.

Dar Shanghaiul nu a fost numai o metropolă internațională, care în anii '20 ai secolului „a avut cea mai mare putere de atracție” în Extremul Orient, ci și „paradisul aventurierilor”, „regatul” traficantilor de opiu și de ființe umane, „imperiul răufăcătorilor”. Funcționau peste 2.000 de „cuiburi de rândunici”, unde cei disperati își alinau suferințele cu inhalarea fumului de opiu, scurtându-și viața. În acea metropolă prostituția a ajuns la proporții neîntâlnite în istoria Chinei, având înregistrate și impozitate 15.000 de femei care se vindeau pentru a-și menține existența, fără a mai pune la socoteală pe cele care recurgeau la acest mijloc în

mod clandestin. Se practicau cele mai variate jocuri de noroc.

Marile cazinouri luxoase, unele cu câte 800 de slujbași, improvizările cu roata norocului, cursele de cai și de câini, loteriile, tragerile la sorți numite *huahui*, întrecerile sportive *pelota* – joc tradițional din America Latină precolumbiană – urmăreau același scop: stoarcerea de bani a celor dispuși să-i piardă, urmărind mirajul îmbogățirii rapide. În acel vârtej al speranțelor deșarte, mulți locuitori ai orașului și-au pierdut nu numai sursele de existență, ci și viața. La Shanghai domnea o lume interlopă atotputernică, ai cărei șefi controlau sferile vieții sociale și își impuneau voința cu cele mai drastice metode, recurgând frecvent la mită și asasinat ziua în amiaza mare. Ei erau implicați

în traficul de droguri, în traficul de copii și ființe umane, în jocurile de noroc, își impuneau deciziile în lumea bancară, în sindicatele muncitorești. În întreprinderile industriale, în special în cele textile, lucrau în condiții inumane copii-sclavi, cumpărați de la părinții împovărați de datorii.

Așa s-a născut și a crescut Shanghaiul. Marea metropolă a Chinei, asemenea flori de lotus – ce-și are rădăcinile în nămolul apelor, dar se deschide pură și puternică deasupra luciului de apă –, a știut să se lepede de tarele trecutului și să valorifice avantajele câștigate timp de 100 ani de suferință. În mileniul III, în fața orașului se deschid noi perspective pentru valorificarea potențialului său economic și uman, într-o afirmare a sa ca importantă metropolă a lumii. ■

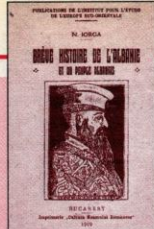

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,8	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Cluj-Napoca	101	Timișoara	100,7
Constanța	66,92	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

Saranda este o mică localitate albaneză situată în sud-vestul Albaniei, la țărmul Mării Ionice, într-o regiune cu plantații de dafini, măslini și portocali. În apropiere se află stațiunea arheologică de la Butrint, unde s-au găsit vestigii traco-ilire, romane, grecești, bizantine și chiar otomane. Aici, în anii '30 ai secolului trecut, Nicolae Iorga a început să construiască un lăcaș de știință și cul-

tură, un Institut român cu caracter multidisciplinar pentru cercetarea raporturilor românilor cu celelalte popoare din sud-estul Europei.

De ce la Saranda și de unde ideea unui Institut român?

Casa lui N. Iorga de la Saranda, fotografie inedită aflată la Casa memorială N. Iorga de la Vălenii de Munte, care ne-a fost pusă la dispoziție de doamna Doina Popescu.
Sus: coperta cărții care i-a adus prețuirea albanezilor

SARANDA, O DORINȚĂ NEÎMPLINITĂ A LUI NICOLAE IORGA

GELCU MAKSUTOVICI

Regele Ahmet Zogu al Albaniei i-a donat un teren la Saranda lui Nicolae Iorga, în semn de prețuire pentru contribuțiile sale la istoria poporului albanez și a relațiilor româno-albaneze. El este cel care a descoperit în Biblioteca Laurentiana din Florența formula de botez în limba albaneză, rostită în anul 1462 de Arhiepiscopul de Dürres, Pal Engjëlli, prima dovadă a scrierii în limba albaneză.

Pe pământul strămoșilor

Hotărârea de proclamare a independenței de stat a Albaniei de la 28 noiembrie 1912 a fost luată într-o adunare generală a albanezilor ținută la București, la înce-

putul aceleiași luni, sub președinția lui Ismail Qemali. Iar Imnul național al Albaniei este și astăzi cel scris de Asdreni (pseudonimul literar al scriitorului Aleks Stavri Drenova, albanez din România), pe muzica lui Ciprian Porumbescu de la cântecul *Pe-al nostru steag e scris unire*. La Conferința ambasadurilor de la Londra, unde în anul 1913 au fost stabilite granițele actualei Albanii, diplomatul român Nicolae Mișu a susținut interesele noului stat independent, mai ales că într-o anumită perioadă a circulat chiar ideea creării unui stat albano-vlah.

Prințul Wilhelm de Wied, nepot al reginei Elisabeta a României, a fost nominalizat pentru a deveni noul suveran al statului albanez. Regele

Carol I a apelat la serviciile lui Nicolae Iorga pentru a-l pregăti pe viitorul suveran al Albaniei. Prințul Wilhelm de Wied și soția sa Sofia, urcați pe tronul Albaniei la începutul anului 1914, nu au rezistat decât câteva luni, părăsind apoi Albania pentru a se instala definitiv în România.

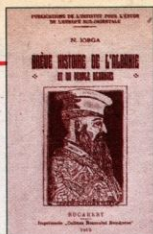
Preocupările lui Iorga pentru istoria Albaniei se vor concretiza într-un curs ținut la Universitate în anul 1913. Prelegerile le-a strâns într-o carte, *Brève Histoire de l'Albanie et du peuple albanais*, tipărită la București în anul 1919 la Imprimeria „Cultura Neamului Românesc”. Lucrarea a fost folosită de delegația albaneză la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919-1920, în apărarea drepturilor statale și a inde-

pendenței Albaniei. De atunci, personalitatea lui N. Iorga s-a imprimat definitiv în conștiința albanezilor, cu o profundă și statornică recunoștință ce dăinuie și azi.

Prima manifestare publică de recunoștință i-o aduc albanezii din România, care, la împlinirea vârstei de 50 de ani, îl aleg pe Nicolae Iorga Membru de Onoare al Societății „Bashkimi” (Unirea) scriindu-i: „Domnule Profesor, Adunarea Generală a Societății Culturale «Bashkimi», a Coloniei Albaneze din Constanța, convocată în ședință extraordinară în ziua de duminică 3 iulie 1921, între alte chestiuni de ordin cultural la ordinea zilei, având a se ocupa de activitatea Dv. desfășurată pe egorul științei istorice și constatând că ea a reflectat dungi de lumină nepieritoare asupra poporului și națiunii albaneze, găsește de a sa datorie de a vă transmite, prin noi, omagiile sale de recunoștință și admirație și profitând de împrejurare să-și unească urările cele mai sincere cu ale întreg neamului românesc pentru a 50-a aniversare a nașterii d-lui Profesor N. Iorga, acela care prin munca-i fenomenală și multilaterală, tenacitate, având și iubire de neam, reprezintă quintesența gândirii și simțirii românești. Totdeodată, vă aducem la cunoștință că Adunarea Generală a Societății «Bashkimi» din Constanța v-a proclamat în aplauzele sale frenetice Membru ei de onoare. Să trăiți dle Profesor pentru binele umanității și fala neamului românesc.” Scrisoarea era semnată de conducătorii Societății: pre-

ședinte Avram Marcu, secretar Petru Vulcan.

Albanezii nu au uitat permanenta susținere a României, iar profesorul Nicolae Iorga a primit – după ce în anul 1920 Albania a intrat în Liga Națiunilor drept recunoștință din partea poporului albanez și a viitorului rege Ahmet Zogu – un teren pe malul portului Saranda în proprietate definitivă. Savantul român a fost încântat de acest dar. În cartea *O viață de om așa cum a fost*, scria despre frumusețea locului de la Saranda: „...Răsăritul, cu soarele lui cald, cu albastra lui mare, cu dumbrăvile lui de portocali, cu zâmbetul Adriatiei [Saranda se află la confluența dintre Marea Adriatică și Marea Ionică – G.M.] și cu munții unde s-a născut mitologia elenică, prin această ereditate sunt deci așa de adânc ai mei și, cum soarta a făcut ca din darul grației al regelui Albaniei să-mi am moștenirea mea la Santa Quaranta în față cu vechea Corciră, picioarele-mi vor atinge, poate, un pământ cunoscut strămoșilor.” Vlad Bănățeanu în cartea sa

Aspecte din Albania, Cernăuți, 1934, p. 83, afirmă că: „Dl. Prof. Iorga a primit 750m² pentru casă, alături de locul pe care se va ridica vila Regelui și 3000m² pentru grădină.”

După planurile lui Petre Antonescu

În presa albanezilor din România se găsesc multe referiri și chiar articole sau interviuri ale lui Iorga, dar nici o știre despre cum evoluau lucrările pentru Casa Iorga care, conform promisiunilor, ar fi trebuit construită de albanezi. Fără îndoială savantul își dorea o casă a sa la Saranda, dar, în mod cert, gândul lui mare și bun era înființarea unui Institut român acolo. Ne-o mărturisea și profesorul Dumitru Berciu, chemat ca arheolog să înceapă cercetări și în același timp să se ocupe și de construcția unui edificiu pentru un institut științific în care să fie cuprins și un spațiu rezervat savantului.

Deoarece Iorga nu avea banii necesari unui astfel de proiect, în anul 1934, a dăruit statului român locul de la Saranda, cu condiția înființării institutului preconizat, actual fiind autentificat la Judecătoria Mixtă din Vălenii de Munte, la 13 august 1934, sub numărul 6.006. Astfel, în mod legal, terenul și clădirea Institutului de la Saranda deveneau proprietatea statului român.

Toate documentele vremii ne atestă în primul rând dorința lui N. Iorga de a finaliza cât mai repede construcția clădirii Institutului și începea funcționării lui. Amintim că și starea de spirit existentă era favorabilă do-

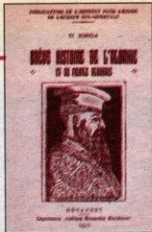

Saranda, vedere generală la Marea Ionică

rinței lui Iorga. După anul 1920 a funcționat un consulat onorific la Santa Quaranta, așa cum se numea atunci Saranda, între 1 iulie 1925-1 mai 1932 (înființat prin Decretul 2.164 din 25 iunie 1925), într-o regiune cu o însemnată populație aromână, iar prin Decretul nr. 2.695 din 25 iulie 1938, lua ființă oficial „Institutul Român din Albania de Studii și Cercetări Arheologice”, cu sediul la Santa Quaranta.

Profesorul Dumitru Berciu mi-a povestit că, după donarea terenului către statul român în 1934, „anul următor, la 2 decembrie 1935, primeam la Roma o scrisoare în care profesorul mă anunța că va putea merge la Saranda de îndată ce va fi gata clădirea Institutului, că se va putea instala acolo și să încep lucrul probabil prin luna mai 1936.” În aprilie 1936 profesorul Berciu primește o nouă scrisoare de la Iorga în care era anunțat că va primi de la Ministerul de Externe de la București suma de 20.000 de lei „pentru începerea unei construcții cât mai simple”, dar „nu pentru lucru științific”. Cu acest prilej, Berciu se deplasează în Albania pentru a perfectă cu autoritățile albaneze începerea construcției Institutului. Atunci, „am dat regelui Zogu un costum național românesc, ea dar din partea profesorului N. Iorga pentru regina Alba-

niei... Guvernul albanez a primit cu multă solicitudine înființarea unui așezământ de cultură și știință românească în Albania”. Deoarece firmele de construcții, care erau în special italiene, cereau sume mari, au fost angajați „meșteri locali albanezi și aromâni, dintre care mulți trăiseră în România”.

Planul clădirii fusese executat de arhitectul Petre Antonescu, iar toată lemnăria era adusă din România, astfel că lucrările au avansat foarte mult în anii 1937 și 1938. La începutul primăverii anului 1939, când au intrat trupele Italiei fasciste în Albania, clădirea Institutului se afla într-un stadiu avansat de construcție, aproape de definitivare. Dovada o constituie, după spusele profesorului Nicolae Djamo, primul reprezentant diplomatic al României la Tirana după încheierea celui de-al doilea război mondial, și faptul că acolo se găsea și o bogată Bibliotecă cu multe cărți cumpărate de N. Iorga de la anticariate din țară și străinătate. Cărțile ar fi fost aduse la sediul Legației României la Tirana, dar nu se știe ce s-a mai întâmplat cu ele.

După ocuparea țării, profesorul Dumitru Berciu nu a avut altceva de făcut decât să predea „...clădirea Institutului și modestul său inventar în grija primăriei din Saranda, prin primarul I. Dumitrescu (aromân), care a și comunicat aceasta ca «act

oficial» prefecturii de la Argirokastro”. (Este vorba de orașul Gjirokasta din sudul Albaniei, unde muzeograful Lefter Dilo a făcut un muzeu al învățământului național albanez, în care figurează cărți și unele exponate provenind din România.)

Cercetarea arheologică începută „sub un foarte bun augur”, cum sublinia N. Iorga într-o scrisoare către D. Berciu, a încetat complet. Noul guvern român instalat în septembrie 1940 a desființat Institutul lui Iorga de la Saranda. Așa cum mărturisise profesorul Berciu, Ion Antonescu l-a reînființat în anul 1942, „...iar eu am fost numit secretar și apoi director al Institutului. În această calitate m-am deplasat în toamna și iarna aceluiași an la Saranda (via Viena-Roma-Bari-Tirana-Saranda; întoarcere prin Iugoslavia, via Bitolia-Belgrad, în condiții excepțional de grele)... La Saranda clădirea Institutului fusese ocupată de armata italiană și tot inventarul dispărut... Am încheiat o înțelegere-contract de închiriere cu generalul comandant al garnizoanei militare italiene de la Saranda, după care m-am întors în țară”.

Așa s-a încheiat ultimul act al unei mari dorințe, rămasă neîmplinită până în zilele noastre.

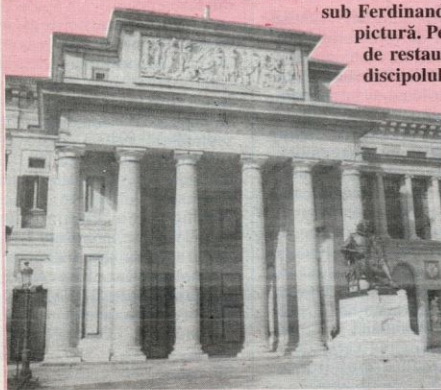
Normal ar fi ca autoritățile române să întreprindă demersurile necesare pentru recăpătarea terenului ce le aparține, prin donația lui Nicolae Iorga, în Saranda. Și poate că într-o bună zi visul savantului se va putea realiza, spre beneficiul ambelor popoare pe care le leagă atâtea amintiri comune, din ceasuri grele. ■

Portul Santa Quaranta, partea orașului în care a fost în proprietate Iorga fotografie apărută în cartea Aspecte din Albania

PLIMBARE PRIN MUZEUL PRADO

Arhitectul Juan de Villanueva, așa cum au făcut, la rândul lor, și Churriguera, Ribera, Sabatini, va lăsa Madridului câteva monumente-reper. Printre ele amintim doar Observatorul astronomic (1790) și Academia-muzeu de Științe naturale. Clădirea din urmă, construită în stil neoclasic sub Carol III, va fi „remodelată” și mărită sub Ferdinand VII, apoi transformată în muzeu de pictură. Pentru această nouă destinație, lucrările de restaurare și reamenajare au fost făcute de discipolul lui Villanueva, Antonio López Aguedo.

Așa și-a început drumul către celebritate Muzeul Prado. A fost inaugurat la 19 noiembrie 1819, fiind unul dintre cele mai vechi muzee publice de artă din lume. Regele Ferdinand VII a făcut o donație substanțială din bogatele colecții ale regilor spanioli. La deschidere, colecția avea 311 opere de artă, aparținând școlii spaniole, până la Goya, care era în viață, la data aceea. Fondurile artistice s-au multiplicat și diversificat, astfel încât azi patrimoniul artistic se ridică la aproximativ 10.000 de piese.

MĂDĂLINA NICOLAU

Locul ales s-a dovedit cum nu se poate mai potrivit: atât în ansamblul Madridului secolelor XVIII-XIX, cât și în perspectiva modernului oraș ce se va dezvolta mai cu seamă în a doua jumătate a secolului XX. Nume de rezonanță pentru cei cât de cât familiarizați cu istoria și cultura urbei se pronunță imediat ce vrei să localizezi muzeul. Din Plaza Mayor, prin Puerta del Sol, mergând spre Grădina Botanică sau Parcul del Buen Retiro, ajungi la muzeu. Sau din Piața Cibeles, având în mijloc fântâna cea mai cunoscută din Madrid, unul dintre simbolurile orașului, în drum spre Gara de Sud, Antocha, nume azi evocator de orori, treci prin Paseo del

Prado, chiar prin fața muzeului. Sau, luând ca centru Fântâna lui Neptun și descriind un cerc cu raza de 500-600 metri, se pot vizita Muzeul Prado, Muzeul Naval, Palatul Comunicațiilor, Muzeul armatei, Muzeul de etnologie și antropologie, Casa lui Lope de Vega, Academia de istorie, Academia regală a limbii spaniole...

Capitala unui imperiu-pășune

Un spațiu saturat de cultură și civilizație pe un perimetru atât de restrâns! Cu aceste imagini în minte ne vine greu să ne imaginăm scena nocturnă la care a fost martor prin anii '30 ai secolului trecut Eugenio d'Ors.

„Dar nu mi-a fost dat să gădesc într-o zi însoțită cheia cu care să pătrund taina Madridului, ci într-o noapte cu lună... Chiar strada Alcalá, Puerta del Sol și strada del Arenal erau, la ceasul acela târziu, pustii și adormite...

Dintr-o dată, în luminoasa singurătate a acestor largi drumuri urbane, pasul meu s-a oprit din pricina unui zgomot surd ce se apropia. Nu era numai o larmă de glasuri omenești, deși se deslușeau în ea țipete ciudate, prelungi, guturale și fluierături stridente. Nu era nici un zgomot mecanic, o dovedea neregularitatea sa... Îndoiala a fost foarte repede spulberată. La capătul îndepărtat al străzii Arenal, pe partea care dă înspre

Nicolas Poussin, pictor francez, este prezent în muzeu la primul etaj

palatul regilor, înainta o turmă, urmată de alte turme, de o nesfârșită mulțime de turme. Erau turme de oi, de viței, de capre, de vaci, alte și alte turme de oi, însoțite și mânate de ciobani și ciobănași. Mai erau cu ei niște vâcari, unii călare și care îmboldeau dobitoacele. Și câini, alergând în pas vioi și schimbător. Și câteva căruțe, în arier-gardă, după grosul infanteriei, cu două și patru picioare.

În fața acestui spectacol, un soi de revelație mi-a limpezit dintr-o dată multe lucruri. Această masă de viață câmpenească și transhumanță, acest torent de păgânitate, năvălind, prin letargia existenței citadine, chiar în inima, în inima ascunsă de modernitate și de cosmopolitism, a metropolei; această viziune biblică – ce, datorită unei ciudate măsuri adminis-

trative, declarând «drum de vite», drum pentru trecerea vitelor, unele străzi ale orașului pe timp de noapte, venea să le umple pe acestea și să le redea, în pofida fațadelor și a asfaltului, pura lor semnificație primitivă – îmi aduceau o nouă confirmare a dualității, încă un semn care se adăuga la atâtea altele. Da, Madridul este o capitală, dar este și o turmă de oi. O «cetate vestită», dar, privind mai în adâncime, capitala unui uriaș imperiu-pășune: ciobani, cetățenii; picadori, cârmuitorii; suveranul, un suveran-păstor. Și drumurile, «drumuri de vite». Și satele, «bivacuiri». Și marile orașe, «popasuri de caravană».

Impozanta clădire proiectată de Villanueva va suferi, cum spuneam, modificări. După războiul de eliberare de sub

ocupația franceză (1808-1814), Ferdinand VII dorește ca în Prado să fie instalate colecțiile de pictură spaniolă. Tablourile achiziționate de regii Casei de Austria și apoi de cei din Casa de Bourbon se aflau expuse fie la Palatul Regal din Madrid, la La Granja, El Pardo sau la Aranjuez, rezidență regală încă din vremea Regilor Catolici, mărită și înfrumusețată pe rând de Carol V, Filip II și de reprezentanții Casei de Bourbon.

În timpul războiului civil (1936-1939), colecțiile din Prado au fost depozitate la Geneva. Ele au revenit la Madrid după încheierea conflictului și, odată cu înființarea, în 1940, a Patrimoniului Național, instituție care avea în custodie palatele și reședințele regale, zestrea de la Prado s-a îmbogățit

substanțial. Pânze celebre și tapiserii au fost redistribuite din vechile locații, cedate fiind Muzeului Prado. Așa se face că, alături de cea mai mare și valoroasă colecție de pictură spaniolă din lume, muzeul a intrat în posesia colecțiilor de pictură flamandă achiziționate de Regii Catolici Ferdinand și Isabela, de Carol V și Filip II, de pictură italiană și franceză, aparținând lui Filip IV, Carol III.

Câteva dintre comori

Muzeul are trei porți: una centrală, pe unde publicul nu are acces, numită poarta Velázquez, pentru că în fața ei se află statuia celebrului pictor. În părțile laterale ale edificiului se află alte două porți, ce și-au luat numele de la statuile plasate în respectivele scururi: poarta Goya și poarta Murillo. Clădirea are un subsol în ale cărui săli sunt expoziții de Arte decorative și Tezaurul Delfinului. Este vorba de obiecte de artă gen mese, piese de mobilier, birouri, console intarsiate cu „pietre dure“, casone, ceramică și mici sculpturi. În ceea ce privește Tezaurul Delfinului, acesta conține o impresionantă colecție de artă decorativă, moștenită de Filip V de la tatăl său, „Le Grand Dauphin“.

În restul muzeului, la parter, la etajul I și doar în singura aripă amenajată de la etajul II, tablourile sunt

expuse după criterii cronologice. Astfel, la parter, alături de sălile cu sculpturi clasice (grecești și romane) și de Renaștere, se pot vedea picturi date între 1100 și 1600. Aici se află expus, în sala capelilor romanice, fondul pictural cel mai vechi din Muzeul Prado: picturile murale din capelele medievale din Casillas de Berlanga (Soria) și din Maderuela (Segovia). Primul ansamblu (șase fragmente izolate) ar putea fi din secolul XII, iar subiectele și stilul – spun specialiștii – nu sunt cele obișnuite perioadei romane. Au un colorit monocrom și dezvoltă subiecte profane – scene de vânatoare și chiar de război. Sunt cu atât mai prețioase cu cât nu se înscriu în tradiția iconografică bizantină, ci mai curând se pot atribui unor influențe orientale, amintind de ceramica islamică. În 1926, după ce au fost desprinse de pe pereți și transpuse pe pânză, au fost expediate în Statele Unite și se află expuse în

trei muzee americane. Fragmentele de la Prado sunt un „cadou“ al Metropolitan Museum din New York, care a primit în schimb ruinele unei biserică romane din Fuentidueña.

Cel de al doilea ansamblu, mult mai cuminte ca stil și mai tradițional ca inspirație, provine tot din secolul XII și are drept protagoniști figuri de sfinți, îngeri, apostoli, distribuți în bine cunoscute scene evanghelice.

În sălile celelalte sunt expuse pânze de Rafael, Tițian, El Greco, Bosch, Pieter Brueghel cel Bătrân, Dürer, Van der Weyden, Memling. Pot fi astfel comparate mai ușor stilul, ca și maniera de tratare a unor teme asemănătoare la diverși pictori mai mult sau mai puțin contemporani și aparținând unor spații culturale diferite.

La etajul I, cu fond pictural datat 1600-1850, domină pictura spaniolă: Velázquez, Ribera, Murillo, Zurbarán, Goya. Mai pot fi văzuți Rembrandt, Van Dyck, Rubens, dar și artiști din școala franceză, Claude și Poussin.

Am enumerat doar câțiva dintre marii maestri, dar nu trebuie să uităm că, între inestimabilele sale valori, Muzeul Prado se poate mândri cu pânze de Fra Angelico, Botticelli, Mantegna, Tiepolo, Tintoretto, Veronese, Caravaggio. Lista cu comorile artistice găzduite de Prado este foarte lungă și, citând doar câteva titluri, avem sentimentul co-

Pictura murală care decora cândva capelele medievale de la Casillas de Berlanga și Maderuela a intrat în colecții în anii 1940-1950

miterii unei mari nedreptăți. O vom face totuși, alegând cu mare parcimonie acele tablouri care, singure, își recomandă maestrul și vom începe, ca omagiu, cu cele spaniole: *Cavalerul cu mâna la piept* (El Greco), *Lăncile*, *Las meninas*, *Cristos Crucificat* (Velázquez), *Majas*, *Familia lui Carlos IV* (Goya). Din pictura flamandă – și Prado are o colecție excepțională de tablouri, datorită relațiilor intense și de durată ale Spaniei cu Țările de Jos – ne mulțumim să amintim *Coborârea de pe cruce* (Van der Weiden), *Grădina deliciilor* (Bosch), *Triumful morții* (Brueghel cel Bătrân), *Cele trei grații* (Rubens), *Adam și Eva* (Dürer).

„Lecțiile” lui d’Ors

În afara marilor colecții amintite, muzeul Prado adăpostește și aproape o mie de desene. Dintre acestea, 500 de desene și cartoane aparțin lui Goya. Anii trecuți ele puteau fi văzute la parter dar, în 2003 de exemplu, ele și-au aflat locul în aripa nou amenajată de la etajul II.

Cum este firesc în toate marile muzee, și Prado are destinate anumite săli pentru expoziții temporare dedicate unor pictori cunoscuți, străini sau autohtoni. În anul 2003 o astfel de expoziție i-a fost dedicată lui Édouard Manet.

O anexă a Muzeului Prado este Casón del Buen Retiro, aflată în apropiere și unde sunt expuse picturile reprezentanților de vază ai curentelor „moderne” în pictura spaniolă a

Sculpturile clasice includ opere grecești din perioada arhaică până la cea elenistică

secolului XIX și începutului secolului XX (neoclasicismul, romantismul, realismul, impresionismul etc.). În sine acest edificiu, ce mai păstrează încă săli din dispărutul Palacio del Buen Retiro, este un monument de arhitectură, cu tavane pictate de Lucas Jordán, cu decorațiuni și scări de mare frumusețe.

Autoritățile culturale spaniole au dorit să înființeze pe lângă Prado, în anii '30 ai secolului trecut, o așa-zisă „Școală”, după modelul celei ce înființase la Paris sub numele de „École de Louvre”. Aici erau invitați să conferențeze critici și istorici de artă, artiști – cu un cuvânt oameni de cultură de prestigiu european. Beneficiul acestei forme de educație prin conferințe și demonstrații practice, făcute în chiar sălile muzeului în fața exponatelor, este evident. Eugenio d’Ors era convins că în acest mod se putea forma atât un personal special pregătit pentru funcțiile de conducere în muzeele artistice, cât și o critică de artă capabilă să exercite o influență

benefică asupra publicului. El a și ținut trei astfel de conferințe, trei „lecții”. A vorbit despre multe lucruri în cadrul orelor sale, dar s-a oprit mai cu seamă asupra operei lui El Greco, Goya, Van Dyck. A dorit să ofere un alt mod de a privi pânzele amintitorilor pictori, corectând, după opinia sa, prejudecățile care viciază receptarea corectă a mesajului artiștilor. La El Greco, de pildă, contrar părerilor curente, el vede „o continuare a tradiției medievale a artei mozaicurilor sau vitraliilor”. Deranjat de corul admiratorilor extaziați de tapiseriile lui Goya, el demonstrează că, departe de a fi frumoase, acestea sunt concepute greșit ca înlocuitoare de tablouri și deci desenate ca niște tablouri, ceea ce contravine „legilor tapiseriei”.

Avantajul de a ține astfel de prelegeri chiar în incinta muzeului este că ascultătorii pot fi invitați să privească p-urile și să reflecteze asupra celor spuse de conferențiar. Ceea ce Eugenio d’Ors va face de nenumărate ori, mai ales când temele tratate de doi pictori sunt aceleași, precum Adam și Eva în Paradis, reprezentați de Rubens și Tițian.

După vizitarea muzeului Prado, ca și a altor muzee celebre din lume, ești mai mult ca oricând înclinat să-i dai dreptate acestui filosof al culturii: „...a vedea nu este o înțelepciune atât de ușoară pe cât își închipuie oamenii... Nu înțelegem fără a vedea, dar nici nu ajungem la viziune fără înțelegere... Ce mare sârbătoare, domnilor, este să înțelegi.” ■

UN PROCES POLITIC

Mihail Manoilescu,
susținător al lui Carol...

În octombrie 1927, Mihail Manoilescu nu împlinise încă 36 de ani. Se făcuse cunoscut ca inginer și economist și până în 4 iunie deținuse funcția de subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe. Căderea guvernului Averescu și criza de popularitate în care intrase Partidul Poporului, al cărui membru era, l-au determinat să acționeze rapid spre a-și asigura viitorul ca om politic. În ziua de 9 octombrie, a plecat la Paris, ducând cu el o scrisoare a lui Nicolae Iorga către fostul prinț Carol, care, după ultima renunțare la calitatea de moștenitor al tronului, se stabilise în

capitala Franței. Iorga dorea ca principele să confirme în scris autenticitatea interviului dat de el ziarului *Le Matin*, din 31 iulie 1927, prin care, pentru prima dată, își exprimase dorința de a ocupa tronul părintesc.

Ziarul
fusesse
confis-

cat în țară, iar
guvernul Brătianu

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Reacția lui Brătianu era firească. Legile din 4 ianuarie 1926, când Adunarea Națională Constituantă a acceptat declarația principelui Carol de renunțare la calitatea de moștenitor al Coroanei, îl proclamase moștenitor pe fiul său, principele Mihai, și decisese instituirea unei Regențe, în eventualitatea că noul moștenitor ar ajunge pe tron înainte de majorat (18 ani), fuseseră interpretate de opoziție ca fiind impuse regelui Ferdinand de către atotputernicul Brătianu. N. Iorga apreciasse cu tălc că, după 4 ianuarie 1926, „nu mai existau doi stăpâni în România, ci unul singur. Dinastia de Argeș biruise cu totul pe cea de Sigmaringen”. Din acel

moment, scria C. Argetoianu, „chestiunea Carol a devenit [...] pivotul politicii românești”, partidele și oamenii politici fiind calificați în funcție de atitudinea pe care o aveau față de noua ordine constituțională (dinastică) stabilită la 4 ianuarie 1926.

La 20 iulie 1927, regele Ferdinand a decedat și Regența a intrat în funcțiune. Guvernul liberal a luat măsuri de siguranță, pentru a împiedica orice manifestare ostilă actului din 4 ianuarie 1926. Starea de asediu a fost extinsă la scara întregii țări, iar presa a fost supusă unei cenzuri severe. Din ordinul guvernului, agenți trimiși de Siguranța română la Paris urmăreau fiecare mișcare a lui Carol și raportau la București.

Informat despre confruntările ce aveau loc în țară și întrezărind șanse reale de a deveni rege, Carol a declarat, la 31 iulie 1927, în ziarul parizian *Le Matin*, că „pentru un motiv de demnitate”, fusese „silit de împrejurări grave, de către persoane și prin mijloace asupra cărora cred de cuviință să mă abțin de a da astăzi lămuriri”, să renunțe la prerogativele sale de moștenitor al Coroanei. „Legende de ordin sentimental” ce fuseseră răspândite pe seama sa „nu au nici o legătură cu hotărârea mea”. În final, considera că „această situație îmi dă dreptul să intervin personal [...], niciodată n-aș putea pregeta de a mă supune poporului meu și

CU FINAL AȘTEPTAT

declarase că respectivul interviu nu a avut nici un ecou. Ajuns pe malurile Senei, Manoilescu a expediat o telegramă către un prieten, anunțându-l: „în curând vom veni”. La rândul său, Carol a declarat Agenției Havas, la 21 octombrie: „Dacă țara mă va chema, voi răspunde chemării [...] Nu sunt pretendent care agită, dar nu mă dezinteresez de chestiunea constituțională a României”.

Guvernul liberal condus de I.I.C. Brătianu a reacționat prompt, apreciind că prințul făcuse declarația la insistențele lui Manoilescu și a decis ca acesta să fie arestat la întoarcerea în țară.

În dimineața de 23 octombrie 1927, după ce a trecut punctul de frontieră Episcopia Bihorului, Manoilescu a fost supus unei severe percheziții. Asupra sa s-au găsit cinci scrisori semnate de principele Carol. A fost

arestat și depus la închisoarea Jilava. A doua zi, Consiliul de Miniștri a publicat un comunicat în care afirma că „încercând [Manoilescu] să facă pe agentul de transmisiune al celor care uneltesc tulburarea ordinii constituționale a statului, guvernul a dispus arestarea și trimiterea lui în judecata Curții Marțiale”.

Astfel a început unul dintre cele mai mediatizate procese politice din România interbelică.

...semnătura olografă pe un timbru a viitorului rege (în stânga) și principul adversar al revenirii principelui pe tronul României, I.I.C. Brătianu

de a răspunde chemării sale, când ea s-ar îndrepta către mine”.

Era prima declarație publică a lui Carol în care își exprima dorința de a reveni în țară pentru a ocupa tronul. Prudent, Brătianu l-a chemat pe ministrul de Interne I.G. Duca și i-a cerut să redacteze un document special conținând *Instrucțiuni permanente în vederea unei eventuale reîntoarceri în țară a fostului principe Carol*, iar acesta s-a conformat. Organele Ministerului de Interne erau instruite în legătură cu modul în care trebuia să acționeze în cazul în care Carol ar fi încercat să vină în țară, precizându-li-se că, la nevoie, „se va face uz de armă până la sfărâmarea completă a rezistenței”. Cu alte cuvinte,

principele Carol putea să fie împușcat.

Bubi complotistul, Vasilică și Andrei îl vor pe Gică

Cele cinci scrisori aduse de Manoilescu de la Paris erau adrese de Carol șefilor principalelor partide politice: N. Iorga (Partidul Național), I.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, A.C. Cuza (Liga Apărării Național-Creștine) și Al. Averescu (Partidul Poporului). Ele aveau un conținut identic, informându-i că declarațiile sale din 31 iulie 1927 erau autentice și își exprima dorința ca ele „să fie aduse la cunoștința țării și ca să se dea poporului posi-

bilitatea legală de a mă judeca în mod liber și conștient”.

Guvernul a declanșat o vastă campanie de presă, afirmând că Manoilescu era vinovat de „complot împotriva statului”, pentru care fapt va fi pedepsit cu cea mai mare asprime. „Pilda care se dă azi cu trimiterea în judecată a d-lui Manoilescu va deschide, nădăjduim, și ochii celor mai orbi. Vor ști și cei care scontau eventuale tulburări, pentru a le exploata în folosul situației lor politice, că se află în fața unui guvern hotărât, care nu cunoaște bariere în calea datoriei sale sfinte, de apărător al ordinii constituționale. Și, nădăjduim, agitațiile vor înceta” – scria *Aurora* din 27 octombrie 1927, organ de presă al țărăniștilor doctorului N. Lupu,

colaborator la guvernare al liberalilor.

Gheorghe Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, și-a asumat rolul de a demonstra vinovăția lui Manoiilescu. El arăta că acuzatul „urmărea schimbarea ordinii dinastice“, că plecase la Paris „pentru a primi ultimele dezlegări“ și a aduce în țară „ultimul cuvânt“. Manoiilescu avea elaborat un plan concret de acțiune, pe care începuse să-l pună în practică. În acest sens, se dădeau citate din însemnările făcute de acuzat la 18 iulie 1927: „[Carol] vrea să revină și, dacă se poate, înainte ca Mihai să fie rege. Cere însă de la noi toți de aici [din țară] fapte... Și are dreptate“. „Cei trei șefi de partide: Averescu, Maniu, Iorga – dacă e și Cuza cu atât mai bine – să se declare fățiș contra Regenței și pentru Carol [...], să-și afirme credința lor repetat, până la obsesie, în Parlament, în presă (cât vor fi lăsați), în întruniri și în propaganda directă a partizanilor.“ Tătărescu aprecia că adepții lui Carol foloseau un cifru convențional pentru a nu se opera cu numele cunoscute. Ziaristul C. Gongopol descifra astfel codul folosit de carliști: „Bubi complotistul, adică generalul Averescu, învoindu-se cu Vasilică et Andrei (Maniu și Mihailescu) și cu d. Iorga, nedeseșnat printr-un alt nume, ar fi urmat să declare peste tot și totdeauna că-l

vor pe Gică (prințul Carol), deoarece s-au săturat de Constantin, de Costel (Ionel și Vintilă) și de asociatul lor Mitică (d. Barbu Știrbei). La această propagandă fățișă și directă prin Parlament, presă, întruniri ar mai fi luat parte desigur Emil (d. O. Goga), Victorel (d. Madgearu), eventual și alții.“

La Jilava, Mihail Manoiilescu avea la dispoziție două camere, pe care le aprecia ca fiind „mici, dar curate și vesele ca o locuință de boieră de țară“. Făcea plimbări zilnice, fiind însoțit de un ofițer care-i oferea, în secret, presa zilnică.

Deși cu numai câteva luni în urmă național-țărăniștii îl acuzaseră pe Manoiilescu că propagă idei fasciste, de nuanță mussoliniană, contrare spiritului democratic, imediat ce au aflat de arestare au început să-l apere ca pe o victimă a „despotismului liberal“. Presa averescană și cea iorghistă condamnau și ele cu energie actul arestării fostului subsecretar de stat. N. Iorga a adresat regenților un apel public, cerându-le să înlăture de la putere pe „uzurpatorii liberali“, iar Iuliu Maniu declara că singura soluție pentru rezolvarea situației create era demisia imediată a guvernului Brătianu. La

rândul său, Averescu a întocmit un memoriu de protest către Regență și a inițiat o largă acțiune de solidarizare cu Manoiilescu.

Brătianu a trimis o telegramă ziarului *Daily Mail*, la cererea direcției acestuia, care s-a și publicat în numărul din 27 octombrie 1927. Șeful guvernului român declara că în România exista un „calm complet“, numai fostul subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe, Mihail Manoiilescu, și „un grup neînsemnat“ încercaseră o acțiune în favoarea ex-prințului Carol. Având în vedere acțiunea, lui Manoiilescu și documentele ce s-au găsit, „guvernul a crezut că nu trebuie să se rețină de la a întreprinde o acțiune împotriva lui, conform cu cerințele legii“.

Carol a replicat imediat, într-un interviu acordat ziarului *L'Intransigeant*: „Am spus și repet că nu mă voi amesteca niciodată în politica țării mele pentru a aduce tulburări și pentru a exercita violențe. Dar am adăugat că dacă opinia publică ar îndrepta către mine un apel, aș considera o lașitate să mă sustrag acestui apel.“ El a dezvoltat că de trei luni, „unii șefi de partide și, în special, ai Partidului Național-Tărănesc“, i-au

cerut să facă o nouă declarație în legătură cu succesiunea la tron, dar el refuzase, considerând că gestul era prematur. Până la urmă cedase, trimițând răspunsul prin Mihail Manoiilescu. Dar acesta fusese arestat și acuzat de înaltă trădare, după la

Carol II la Vălenii de Munte în august 1936

o închisoare militară și adus în judecata unei Curți Martiale. Carol îl viza direct pe șeful guvernului: „Ori situația este pașnică, liniștea domnește în România și astfel de măsuri dictatoriale sunt cel puțin uimitoare. Ori opinia [publică] este în adevăr mișcată, [România] este dispusă să-și primească prințul și toate măsurile de constrângere, de teroare sunt mijloace menite să înăbușe expresiunea voinței populare“. În încheierea interviului său, Carol făcea o mărturisire plină de înțelesuri: „Aștept să-mi sune ora, dacă această oră trebuie să sune într-o zi.“

Din ordinul lui Brătianu, ministrul român la Paris, C. Diamandy, a intervenit la Ministerul de Externe al Franței, cerând încetarea campaniei din presa franceză în legătură cu criza dinastică din România.

Pentru a face imposibilă publicarea în presa românească a unor articole privind criza dinastică, guvernul a reintrodus, la 8 noiembrie 1927, cenzura preventivă.

Două zile mai târziu, la 10 noiembrie 1927, în fața Tribunalului Militar al Corpului II Armată, a început procesul lui Mihail Manoilescu. Prin ordonanța definitivă citită în prima ședință, acesta era acuzat de atentat contra siguranței statului, încercare de a provoca tulburări în țară, uneltire împotriva Constituției și a succesiunii la tron. Pentru a crea o stare de spirit defavorabilă lui Manoilescu, guvernul a pus în circulație, la 11 noiembrie 1927, broșura *Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe. 1918-1919-1925*, fiind

Carol II și mareșalul Averescu, un alt sprijinitor al Restaurației

înmănată gratuit parlamentarilor și tuturor magistraților și ofițerilor din țară, precum și funcționarilor publici.

În aceeași zi, guvernul a depus în Parlament un proiect de lege prin care se considerau infracțiuni contra liniștii și ordinii publice acțiunile ce aveau ca scop uneltiri împotriva așezămintelor prevăzute de Constituție, a forme de guvernământ sau a așezării monarhice, precum și agitațiile sau încercările de agitație din care ar rezulta un pericol pentru siguranța statului. Combătut de toate partidele din opoziție, proiectul de lege a fost totuși adoptat de majoritatea liberală, la 13 noiembrie 1927.

Surpriza de la două noaptea

La proces, Mihail Manoilescu a respins în mod categoric acuzațiile ce i s-au adus, susținând

că a lucrat într-un cadru exclusiv legal. Explicându-și acțiunea, el a spus: „Cred în posibilitatea revizuirii actului de la 4 ianuarie. Actul acesta e o lege ordinară, care poate fi lovită de nulitate ca oricare alta.“ În fond, el dorește ca fostul principe Carol să intre în Regentă (act perfect legal); considera că nu urmărise să agite opinia publică și argumenta cu faptul că scrisorile pe care le-a adus fuseseră publicate fără să se fi produs vreo mișcare de masă. Nu se întâlnise cu Iuliu Maniu și cu Nicolae Iorga din luna iulie, deci nu acționase împreună cu ei pentru realizarea vreunui plan. În legătură cu cifrul, a susținut că îl utilizase pentru o afacere

comercială, nu cu scopuri politice, iar călătoria la Paris avu-se același obiectiv. Revenind la chestiunile care făceau obiectul procesului, Manoilescu și-a reafirmat vechea simpatie față de Carol și a declarat: „nu d-na Lupescu, pentru care n-am nici o considerație, e cauza renunțării“ fostului prinț la calitatea de moștenitor al Coroanei.

În timpul procesului s-a făcut apel și la o scrisoare a regelui Ferdinand (datată Sinaia, iulie 1927), prin care suveranul afirmă că singura soluție capabilă să asigure propășirea și întărirea țării era urcarea lui Carol pe tron. După atente cercetări, s-a constatat însă că scrisoarea era un fals.

Acuzatul a propus nu mai puțin de 110 martori, între care fostul principe Carol, șefi de partide și alți oameni politici. Cum era de așteptat, mulți dintre ei nu s-au prezentat, dar aproape toți cei care au vorbit la proces

au susținut că arestarea lui Maiorescu era un act ilegal.

Pentru Alexandru Averescu, Ordonanța definitivă „era un monument de exagerațiuni legate în aparență prin silogisme, în realitate prin sofisme”. Ion Mihalache a declarat că n-ar ezita nici un moment să-l achite pe Maiorescu, deoarece a făcut un act care era „expresiunea sentimentului general al țării”. Iuliu Maniu a afirmat că actul de la 4 ianuarie putea fi supus revizuirii pe cale legală și că nici o piedică constituțională nu exista în calea alegerii lui Carol în Regență. Idei similare au susținut și alți martori (Virgil Madgearu, Alexandru Vaida-Voevod, M. Popovici, Octavian Goga, I. Petrovici). N. Iorga a fost foarte categoric: „Eu declar că-l voi vedea mereu [pe Carol]. Nimeni nu-mi poate lua acest drept.” Ridiculizând Ordonanța definitivă, el a spus că „s-a inventat o revoluție de bal mascat, ca guvernul să-și treacă legea de ieri”.

Procesul a oferit partidelor din opoziție un bun prilej de a ataca concentrice guvernul și a facilita apropierea și chiar colaborarea lor pe o platformă antiliberală. Mai mult, în timpul dezbaterilor s-a evidențiat ideea, prezentă la liderii partidelor din opoziție, că fostul principe Carol putea intra în Regență, deoarece el nu renunțase la cetățenia română. Din punct de vedere legal, orice cetățean român putea fi

ales regent. Prin aceasta, însuși temeiul actului de la 4 ianuarie era pus sub semnul întrebării.

Dar surpriza s-a produs la 14 noiembrie 1927, ora 2 noaptea, când Consiliul de judecată a hotărât, cu 3 voturi pentru și 2 contra, achitarea lui Mihail Maiorescu. Consiliul de judecată era alcătuit din: col. Gh. Vlădescu, maior C. Chirculescu, maior Victor Precup (*Magazin istoric*, nr. 3/1991, 12/1992, 6/1993), căpitan Ion Tănăsescu, căpitan Traian Ursu. Pentru achitare au votat: Victor Precup, Ion Tănăsescu și Traian Ursu.

Așadar, ceea ce trebuia să fie o lovitură de grație dată carliștilor s-a transformat într-un răsunător eșec pentru guvern. În fața acestei răsturnări de situații, Consiliul de Miniștri a dat publicității un comunicat, în care se arăta: „Consiliul de Război al Corpului II Armată, cu trei voturi contra două, a achitat pe d. Maiorescu. Guvernul a socotit că este necesar să dea un exemplu chiar la o primă încercare pentru a se opri tentativele mai serioase [...] Consiliul de Război, făcând abstracție de consecințe, a crezut că nu este cazul să aplice

legea în toată rigoarea ei.” Ziarul liberal *Viitorul* nu a ezitat să critice hotărârea Consiliului de Război, socotind-o nejustă și generatoare de fapte grave. Totuși, ministrul de Interne I.G. Duca a fost nevoit să declare în Parlament că guvernul „se înclină” în fața verdictului pronunțat de justiție.

În prima ciocnire directă cu carliștii, Ion I.C. Brătianu a suferit un grav eșec. Referindu-se la sentința din 14 noiembrie 1927, un ziarist scria: „Desigur, nu rareori se întâmplă ca vrând capul altuia, vânătorul să și-l piardă pe al lui.”

Hotărârea din 14 noiembrie 1927 este o dovadă că în sistemul politic al României de atunci separarea puterilor în stat funcționa, Justiția putând lua o decizie în dezacord complet cu guvernul, iar acesta a fost nevoit să o respecte.

Curând, opinia publică va constata că, înainte de toate, procesul Maiorescu a fost doar un episod din lupta partidelor politice din opoziție, în primul rând a Partidului Național-Tărănesc, pentru putere. Așa se explică faptul că, după 10 noiembrie 1928, când național-tărăniștii au ajuns la guvern,

ei nu s-au grăbit să anuleze actul de la 4 ianuarie 1926 și nici să-l aleagă pe Carol în Regență. Principele Carol avea să vină inopinat în țară la 6 iunie 1930, punând factorii politici, inclusiv guvernul Maniu, în fața faptului împlinit. ■

A doua zi după sosirea lui Carol în Capitală, bucareștenii îl aclamă în fața Palatului

Avanpremieră editorială

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

Un nou volum din Jurnalul Politic al profesorului Ioan Hudiță

(Magazin istoric, nr. 6-9/1993, 2-9/1994, 1-5/1998, 4-7/1999) este în curs de

apariție la Editura Pro. El va cuprinde însemnările zilnice din perioada 1 mai-31 decembrie 1939. Sunt surprinse lunile premergătoare declanșării celui de-al doilea război mondial, momentul izbucnirii și primele sale luni de desfășurare, ca și importante aspecte de politică internă din timpul dictaturii regale.

Redăm mai jos momentul semnării pactului Ribbentrop-Molotov și efectul său asupra opiniei publice din România. Ioan Hudiță și cu familia se găseau la socri, la Zorleni, în sudul Moldovei, de unde s-au întors la București în ziua de 24 august.

Academician Dan BERINDEI

Doi bandiți împart Europa

Marti,
22 august 1939

Pe la 7 dimineața, când ne pregăteam să plecăm la gară, a venit Costică Lungulescu să-mi spună că s-a anunțat la Radio, acum o jumătate de oră, că Germania a încheiat un pact de neagresiune cu Sovietele, în cursul zilei de ieri, și că mâine, 23 august, Ribbentrop se va duce la Moscova pentru semnarea lui. Nu mi-a venit să cred pentru moment, deși în ultimul timp mă așteptam la el. Mă întreb totuși cum e posibil să se semneze un atare pact cât timp misiunile militare franceză și engleză sunt încă la Moscova, în plină negociere. O fi poate vreo eroare de transmisiune la Radio sau poate cumnatul meu

n-a înțeles bine? Până nu voi auzi cu urechile mele această știre, refuz s-o cred posibilă. Renunț deci de a mai pleca la Murgeni și mă duc cu Lungulescu acasă la el, să ascult la aparatul lui posturile străine. Pe la ora 9 prind Zürichul și ceva mai târziu, Londra. Este adevărat! Informația transmisă la Radio București este exactă. Lungulescu a înțeles-o foarte bine și mi-a comunicat-o perfect. Din nenorocire, toate posturile străine nu dau amănunte; nimic despre conținutul acestui pact. Probabil s-a decis încheierea lui în principiu, rămânând ca textul definitiv să fie pus la punct după ce va ajunge Ribbentrop la Moscova. Când am aflat vestea din gura lui

Lungulescu, primul gând a fost la mutrele pe care le-au făcut Chamberlain și Daladier când au aflat-o și ei și care le încununează capacitatea lor politică.

Trec în *Jurnal* toate aceste știri așa cum le-am aflat și mă gândesc la Maniu și la Lupu ce vor fi gândind și ei la auzul acestui mare eveniment istoric. Iese din pact un nou război mondial? E foarte posibil! Să vedem acum conținutul pactului și desigur și clauzele lui secrete, întrucât este exclus ca acești doi mari bandiți de proporții universale să nu se fi înțeles și asupra unor cuceriri de viitor în dauna vecinilor. Un lucru deci e sigur pentru un moment, înainte de a cunoaște condițiile pactului; Hitler și Stalin au încheiat un

pact de neagresiune, deci conducătorul Germaniei este un mare șarlatan politic, din moment ce renunță la lupta contra bolșevismului rusesc și a comunismului internațional. Unde este deci „cruciada anticomunistă” cu care se lăuda Hitler din moment ce se înțelege cu Stalin și cu „toți criminalii din jurul lui”? Iată-l pe Hitler demascat de el însuși, șarlatan și impostor! Cu acest individ domnii englezi negociază de ani de zile un aranjament pașnic pentru o nouă ordine în Europa. Mă întreb dacă imbecilii de

germani și nici de ruși. „De la Baltica la Marea Neagră, declară de doi ani încoace atât nătarăul de Beck, cât și sifiliticul de Carol, Polonia și România formează un zid pentru apărarea Europei”. Să-i văd acum la treabă, cum vor apăra ei această civilizație în fața înțelegerii germano-bolșevice.

Pe la 12 vine într-un suflet Louis Bolomey, împreună cu Stoinescu și Bulbuc de la Bârlad, să mă întrebe dacă cred posibilă această știre. Au aflat-o și ei la Bârlad în cursul dimineții. Socru-meu i-a

Gh. Brătianu, care l-au asigurat că vom avea pace, întrucât alianța dintre anglo-francezi, și Soviete e ca și semnată și că în aceste condiții „Hitler a primit o lovitură politică mortală”. El se îndoiește de existența unui pact serios Hitler-Stalin; „trebuie să fie o eroare la mijloc”, afirmă Bolomey. La fel cred și prietenii lui, Bulbuc și Stoinescu. Dornescu consideră informația pe jumătate numai exactă. „Desigur, ei au încheiat un acord comercial sau mai bine zis au prelungit vechiul tratat care expirase de câteva luni, zice Dornescu, și cu ocazia aceasta se va fi discutat și posibilitatea unui pact de neagresiune, însă de la a discuta și până a-l încheia mai e oarecare distanță; așa-mi explic eu de ce se anunță plecarea mâine la Moscova a lui Ribbentrop.”

Alexandrescu și Nichifor iau știrea comunicată la Radio drept serioasă. Ei cunosc părerea lui Lupu și a mea în această privință și de aceea nu se arată prea surprinși de încheierea acestui pact. Ei se întreabă însă dacă pactul înseamnă și război imediat cu Polonia și cu franco-englezii. Discuția dintre noi a ținut până la ora 5. Eu le-am arătat pe larg motivele care au determinat pe Stalin și pe Hitler să se înțeleagă și greșelile de neiertat comise de guvernele Angliei și Franței. Va ieși din acest pact un război european? E foarte probabil. Îndată ce se va semna acest pact și se va publica, noi vom fi complet lămurii. „Eu înclin să cred, le-am spus, că Hitler și Stalin s-au înțeles să împartă

Joachim von Ribbentrop, aici cu Ante Pavelić, în 1941

Chamberlain și Daladier mai pot rămâne un minut în funcții după ce au aflat de falimentul total al politicii lor. Acești indivizi ar merita să fie linșați de concetățeni pentru crima care au comis-o față de ei. Acum să-l văd și pe netrebnicul de Cărluță al nostru pe unde va scoate măneca cămeșii și ce ajutor va da aliatului său, dobitocului de Beck, care declara până mai ieri că nu se teme nici de

reținut și pe ei la dejun. De-abia începusem masa când au sosit alți musafiri, Ghiță Alexandrescu, avocatul Nichifor și avocatul Dornescu, care aflaseră de la Bolomey că sunt la Zorleni. Nimeni nu vrea să creadă că Hitler a putut să se înțeleagă cu Stalin. Socru-meu i-a oprit la masă și pe ei.

Bolomey spune că alaltăieri a fost la București, unde a văzut pe Victor Iamandi și pe

Polonia; nu este exclus să se fi înțeles și în chestiunea României; viitorul ne va lămuri și în această privință.” Le-am explicat că eu, de ani de zile, întrevăd o astfel de soluție, dacă anglo-francezii nu se grăbesc să încheie alianța cu Sovietele. Tot așa văd situația Maniu și Lupu. „Măine, când vom vedea textul acestui pact, am continuat eu, noi vom avea trista satisfacție de a vedea previziunile noastre realizate; Polonia și România vor fi pedepsite pentru greșita lor politică externă; noi, Partidul Național Țărănesc, ne-am spus curajos părerea la timp și am făcut tot ce a depins de noi pentru a împiedica crima făcută de Carol prin lovitură lui de stat; acei care l-au ajutat vor da mâine socoteală de faptele lor”. Adresându-mă celor trei liberali, le-am spus că în afară de Dinu Brătianu și de câțiva prieteni din jurul lui, imensa majoritate a partidului lor poartă întreaga răspundere „a catastrofele care se apropie”.

Musafirii au plecat pe la 5, rămânând să ne revedem la Bolomey, mâine la 5 după-masă, dacă se publică textul pactului, sau poimăine la aceeași oră, dacă el nu se publică mâine, cum e foarte probabil, din moment ce Ribbentrop nu ajunge la Moscova decât mâine dimineată.

Restul zilei completez *Jurnalul* și ascult până la 12 noaptea posturile străine de radio. Nimic nou. Comentarii. Vestea încheierii pactului a provocat stupeoare la Londra și Paris. N-a apărut încă nici un comentariu din partea oamenilor politici occidentali. Desigur, așteaptă toți să vadă condițiile

Daladier, al doilea din stânga, alături de Paul Reynaud, unul dintre avocații ideii lui de Gaulle de folosire a tancurilor, Yvon Delbos, ministrul al Educației în guvernul Daladier, și Hore-Belisha, ministrul britanic al Apărării, care în ianuarie 1940 și-a dat demisia, fiind în dezacord cu premierul Chamberlain în politica de apărare

pactului. Posturile de radio sunt însă toate de acord asupra faptului că situația e foarte gravă și că pacea sau războiul nu mai țin acum decât de un fir de atâ.

**Miercuri,
23 august 1939**

Posturile de radio străine și presa de azi aduc noi informații privitoare la raporturile germano-sovietice, însă textul pactului nu este publicat. El va fi semnat în

cursul zilei de azi, după sosirea la Moscova a lui Ribbentrop.

Se știe acum că luni, când la Berlin se anunța încheierea pactului de neagresiune, la Moscova continuau discuțiile între misiunile militare anglo-franceză cu cea sovietică, timp de trei ore, de la 10 la 1. Aceste discuții fuseseră întrerupte vreo 3 zile. În aceeași zi de luni, 21 august, ziarul *Pravda* publica un articol semnificativ; după ce anunța semnarea unui nou acord

Ministrul polonez, de Externe Josef Beck cu omologul său român, N. Petrescu-Comnen

comercial ruso-german, el arăta că acest acord deschidea acum calea pentru un pact politic, întrucât „s-a realizat în timpul din urmă o reală îmbunătățire a relațiilor dintre cele două popoare”.

Acordul comercial prevede un împrumut de 200 milioane mărci cu procent de 5% acordat de Germania Sovietelor și obligația ca Germania să cumpere mărfuri sovietice pentru 180 milioane mărci. Atât se cunoaște azi din prețul cu care Hitler cumpără înțelegerea cu Stalin. Măine, poimăine vom vedea și restul prețului. Doi tâlhari care-și împart Europa. În curând vom vedea care sunt primele victime.

Agencia „Havas” anunță că la Londra știrea pactului de neagresiune a provocat „o mare surprindere, ea reprezentând o adevărată lovitură de trăsnet”. Păcat că nu i-a trăsnet Dumnezeu pe Chamberlain și pe Daladier. Mă întreb cum acești imbecili nu și-au dat încă demisiile drept recunoaștere a incapacității lor politice. Așteaptă probabil să fie gonțiți cu parul!

Completez *Jurnalul* și ascult posturile de radio până noaptea târziu. Toți așteaptă publicarea pactului germano-rus. Adevărată panică la Paris și Londra. Nu se publică încă nici un comunicat privitor la discuțiile militare de la Moscova. Probabil ele au încetat din moment ce nu s-a anunțat sosirea lui Ribbentrop pentru semnarea pactului politic. Probabil el se va publica în cursul nopții sau cel mai târziu mâine dimineață.

Neville Chamberlain cu soția

Joi,
24 august 1939

Ziarele nu publică nici azi textul pactului germano-rus, reproducând un rezumat după Agenția „Havas”. După Radio Zürich, el a fost semnat la Moscova de Ribbentrop și Molotov. Timp de zece ani cele două părți încetează orice ostilitate între ele, asigurându-și reciproc conviețuire pașnică. Nu mai reproduc în *Jurnal* punctele lui, textul pactului trebuind să fie publicat în toate ziarele de azi după-masă și de mâine dimineață.

La ora 5 ne-am întâlnit la Bolomey cu toți prietenii de alaltăieri, plus profesorii de liceu Cezar Ursu și Petru Todicescu. Discuția n-a durat însă decât până la 6.30, când au plecat toți la Bârlad, cu trenul de 7 fără un sfert.

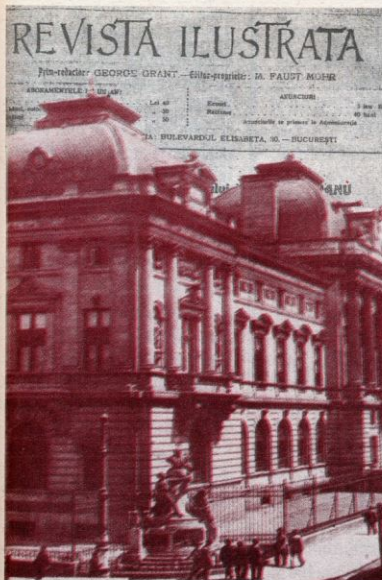
Bolomey și cu prietenii săi își mai fac ceva iluzii. După textul pactului, cred ei, așa cum e redat la posturile de radio, nu iese că războiul

trebuie să urmeze imediat. Bolomey speră că Hitler odată sigur că. Sovietele nu mai încheie alianța militară cu franco-englezii, s-ar putea să accepte acum ideea unei conferințe europene, pentru a obține mai ușor Danzigul.

Ceilalți însă, în frunte cu Alexandrescu și Dornescu, se raliază părerii mele că războiul este inevitabil și foarte apropiat. „Fără Soviete, anglo-francezii sunt la discreția lui Hitler; cum s-ar putea mulțumi el acum numai cu Danzigul, am susținut eu, când e sigur de victorie și poate face ce vrea în Europa; când mai poate găsi Reichul german o conjunctură mai favorabilă pentru instaurarea unei hegemonii germane asupra Europei decât acum, când el nu mai are de luptat decât pe un singur front; odată Anglia și Franța scoase din luptă fie prin război, fie printr-un tratat în regulă, cine-l mai poate împiedica pe Hitler să nu lichideze și Rusia Sovietică? Considerații de ordin moral la un bandit? Și față de cine, de Stalin, un alt bandit? Cel care va plăti până la urmă va fi Stalin, iar după el Hitler, pentru că lumea liberă nu va admite dominația germană asupra lumii; până atunci vai de Europa și de țara noastră”, am încheiat eu.

Cu trenul de 11.30 am plecat la București, unde sunt sigur că voi găsi pe toți fruntașii noștri; trebuie să aranjez și chestiunea transferării mele la un regiment din Capitală, mai ales acum, când nu este exclusă o mobilizare generală. Milica și fetele mai rămân câteva zile la Zorleni. ■

(Va urma)

Câteva dintre monumentele de arhitectură care au beneficiat de sprijinul Băncii Naționale a României: Cozia (sus), Ateneul Român...

MECENATUL BĂNCII NAȚIONALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

ANGELA TOADER

Un articol despre Banca Națională a României cuprinde mai ales date financiare și evoluții ale pieței bancare. Dar activitatea Băncii Naționale a României, de la înființare și până în prezent, nu se remarcă doar în plan financiar. Ca instituție fundamentală a statului român, ea și-a dezvoltat o frumoasă și benefică tradiție în direcția sprijinirii și promovării operelor sociale și culturale.

Încă de la fondare, Banca Națională a României a arătat un civism nobil în apărarea culturii române. Considerând cultura o „afacere deosebit de importantă” pentru țară, B.N.R. și-a asumat de-a lungul timpului responsabilitatea promovării și salvării valorilor culturale și artistice. Actele sale de cultură au pornit de la ideea că „bunăstarea culturală” este de-

terminată prin potențarea resurselor naționale.

Cel care a pus bazele Băncii Naționale în anul 1880, Eugeniu Carada (*Magazin istoric*, nr. 7/2004), a reprezentat un model de banker pentru toți guvernatorii și directorii celei dintâi instituții financiare a țării. Sprijinul pe care l-a acordat românilor din afara Regatului, ajutorarea tinerilor pentru for-

marea lor intelectuală, suportul material oferit societăților medicale, culturale, studențești, sportive au făcut ca guvernatorii care s-au succedat la conducerea B.N.R. să-i urmeze exemplul ca pe o obligație morală. Convinși că societatea românească are de îndeplinit o mare misiune în plan cultural, membrii conducerii Băncii Naționale au sprijinit financiar,

începând cu sfârșitul secolului XIX și continuând în secolul XX, actele de promovare a valorilor naționale. Pentru a exemplifica afirmația, vom reda un pasaj din stenogramele Adunării Generale a Acționarilor Băncii Naționale, din 17 februarie 1935, care își motiva astfel contribuția la activitățile sociale și culturale: „Conform tradițiilor sale, Banca Națională a României a contribuit în limitele posibilităților la opera culturală și socială a țării, care sub oblăduirea Augustului nostru Suveran înregistrează progrese tot mai vizibile. Institute de știință și cele pentru răspândirea culturii în popor au găsit un sprijin și o încurajare. Pătrunși de convingerea că poporul nostru are de îndeplinit o mare misiune culturală, conducătorii băncii au facilitat și încurajat în toate împrejurările manifestările individuale și colective în acest sens.“

Mecanisme de aprobare a cererilor de finanțare

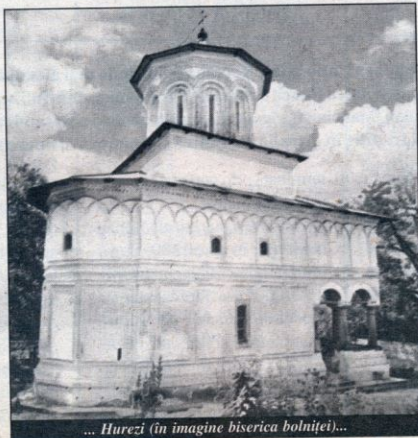
Politicile culturale ale Băncii Naționale a României s-au caracterizat prin promovarea și demararea unor proiecte sociale și culturale de ajutorare a tinerilor studenți pentru continuarea studiilor în țară și în străinătate, salvarea unor tinere talente artistice care, din cauza lipsei fondurilor materiale,

abandonau profesia, îndreptându-se spre domenii care să le asigure necesarul material.

Pentru a intra în posesia unei finanțări din partea Băncii Naționale a României, asociațiile, instituțiile de învățământ, medicale sau religioase trebuia să parcurgă și să îndeplinească câteva etape. Primul pas îl reprezenta cererea-standard adresată guvernatorului, care cuprindea informații cu privire la instituția ce solicita ajutorul Băncii Naționale, respectiv scopul acestei cereri de sprijin bănesc. Pe verso-ul cererii apărea un comentariu de aprobare sau refuz venit din partea comisarului Băncii Naționale a României. Acesta cerceta veridicitatea afirmațiilor și se pronunța în legătură cu suma recomandată instituțiilor care solicitau ajutorul bănesc. Există numeroase dosare cu cereri refuzate, atât persoanelor juridice, cât și instituțiilor, din cauze și motive multiple. Cererile de ajutor din anul 1934 tri-

mise de Institutul de Binefacere „Providența“ și de conducerea Teatrului „Regina Maria“ au fost respinse de conducerea B.N.R. pentru că primiseră sprijin financiar în anii precedenți. Existau, desigur, și instituții care primeau ajutoare bănești în fiecare an din partea băncii. Cererea de ajutor trimisă de către Ateneul „Ion I.C. Brătianu“ la data de 19 decembrie 1933 nu a fost aprobată, deoarece s-a considerat că nu avea nevoie urgentă de finanțare. Printre instituțiile sau societățile ale căror cereri au fost respinse se numără: Institutul Cinematografic Român din București, Fundația Artistică Culturală „Regina Maria“, Cercul Ziariștilor Profesioniști, Prefectura județului Dâmbovița, Cercul Studenților Ieșeni etc. De cele mai multe ori, solicitările de ajutor financiar venite din partea instituțiilor, având nevoie de sume considerabile, erau dezbătute în cadrul Consiliilor de Administrație, într-

trunite lunar. În cazul în care s-au mai acordat sume de bani, comisarul băncii prezintă sumele și datele din anii precedenți. Din documentele analizate reiese faptul că directorii (administratorii) băncii aveau la dispoziție un fond special de acordare de ajutoare atât persoanelor fizice, cât și instituțiilor. În dosarul nr. 70/1940, fila nr. 3 există o notă a directorului C. Stoicescu către Serviciul Per-

... Hurezi (în imagine biserica bolnifei)...

sonal de „a plăti din cota personală anumite ajutoare pentru persoane fizice în valoare de 130.000 lei“. În fiecare an, suma alocată varia în funcție de beneficiile obținute în anul respectiv. Într-o rezoluție a guvernatorului din anul 1935, conform deciziei Comitetului Executiv al băncii, s-au defalcat din suma prevăzută în bugetul celui an „câte 60.000 lei pentru fiecare domn administrator (director) pentru acordare de ajutoare“. Trebuie menționat faptul că exista un plafon maximal în privința ajutoarelor acordate de aceștia. Astfel, în anul 1935, ajutoarele mai mari de 20.000 lei se acordau de către Consiliul de Administrație.

Publicații și lucrări științifice

Banca Națională a României a finanțat publicarea unor nenumărate lucrări științifice sau opere literare, cercetări monografice și etnografice. Există nenumărate documente în arhiva Băncii Naționale. Din inițiativa instituțiilor culturale și educative, Banca Națională a sprijinit realizarea unor publicații periodice ca revista *Istros* a Facultății de Filosofie și Litere, în anul 1935. Un an mai târziu s-au plătit cheltuielile de redactare Institutului de Istorie Națională din București pentru *Revista Istorică Română* (cerere semnată de istoricul Constantin C. Giurescu). Ulterior, pentru ti-

părirea volumului ce marca 25 de ani de apariție a revistei istorice regionale *Arhivele Olteniei* s-a acordat suma de 3.000.000 lei. Printre revistele care au primit sprijin financiar se numără *Arhivele Statului* (s-au acordat sume constante în anii 1931-1935), *Ardealul Medical*, apărută la 1947 la Cluj, reeditarea în iunie 1940 a *Revistei de Drept Public* a Institutului Regal de Științe Administrative din București, pentru tipărirea revistei *Dacia* a Muzeului Național de Antichități (cerere semnată de Ion Nestor), revista *Analele Economice și Statistice* din București, în februarie 1946, revista *Transilvania* a Societății *Astra* din Sibiu, editarea revistei *Independența Economică* (al cărui fondator a fost Virgil Madgearu) etc.

Numeroase lucrări științifice nu ar fi fost editate fără sprijinul substanțial al băncii. Iată câteva: *Tratat de matematici financiare*, al profesorului Fl. Șerbănescu de la Academia Comercială din București, în iunie 1946; *Marea Enciclopedie Agricolă*, în iunie 1946; *Economia Prefurilor – Studiu*

de teorie și politică economică, a dr. Stelian Jingoiu.

Pentru îmbogățirea fondului de carte al Bibliotecii Băncii Naționale a României s-au cumpărat o serie de cărți valoroase, din domenii variate. Printre ele se numără lucrările: *Istoria dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate în 1823-1933*, semnată de M. Dobrovici, *Evoluția politicii și legislației vamale în România*, semnată de expertul contabil V. Iordăchescu, *Tehnica statisticii întreprinderilor economice*, a profesorului D.D. Hașegan etc. Monografiile marilor orașe sau biografiile marilor oameni politici au fost și ele achiziționate pentru biblioteca băncii. Iată câteva: întocmirea unei monografii a Brăilei și a regiunilor Dunării de Jos, *Viața și opera lui I.G. Duca*, achiziționată chiar în anul apariției.

Nu numai instituțiile de specialitate au beneficiat de sprijinul Băncii Naționale. Persoane dornice să scrie au fost ajutate să-și realizeze proiectele. Pentru exemplificare există o scrisoare de mulțumire a preotului Răuțescu, care a realizat monografia istorică a orașului Câmpulung cu ajutor financiar primit de la Banca Națională a României.

Tablouri, busturi și statui

Încă de la crearea sa în 1880, Banca Națională a

... și Tismana

României, prin strădania citorului Eugeniu Carada, a început să-și formeze o colecție de artă cuprinzând lucrări ale marilor maeștri români. Prin politica de patronaj cultural promovată de Banca Națională, în nenumărate cazuri s-au acordat ajutoare bănești unor personalități ale vieții artistice aflate în dificultate. S-au achiziționat ori s-au comandat diferite opere. În perioada interbelică, au fost achiziționate lucrări aparținând unor pictori cunoscuți ca: Ștefan Luchian, G. Petrașcu – donate ulterior Fundației Regale pentru Artă și Literatură. Au fost cumpărate pentru pinacoteca băncii tablourile *Munca la câmp* al pictorului Lucian Grigorescu, *Căp de bătrân* al pictorului Stahl din Iași sau 125 de gravuri aparținând pictorului A. Popov. Capodopera lui N. Grigorescu *Rodica – la secerat*, alături de tabloul reprezentând un peisaj marin de mari dimensiuni, executat de E. Voinescu, amplasate actualmente în Sala de Consiliu a B.N.R., alcătuiesc unul dintre cele mai prețioase ansambluri de decorație interioară realizate de maeștrii plasticii românești.

Banca Națională a României a avut grijă și de păstrarea memoriei celor care s-au remarcat pe tărâm cultural, medical sau politic, prin sprijinirea construirii unor monumente. Bustul compozitorului D.G. Kiriac, propus de Societatea Corală „Carmen”, a fost realizat cu sprijinul băncii. Monumentul citorului Băncii Naționale, Eugeniu Carada,

din orașul natal Craiova, a fost realizat prin subscripția directorilor de sucursale ale băncii din țară.

Cu contribuția Băncii Naționale a României s-au ridicat monumentele închinatelor regilor Carol I și Ferdinand, Arcul de Triumf sau monumentul și capela lui I.C. Brătianu din București. Banca Națională a luat inițiativa de a comanda un bust în anul 1946 al regelui Mihai I, executat în marmură de Carrara de către prof. O. Han.

La comemorarea savantului dr. Victor Babeș, un comitet de inițiativă al Facultății de Medicină a propus băncii în anul 1946 realizarea bustului acestuia, în incinta holului Facultății de Medicină.

Am surprins în acest articol doar câteva dintre direcțiile în care s-a desfășurat activitatea de sprijinire a culturii și științei românești de către Banca Națională a României, în perioada interbelică. După 1990, „Bătrâna Doamnă” a reluat frumoasa tradiție. Noua clădire a Bibliotecii Academiei Române, Societatea Numismatică Română, Ateneul Român, Biblioteca Centrală Universitară (reconstrucția clădirii avariata în decembrie 1989), Academia de Studii Economice din București, Academia de Teatrul și Film din București, Fundația Culturală Română, Corul „Madrigal”, Patriarhia Română etc. sunt doar câteva dintre instituțiile care au beneficiat de sprijinul Băncii Naționale a României. ■

Oferta Editurilor ALL

Habsburgii și
hohenzollernii
&
Imperiul
Habsburgic
1815-1918

~~237.628 lei~~
149.000 lei

China: de la Imperiu
la Republica
Populară
1900-1949
&
Republica Populară
Chineză după 1949

~~408.000 lei~~
249.000 lei

021/402 26 30; 021/402 26 34; comenzi@all.ro

BRUTĂRELE

3

1574. Se încheie asediarea orașului olandez Leiden (Leyda), din cadrul războiului pentru independența Provinciilor Unite, asediare începută în mai de către soldații germani și valoni. Asediatorii (8.000 de persoane) dispun de artilerie puternică, comparativ cu asediații, care au o armată puțin mai mare decât garnizoana orașului.

Dar prințul de Orania ordonă să se deschidă digurile și inundă suprafețe largi din jurul Leidenului. Din cauza apelor în creștere, asediatorii își abandonează rând pe rând pozițiile. Tocmai când locuitorii și-au epuizat proviziile, spre sfârșitul lui septembrie, o flotă olandeză pătrunde în încercuire, alungându-i definitiv pe asediatori.

6

1934. Dimineața, înainte să se urce la bordul navei „Dubrovnik“, în micul port Zelenika, regele Alexandru al Iugoslaviei, care urmează să facă o vizită în Franța, citește ultimul raport al șefului poliției jugoslave, Simionovici, în care se spune că informații culese în Franța, Austria și Italia indică pericolul unei tentative de asasinat contra suveranului în cursul călătoriei. Raportul exprimă temeri serioase în privința asigurării securității lui Alexandru în Franța. Regele este conștient de situație. În ultima vreme tentativele de asasinat însoțiseră aproape orice deplasare a sa în țară sau străinătate. La Marsilia, unde va ajunge peste două zile, ministrul de Externe francez Louis Barthou nu admite ca regele să fie condus prin oraș într-o mașină închisă. „Ah, nu, domnule prefect! Nu o să-l ascundeți pe rege; este un prieten al Franței, trebuie să fie văzut!“ Și, cu mari eforturi, se găsește un coupé negru „Delage“ decapotabil. În el vor muri și Alexandru, și Barthou la 9 octombrie, când „s-au tras primele focuri de armă ale celui de-al doilea război mondial“, cum ne spune viitorul ministru de Externe Anthony Eden.

15

1922. După citirea Proclamației de către regele Ferdinand, în fața mulțimii, cu prilejul încoronării de la Alba Iulia, ziaristul Stelian Popescu, aflat pe scenă în calitate de fost ministru, se apropie repede de suveran și chiar înainte ca acesta să-și bage în buzunar petecul de hârtie, pe fondul aplauzelor, îi cere textul pentru a-l publica în *Universul*, al cărui director era. Mai încruntat, mai răzând, regele îi spune: „Așa, v-am păcălit, n-ai mai putut s-o publici înainte și pe asta?“ „Majestate, răspunde Popescu, datoria unui ziarist este să fie bine informat și la timp, ca să nu-i ia alții înainte.“ „De aceea eu citesc *Universul*“, răspunde monarhul, apoi, nerezystând gestului mâinii întinse și ochilor rugători, îi întinde textul Proclamației.

23

***1425.** Nunță cu alai mare, oficiată de cel dintâi mitropolit al Moldovei, Iosif, vărul domnitorului. Marınca, sora reginei Poloniei, Sofia, ambele fete ale ducelui lituanian Andrei Oligmandovici, se mărită la Suceava cu Ilie, fiul mai mare al lui Alexandru cel Bun. Tânăra domniță n-are cum să bănuie viața plină de durere ce o aștepta. O viață ca un blestem. Va urca, alături de soț, treptele tronului, dar-își va vedea bărbatul orbit și sugrumat, fiul cel mare răpus de boală la 22 de ani, fiul cel mic otrăvit, la 27.

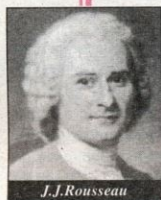
29

1783. La 66 de ani, bolnav de litiază și refuzând cu obstinație să fie operat, moare în apartamentul său de serviciu din palatul Luvru filosoful și matematicianul francez Jean Le Rond d'Alembert. Și-a așteptat sfârșitul cu seninătate, dezlegând până în ultima zi logogrife în ziar. Preotului care stăruise să-l vadă i-a trimis vorbă, cu maliție, că „va trece pe la el mâine“, deși știa că e pierdut. „Îți mulțumesc că ești aici ca să-mi închizi ochii“, i-a spus prietenului său Condorcet, și el filosof și matematician, care i-a stat alături tot timpul agoniei. „Un alt prieten ți-i va deschide, poate, acolo sus“, i-a replicat acesta, iar d'Alembert a dat din cap a neîncredere.

Un episod celebru din istoria muzicii

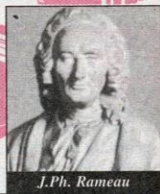
În jurul anului 1750, opera seria, până atunci dominantă în plan muzical, a început să decadă datorită procesului, tot mai evident, de „comercializare a spectacolului muzical”, după cum a fost numit el mai târziu, pentru ca, în cele din urmă, să fie înlocuită de un nou gen, denumit opera buffa.

Apărută în Italia, țară a muzicii și a cântecului, și născută din acea comedia dell'arte, opera buffa prezenta o formă și o muzicalitate simplă și conținea așa-numitele recitative și ariete, momente muzicale pline de emoție, dar și de amuzament. Acest nou gen avea să cucerească rapid întreaga Europă, atingând apogeul în jurul anului 1760. Opera buffa nu făcea decât să reflecte realitățile epocii, schimbările profunde apărute ca urmare a „noilor idei” ce se făcuseră simțite în Europa după 1715.

J.J. Rousseau

CEARTA BUFONILOR

J.Ph. Rameau

CLAUDIU NEAGOE

Istoria operei bufe a început la Napoli, în 1733, când s-a pus pentru prima dată în scenă un *intermezzo* muzical, așa-numita piesă de legătură între diferitele momente ale unui spectacol de operă, devenit apoi celebru în Europa și purtând denumirea de *Slujnica stăpână* (La Serva padrona), în cadrul operei *Frumosul prizonier* (Il Prigionier superbo), pe muzica lui Giovanni Battista Pergolesi (1710-1736) și libretul lui Gennaro Antonio Federico. Acea scurtă piesă muzicală, dinamică și extrem de amuzantă, satiriza moravurile și realitățile epocii italiene. Către jumătatea veacului XVIII, atât în această țară, cât și în întreaga Europă, opera, ca și muzica în general căpătaseră un pronunțat caracter public și social, scena reflectând adesea realitățile cotidiene.

Lupta celor două loje

Câțiva ani mai târziu, celebrul *intermezzo Slujnica stăpână* a fost pus în scenă și la Paris, mai întâi în 1746, pe scena Operei comice italiene, când a trecut practic neobservat de publicul francez, apoi în 1752, pe scena Operei franceze, moment în care a declanșat un adevărat scandal public, cunoscut sub numele de *Cearta Bufonilor*.

Efectul piesei, pusă în scenă la Opera franceză de către o cunoscută trupă a momentului, Bambini, a fost extraordinar. Referindu-se la acest episod, J.J. Rousseau nota în *Confesiunile* sale: „Bufonii stărniră susținători foarte înflăcărați ai muzicii italiene. Tot Parisul se împărți în două tabere, mai înverșunate decât dacă ar fi fost vorba de o afacere de stat sau de una

religioasă. O tabără mai puternică, alcătuită din oameni mari, din bogați și din femei, susținea muzica franceză; cealaltă, mai aprigă, mai mândră, mai entuziastă, era formată din oameni de geniu.” Primii, având în frunte nume precum Cozotte, compozitorul Jean-Phillipe Rameau (1683-1764), Freron și Doamna de Pompadour, se adunau sub loja regelui, iar cei din urmă, partizani înfocați ai Bufonilor, conduși de mari gânditori precum Rousseau, dar și Jacob Grimm (1785-1863), baronul Paul Henri Dietrich d'Holbach (1723-1789) și Denis Diderot (1713-1784) se adunau sub loja reginei. *Anti-Bufoniștii* apărau cu strășnicie muzica franceză tradițională, creată în spiritul unor Lully (1632-1687) și Rameau, în vreme ce ultimii erau admiratori și susținători înfocați ai noii

muzici propuse de compozitorii italieni.

Până la sfârșitul domniei regelui Ludovic XIV, muzica franceză reușise să contracareze influența extrem de puternică a celei italiene. Încă din vremea Regelui Soare, stilului muzical baroc italian i s-a opus permanent clasicismul muzical, considerat de mulți dintre specialiști ca o expresie a absolutismului de tip monarhic. Apoi, în epoca Regentei (1715-1723, ce a urmat morții Regelui Soare și până la majoratul lui Ludovic XV), o dată cu liberalizarea artelor, emanciparea mentalităților și a moravurilor, muzica italiană a câștigat tot mai mulți admiratori, atât în rândul unor muzicieni, precum Louis Nicolas Clérambault sau François Colin de Blamont, cât și în rândul unor oameni de litere și filosofi, precum Montesquieu și Rousseau.

În scurtă vreme, oamenii luminați ai Franței au devenit conștienți de superioritatea noilor acorduri ale muzicii italiene și au început să lanseze atacuri extrem de dure la adresa vechii muzici tradiționale naționale. Tonul filosofului Montesquieu, în celebrele *Scrisori persane* (1721), este extrem de vehement: „Mi se pare că în muzica franceză instrumentele însoțesc vocea, iar în cea italiană o iau și o înalță. Muzica italiană este mai mlădiaoasă decât cea franceză, care pare rigidă.” După cum avea să remarce, în 1724, și cunoscutul muzician și compozitor Fr. Couperin (1688-1733): „Stilul italian și cel francez au divizat Republica Muzicii în Franța pentru multă vreme”. Astfel, după exemplul artei și literaturii, avea loc și aici o adevărată „revoluție” a esteticii muzicale.

Vorbind despre muzică, Jean Jacques Rousseau mărturisea faptul că el însuși venise la Paris, în 1742-1743, „cu prejudecata înrădăcinată acolo împotriva muzicii italiene”. Însă foarte curând, acea prejudecată s-a transformat în admirație. Influențat de opera bufă italiană, Rousseau a și creat două comedii: *Muzele galante* (Les Muses galants), în 1743-1744, și *Ghicitorul satului* (Le Devin de village), în 1752. Ultima piesă, prezentată la Fontainebleau în fața Curții și a regelui, s-a bucurat de un succes enorm, ca urmare fiind jucată și pe scena Operei din Paris.

În 1753, Rousseau devenise principalul apărător și susținător al muzicii italiene. Drept dovadă și apariția pamfletului său intitulat *Scrisoare asupra muzicii franceze* (Lettre sur la musique

În timpul lui Ludovic XIV și Ludovic XV la Versailles s-a cântat tot mai multă muzică italiană

Începuturile operei

Opera vede lumina zilei în Europa mediteraneană care, la începutul secolului XVII, rămâne, timp de încă un secol, laboratorul estetic al Europei. La început este un spectacol de Curte: „publicul este alcătuit din prinți, curteni, ambasadori“. Dovadă lista invitațiilor la căsătoria Mariei de Medici cu Henric IV, ce are loc la Florența, la 6 octombrie 1600; istoricii teatrali, amatori de date exacte, văd în ziua de 6 octombrie momentul în care se naște spectacolul de operă.

(Pierre Chaunu,

Civilizația Europei în secolul luminilor,
vol. II, p. 100, Editura Meridiane, 1986)

franceză), într-un moment extrem de dificil pentru tabăra Bufonilor, amenințați de autorități chiar cu alungarea din Paris. Încă din primele rânduri ale *Scrisorii*, Rousseau aducea în discuție legătura dintre limbă și muzică, analizând în acest sens raportul dintre limba franceză și cea italiană, considerând-o pe prima „puțin prielnică poeziei și cu totul neprielnică muzicii“. În plus, după cum nota același Rousseau, „italienii pretind că muzica noastră e plată și lipsită de melodie și toate națiunile neutre le confirmă în unanimitate aprecierea în această privință; cât despre noi, o acuzăm pe a lor că este bizară și barocă“. Potrivit concepției sale, în muzica franceză „nu există nici ritm și nici melodie“, iar conaționalii săi „nu au muzică și nici nu pot avea muzică“.

Asemenea afirmații nu au putut rămâne fără urmări. Iar Rousseau a fost pe punctul de a fi linșat de membrii orchestrei Operei franceze. Drept pentru care a adoptat rapid un ton mai puțin critic

și un discurs ceva mai echilibrat, ajungând chiar la un compromis: „muzica italiană și cea franceză sunt bune amândouă, fiecare în genul ei, fiecare pentru limba ei“.

În același spirit critic, și scriitorul Jean-François Marmontel (1723-1799) își exprima lipsa de considerație pentru francezi și muzica lor, considerată monotonă, prea severă și prea rațională. În timp ce creația italiană îi apărea plină de energie și emotivitate. Iar un alt enciclopedist, Diderot, în romanul-eseu *Nepotul lui Rameau*, aducea, la rândul său, critici la adresa muzicii franceze, pe care o vedea „cam searbădă“, în comparație cu cea italiană, care se dovedea a fi „sublimă“.

Susținătorii muzicii franceze tradiționale nu puteau rămâne impasibili la asemenea critici. Reacția lui Rameau, de pildă, a fost extrem de promptă, compozitorul combătând ideile enciclopediștilor prin lucrări, precum: *Erorile referitoare la muzică* din Enciclopedia (1755), *Suită*

de greșeli (1756), *Răspunsul domnului Rameau către editorul Enciclopediei* (1757) și *Scrisoare către d'Alembert* (1760).

Spectacolul... operei

Tot filosofului Rousseau i-a revenit meritul de a fi pus pentru prima oară în discuție Opera și rolul său artistic. În disertațiile sale, a făcut o distincție clară între actor și cântăreț, arătând chiar că unii actori nu au deloc talent muzical, cu toate că îl au pe cel actoricesc. Astfel, pentru un actor de operă nu era suficient a fi un excelent cântăreț, ci și un pantomim pe măsură. Căci toate cuvintele și gesturile trebuia să fie în acord cu muzica. Uneori chiar locul actorilor profesioniști era luat fie de compozitorii înșiși, fie de personaje mult mai exotice. Este și cazul descris de un dirijor de cor de la Opera din Copenhaga, Johan Adolph Scheibe, care, în 1737, a văzut în Italia o operă în care Alexandru cel Mare și toți generalii săi erau interpretați

de așa-numiții *evitrați*, biete ființe mutilate provenite din clasa săracă a zonei sudice peninsulare, care se agitau de o manieră extrem de grotescă. „El nu încearcă să interpreteze... Imobil, cântă cu zămbetul pe buze. Acțiunea nu îl interesează. Când nu are de cântat, umblă încoace și încolo prin avanscenă, își salută cunoștințele..., surăde, prizează tutun, își aranjează costumul.”

Cu tot efortul depus, enciclopediștii și susținătorii lor, atât cei de la Academie, cât și cei proveniți din rândul membrilor Curții sau ai guvernului, n-au putut ieși

învingători din aceste dispute. Tradiționaliștii francezi, asemenea lui Rameau, susțineau de extrem de influenta marchiză de Pompadour, care, la acea vreme, exercita asupra regelui Ludovic XV și asupra Franței o adevărată „influență suverană”.

Toate aceste „dispute muzicale” nu făceau decât să reflecte conflictul mult mai important și din ce în ce mai evident între ideile noi și cele vechi, între mediile politice și sociale care le susțineau, cel de la Curte și cel din jurul *Enciclopediei*. La acea vreme, reformarea teatrului și a muzicii, a artei în general,

reprezenta, în concepția elitelor, un obiectiv mult mai important decât orice schimbare politică sau socială. Însă o revoluție în „gândire” nu se putea produce decât după o revoluție a... „gustului”.

Așadar, la jumătatea secolului XVIII, literale și muzica au devenit instrumentele luptei politice și sociale. Mai mult chiar, Opera-teatru a început să reprezinte un spațiu din ce în ce mai accesibil publicului larg. Căci, dacă începăturile spectacolului de operă se leagă de mediul aristocratic, în secolul XVII publicul fiind

Un italian despre Opera franceză

Patu abia aștepta să mă ducă la Operă, ca să vadă ce impresie face asupra mea spectacolul, căci unui italian trebuia cu adevărat să i se pară ceva cu totul deosebit. Se cânta o operă al cărui titlu era *Serbări venețiene*, titlu interesant pentru mine. Mergem, pentru cei patruzeci de sous ai noștri, și ne instalăm la parter, unde, deși stăteam în picioare, găseai lume destul de aleasă, căci spectacolul cu pricina era mica dambă a francezilor.

După o uvertură simfonică, destul de frumoasă în felul ei, executată de o orchestră excelentă, cortina se ridică și zăresc un decor frumos înfățișând mica piață San Marco văzută de pe insula San Giorgio; mă izbește însă faptul că văd palatul dogilor în stânga și marea clopotniță în dreapta mea; adică tocmai pe dos. Greșeala aceasta caraghioasă și rușinoasă pentru veacul în care trăim îmi stârnește râsul și Patu, căruia îi spusei de ce râd, a fost nevoit să facă la fel. Muzica, deși frumoasă după gustul antic, mă distrah puțin, fiindcă era nouă, pe urmă

însă mă plictisi. Melopeea mă obosea curând cu monotonia ei și cu strigătele care te asurzeau când ți-era lumea mai dragă. La francezi, melopeea înlocuiește, zic ei, melopeea greacă și

[...] Ce mi-a plăcut mai mult la Opera franceză a fost iuteala cu care, la un singur fluierat, se schimbau deodată toate decorurile; treabă de care în Italia nici nu s-a auzit. Mi s-a părut de asemenea încântător faptul că muzica începe cu o trăsătură de arcuș; dirijorul însă, cu bagheta lui pe care o bătea ca un apucat de la dreapta la stânga, de parcă ar fi trebuit, numai cu puterea brațului său, să târâie după sine toate instrumentele, îmi făcu oarecum silă. Am mai admirat de asemenea tăcerea din sală, lucru atât de nou pentru un italian; căci, în Italia, e într-adevăr o rușine gălăgia pe care o fac spectatorii când actorii cântă; și nu cunosc nimic mai caraghios decât liniștea care-i urmează acestei gălăgii de îndată ce se ivesc dansatorii. Îți vine atunci a zice că toată mintea italienilor e în ochi.

(Casanova, *Memorii*, pp. 161-162, Editura Univers, 1970)

Invenții regizorale și nu numai...

Bernini a avut aici prilejul să-și îmbine darurile artei sale, și anume în închipuirea dispozitivelor scenografice, lucru în care nu l-a întrecut nimeni niciodată. Se spune că în vestita comedie a Revărsării Tibrului, el a făcut să apară în depărtare, încetul cu încetul, o mare vâltoare care rupea zăgăzurile și care, după ce a prăvălit și ultima stavilă dinspre public, a început să se vadă curgând cu o asemenea forță, însoțită de spaima personajelor, încât până și spectatorii cei mai înțelepți au început să se agite, dând semne de spaimă ca în fața unei adevărate revărsări de ape. Apoi, dintr-o dată, prin deschiderea unei cascade, toată acea apă s-a scurs într-altă parte.

Altădată a lăsat să se creadă că printr-o nenorocire întâmplată chiar atunci, teatrul a luat foc. El închipuise un car de carnaval în spatele căruia mergeau câțiva slujitori purtând torte. Unul dintre ei, al cărui rol consta în a face comicării, a început să-și frece torța de decor ca și când ar fi vrut să-și mărească flacăra, așa cum se obișnuiește uneori, până va ajunge mai înaltă decât zidurile. Cei care nu cunoșteau șmecheria, strigau la el cu putere

să se oprească până nu ia foc întreaga scenă. Tocmai începuse lumea să se înspăimânte la vederea celui fapt și la azulul acelei voci, că scena s-a și văzut cuprinsă de o vâlvătaie închipuită, spre o asemenea spaimă a celor prezenți, încât a fost nevoie, pentru a-i hotărî să renunțe la fuga de care erau gata, să li se dezvăluie înșelătoria. Iar după acest episod a apărut de îndată o altă scenă, nobilă și frumoasă.

(Filippo Baldinucci, Viața lui Gian Lorenzo Bernini, p. 152, Editura Meridiane, 1981)

alcătuit numai din prinți, curteni și ambasadori, iar prețurile reprezentațiilor atingeau sume enorme (nu mai puțin de 4 lire venețiene, pentru vizionarea primului spectacol al teatrului San Cassiano, în 1637), odată cu anii '70 ai secolului XVII și, mai ales, în secolul următor, spectacolul se deschide aproape tuturor. Un public extrem de pestriț, dar și recunoscut pentru lipsa sa de disciplină, avea, de acum, să umple sălile de spectacol în căutare de recreere. După cum arată și memoriile călătorilor care călcau pământul Italiei, la reprezentații, mai ales publicul din loji nu făcea liniște decât în timpul interpretării ariilor impor-

tante. Peste câțiva ani, chiar și Mozart a rămas scandalizat de „zumzetul sălii”, încât „nu se auzea nimic”.

Așa-numita *barcaccia*, alcătuită din mai multe loji reunite și ocupate de membrii aceluiași grup, prelungea viața de societate până în fața scenei. Se puteau comanda răcoritoare, lua masa sau chiar face curte. În plus, jocurile de noroc erau și ele la mare modă, după cum mărturisește, în urma vizitei sale din Italia, magistratul de Brosses (1709-1777), care s-a lăudat că a jucat aici șah. Voltaire conștientizase acest nou rol al spectacolului de operă, când, într-o scrisoare din 1732, nota că: „Opera nu este nimic altceva decât un loc public, unde noi ne

adunăm în anumite zile, fără să știm de ce facem asta.”

În plus, Opera-teatrul devenise și spațiul de refulare a tensiunilor politice și numeroaselor frustrări sociale, luând forma și unor „dispute” cu diverse tente filosofice, literare sau muzicale.

O astfel de dispută, precum sus-pomenita *Ceartă a Bufonilor*, a avut cel puțin două consecințe importante: pe de-o parte, a condus la dispariția tragediei lirice și la nașterea operei comice franceze; iar, pe de alta, a scos tot mai mult la iveală contradicțiile puternice din sânul societății, contradicții care au izbucnit atât de puternic la sfârșitul secolului XVIII, prin Revoluția franceză. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Un gen de corespondență copios ironizat în literatura noastră este cel având ca obiect intervenția, hatărul sau, cu un cuvânt mai puțin academic, pila. Ca să răzbești în societate, să obții un credit, un post, o amânare de examen, recunoașterea unei invenții nu sunt de ajuns inteligența, buna pregătire, elocvența; mai e necesară și vorba bună pusă unde și când trebuie de o persoană influentă. Acesta e și înțelesul misivelor adresate profesorului Victor Slăvescu, administrator, între altele, al Băncii Naționale, fost ministru al Înzestrării Armatei, rector al Academiei Comerciale, director la Creditul Industrial. Multiplele funcții și demnități i-au creat un cerc considerabil de relații, dar, cum se vede, și o pletoră de solicitanți. În Note și însemnări zilnice, publicate parțial de noi pentru anii 1923-1939 (București, 2 vol., 1996), apar fraze fugare despre „solicitări”, „intervenții”. Cele ce urmează nu se regăsesc menționate în caietele din răstimpul 1940-1950, aflate în posesia noastră și pe care sperăm să le publicăm într-o zi.

Primul solicitant e avocatul brăilean Radu Portocală, administrator general la Creditul Național Industrial. Barbu Catargi, ginerele lui Gh.Gr. Cantacuzino (Nababul), vicepreședinte al Jockey Clubului și administrator al Fundației pentru susținerea tinerelor fete sărace de la Maia (Ialomița), are o intervenție tipic caragielescă, consumată în doi timpi. Generalul Rozin își recomandă fratele. Soția generalului Zadik e susținută de istoricul Gh.I. Brătianu. Mircea Cancicov, aflat între Scylla și Caribda, cere ajutor profesorului. Ion Marin Sadoveanu își ajută o vecină și, ca să nu rătăcească drumul, îi desenează atent pe plic cum ajunge la profesor, pe str. Washington nr. 24. Dr. G. Bungetianu nu dorește decât să-i facă o intrare la ministrul de Finanțe. Soții Popescu apelează la directorul Institutului de Energie, Constantin Bușilă, ca să-și poată tipări o bibliografie. Acesta îi scrie, bineînțeles, profesorului Slăvescu. Valeriu Roman, prieten brașovean, își vrea un protejat numit avocat la Banca Națională din Târgu Mureș. Profesorul Ionescu Mihăilești de la Institutul de seruri și vaccinuri „Dr. I. Cantacuzino” intervine pentru un pensionar din Ploiești. În fine, ultimul, dar nu cel din urmă, profesorul Motaș continuă parca lanțul slăbiciunilor cerând îlesnirea unui împrumut „cuiva pentru care are o mare afecțiune”. Lista ar putea continua la nesfârșit, fiindcă face parte din cotidianul de atunci și de totdeauna.

Pieseile ne-au fost puse la dispoziție cu multă bunăvoință de familia profesorului Victor Slăvescu.

25 II [1944]

Iubite domnule
Slăvescu,

Te rog mult să ai bunățatea
a examina cererea de împru-
mut a liceului „N. Bălcescu”

din Brăila. Posibilitățile de
rambursare sunt suficiente,
iar necesitatea noii construcții
este foarte urgentă. Cu mul-
țumiri și cele mai bune senti-
mente,

Radu Portocală

3 aprilie 1944

26, strada Frumoasă
Scumpe domnule
Slăvescu,

Petiționara, față de care am
comis o indiscreție, este fostă

bursieră de la Maia, fostă profesoară, acum pensionară. Spre a scurtă vorba îți trimit scrisoarea ei fără comentarii. Cu obișnuitele dragi sentimente,

B. Catargi

Trimit și câteva documente perimate

Mult stimate domnule
Catargi,

Mi-a spus fiul meu că atunci când ai avut generozitatea de a-mi face binele, i-ai promis că veți vorbi cu dl. Victor Slăvescu, rectorul Academiei Comerciale, atunci când fiul meu va avea examenele. Cum ele s-au amânat, chiar începând de mâine, 4 aprilie cor., vă rog mult să interveniți ca să aibă un sprijin în D-sale, mai ales acum că examenele au venit pe neașteptate, cu 2 luni mai devreme și timpul de preparat este foarte scurt. Vă rog să-l convingeți că este un element sânguinos și serios și numai împrejurările critice l-ar găsi poate mai puțin preparat ca altă dată. Și-a dat examenele regulat în fiecare an și este amânat cu armata [subliniat în original], tocmai pe baza examenelor. Ar fi o nenorocire mare dacă nu ar reuși tocmai acum. Este singurul nostru copil și a merge să-și facă studiul în împrejurările actuale, când după o scurtă pregătire îi trimite pe front, ar fi o nenorocire pentru noi. De altfel, de-abia așteptăm să termine ca să-și ia o slujbă, să-și facă cele necesare, noi neputând din pensie să-i acoperim marile lipsuri pe care le are. Cred că nu îmi veți lua în nume de rău

nici pentru mine, nici pentru el, intervenția mea. Vă mulțumesc mult. Fiul meu dă examene pentru anul III.

Cu stimă,

Matilda Stroescu, n. Iamandy

Studentul Victor V. Stroescu, anul III, secția III-a Drept internațional, dl. prof. O. Vlădescu; Monedă, prof. Dumitrescu (înlocuiește pe dl. prof. V. Slăvescu); Drept comercial, prof. Bălescu; Politică vamală, prof. I. Gr. Dimitrescu.

12-6-[19]44

Iubite și stimate domnule
Slăvescu,

Deoarece nu am putut avea șansa să vă găsesc, îmi permit să vă deranjez cu aceste rânduri în continuarea convorbirii de săptămâna trecută. Vă rog să acordați sprijinul Dv. binevoitor cererii pe care fratele meu a prezentat-o, de data aceasta direct Creditului Industrial, din partea societății lui. În privința solidității și a garanțiilor reale, numai Dv. le puteți aprecia: în ce privește pe fratele meu, Vă rog să fiți încredințat că sprijiniți un vechi luptător care, ca ofițer activ, a luptat ca și D. Voastră în

trecutul război. Cu vii și sincere mulțumiri, vă rog să primiți încredințarea celei mai alese prețuiri odată cu distinsă salutări,

• General G. Rozin

[carte de vizită]

Gheorghe I. Brătianu roagă pe dl. V. Slăvescu să dea binevoitorul său sprijin chestiunii despre care îi va vorbi d-na Zadik, în speranța că va putea obține rezultatul favorabil de la Banca Națională. Cu vii și anticipate mulțumiri și cele mai alese sentimente,

Gh.I. Brătianu

23 V [19]45

26 iunie 1945

Dragă Domnule Slăvescu,

Sunt de 25 de ani un fel de superpreședinte arbitru între Soc. Goetz - azi Foresta - și familia Ghica Comănești. Azi, ambele părți au un interes comun ca să nu încetineze mersul normal și exploatarea domeniilor Comănești din jud. Bacău. De aceea ambele părți mi-au solicitat un cuvânt de prezentare la mata, în calitate de Președinte-Governator al Creditului Industrial. Societatea Foresta, ca toate marile întreprinderi, în vederea împlinirii sarcinilor și salariilor sporite, are nevoie de un credit mai substanțial, care a fost solicitat Creditului Industrial. Se pare că toate formele prealabile luării în considerare sunt făcute. Pentru punerea în discuția consiliului solicit bunavoința marelui, cu rugămintea dacă credeți necesar, pentru lămuriri, să binevoiți a primi pe dl. director

La instalarea lui Mihail Gheorghieanu (x) ca ministru de Interne, subsecretarii de stat Radu Portocală (xx) și Gh. Vântu (xxx)

gl. Ormos. Dau d-lui Ormos o scrisoare pentru prezentare. Chestiunea este urgentă, până la plăcerea de a ne revedea, te rog să primești salutările mele cele mai bune.

Mircea Cancicov

Mult stimate domnule ministru,

Îndrăznesc a recomanda bunăvoinței Domniei Voastre pe domnișoara Elena Ciocoiu, un element harnic și priceput, care solicită încadrarea sa în administrația Băncii Naționale. D-șoara Ciocoiu lucrează actualmente în întreprinderea blocului Wilson, unde locuiesc și de unde mi s-a făcut cunoscută. De altfel, este o fostă elevă a Domniei Voastre. Nădăjduind că îi voi putea fi de folos pe această cale, vă mulțumesc anticipat, d-le ministru, asigurându-vă de înalta considerare ce vă păstrez.

Ion Marin Sadoveanu

4.VII.[1]945

Iubite domnule
Slăvescu,

Fac din nou apel la spiritul D-tale de dreptate, rugându-te să mă ierți dacă te deranjez prea mult: de un an de zile, în calitate de președinte, conduc societatea forestieră *Carpatina*, unde am căutat să introduc mai multă ordine și mai mult control [subliniat în original]; am avut și am de luptat cu mari greutăți, pe care aș dori să le aduc la cunoștința domnului Ministru de Finanțe, unde aș putea ajunge în primele zile ale săptămânii

Barbu Catargi

viitoare, numai prin bunăvoința D-tale, pe care o solicit călduros.

Cu viile mele mulțumiri și cu sentimente de sinceră gratitudine,

Prof. dr. C. Bungețianu

Duminecă 9/VII/[1]945 București

Institutul Român de Energie

București III, 27 iulie 1945
B-dul Take Ionescu 27

Iubite Domnule
Slăvescu,

Îmi permit a vă recomanda prin aceasta pe domnul inginer

Alexandru Popescu, șeful Laboratorului de Electrotehnică al Politehnicei din București, care în colaborare cu d-na inginer Cristiana Popescu, soția d-sale, au întocmit în baza consultării unui bogat material documentar o lucrare privind: *Clasificarea zecimale universală pentru electrotehnică și domeniile înrudite*, care constituie o publicație bibliografică de mare interes pentru tehnicienii, industriașii, societățile de electricitate, instituțiile de cultură din țară etc.

Institutul nostru luând asupra sa încă din 1943 editarea acestei lucrări, care între timp s-a scumplit considerabil, față de previziunile Institutului, și întâmpină astfel mari dificultăți la terminarea publicării acestei lucrări, ne-am adresat prin scrisoarea noastră nr. 295 din 26 iulie a.c. Băncii Naționale a României și prin scrisoarea nr. 296 din 26 iulie a.c. Societății Naționale de Credit Industrial solicitând concursul acestor instituții pentru ducerea la bun sfârșit a lucrării menționate. Așa fiind, vă rog să binevoiți a ne da prețiosul Dv. concurs, intervenind pe lângă cele două instituții în sensul acordării unor subsidii de natură să ajute efectiv Institutul nostru în această întreprindere de interes general. Vă rog

să primiți odată cu mulțumirile mele cele mai vii și expresiunea deosebitele mele sentimente.

Bușilă

Brașov la 17/
VIII 1945

Dragă
Victore,

Te rog foarte mult să-i dai o mână de ajutor

I. Marin Sadoveanu (în centru)

vechiului meu cunoscut, fostul magistrat Petru Palladé, ca să fie numit avocat la B.N.R. la Tg. Mureș. D-sa își va expune pe deplin situația.

Cu toată dragostea, al tău devotat,

Valeriu Roman

Iubite domnule Slăvescu și stimate coleg,

Prietenul și colegul meu de liceu, profesorul Eftimie Mărculescu, în prezent pensionar și avocat la Ploiești, m-a rugat să pun o vorbă bună pe lângă dumneata cu privire la o numire pe care o solicită, în contenciosul băncii comerciale [nu se menționează numele băncii] din localitate. Iartă-mă dacă acțiunea mea e prea indiscretă; îl cunosc însă din copilărie și îl prețuiesc ca pe un om capabil, muncitor și inteligent, așa încât cred că ar merita să i se dea o mână de ajutor, astăzi când împrejurările sunt atât de grele. De altfel, socot că un om cinstit și serios este totdeauna o bună achiziție într-o asemenea întreprindere. Am exprimat cu toată sinceritatea părerea mea și te rog să crezi că de ar fi fost alta nici n-aș fi îndrăznit să-ți scriu. Încă odată iartă-mă și primește odată cu salutările mele expresia sentimentelor mele de devotată afecțiune și deosebită considerație,

Ionescu
Mihăiești
20. VIII. [1] 1945
București

Prietenia cu mine, după cum se vede și din această scrisoare, a început să coste scump și mă apasă greu. Sper că va fi una din ultimele su-

părări care le voi pricinui celui mai îndatoritor și scump prieten. Cu drag ca de obicei,

B. Catargi

18 sept.[embrie] 1945

Prea onorate domnule
Catargi,

Fiind astăzi liber de la serviciu am trecut pe la D-voastră cu intenția de a vă vorbi și a vă ruga să-mi acordați ca și în trecut binevoitorul și neprețuitorul D-voastră ajutor în o chestiune de mai mică importanță decât cele cu care v-am deranjat până acum, lucru pentru care vă rămân adânc îndatorat și recunoscător.

Prin recomandarea D-voastră și concursul d-lui prof. Victor Slăvescu am obținut acum 6 luni de zile să fiu angajat funcționar la Societatea Națională de Credit Industrial. Această angajare nu s-a făcut însă decât pe un termen limitat de 6 luni, după care Societatea își rezervă dreptul de a mă concedia, dacă o va crede de cuviință. Cum aceste 6 luni expiră la 19 septembrie a.c., adică peste câteva zile, vin să vă rog din nou pe D-voastră ca să interveniți pe lângă dl. prof. Slăvescu, președintele Consiliului de administrație al societății, să aprobe definitivarea mea ca funcționar al acestei Societăți.

De altfel, directorul meu, la rugămintea mea, va face un re-

ferat prin care va cere definitivarea mea în serviciu, referat pe care îl va prezenta d-lui prof. Slăvescu spre aprobare. Fac apel la generozitatea Dvs., care m-a ajutat în clipele cele mai grele și care sunt sigur că va interveni și acum pentru a-mi asigura posibilitatea de trai, care devine din zi în zi tot mai grea și mai aspră. Mulțumindu-vă din tot sufletul, vă salut cu tot respectul,

Victor Stroescu

14 sept.[embrie] 1945

str. Ocolului

23 X [19]45

Dragă Victor,

Te rog să nu te superi dacă vin cu o rugămintă pentru o funcționară de la B.N.R. De fapt, sunt rugat de fratele ei, domnul N. Vulcan, un funcționar vechi de la Sonametan care mi-a rămas credincios și pentru care am o mare afecțiune, pentru caracterul lui integral. Iată de ce e vorba! Funcționara Gabriele Vulcan a făcut cerere de împrumut pentru 9.000.000 lei, ca să-și cumpere o casă. Mi se spune că dispozițiile B.N.R.-ului admit asemenea împrumuturi pentru funcționari, în raport cu salariul lor și probabil și cu vechimea lor. Dacă așa este, atunci sper că nu îmi vei lua în nume de rău

că fac această rugămintă pe lângă un vechi prieten ca tine. Dacă însă am fost greșit informat sau am înțeles eu greșit te rog atunci să mă ierți de intervenția mea.

Cu cele mai cordiale salutații,

C.I. Moțaș ■

Mircea Cancicov (primul din stânga)

Jaf în acceleratul de Cluj

Pentru călătorii trenului accelerat 401, plecat din București spre Cluj, răcoarea nopții de 24/25 august 1938 era, oricum, mai plăcută decât arșița din timpul zilei. Pasagerii discutau pe culoare sau la vagonul restaurant.

VAIDA-VOEVOD PIERDE 300.000 LEI

ALEXANDRU-ALIN SPÂNU

La un moment dat, un tipăt și o împușcătură se aud dintr-un compartiment din vagonul de dormit. Panică, strigăte, conducătorul vine imediat și deschide ușa cabinei de unde s-a auzit focul de armă. Pasagerul, Ion Gașpar, se află pe jos, plin de sânge, iar bagajele sale sunt răvășite și împrăștiate peste tot. Doi prieteni ai săi, care se află într-o cabină alăturată, apar imediat și îi oferă primul ajutor. Unul dintre ei, medic de meserie, îl întreabă: „Ce ai făcut, Ionel?” Victima afirmă că un hoț a pătruns în cabină, l-a atacat, s-au bătut, iar atacatorul l-a împușcat și a fugit cu o importantă sumă de bani. După câteva minute, din cauza pierderii de sânge, pasagerul atacat își pierde cunoștința și, în scurt timp, viața i se scurge din trup.

Cine era Ion Gașpar, ce era cu acea sumă de bani și cum a fost finalizată ancheta?

Revolverul uitat

Ion Gașpar era omul de încredere al lui Alexandru Vaida-Voevod, la data aceea consilier regal. În ziua de 18 august 1938, Gașpar s-a prezentat la Președinția Consiliului de Miniștri, Serviciul Casierie, de unde a ridicat, pe baza unei chitanțe, suma de 300.000 lei, ce reprezenta diurna lui Alexandru Vaida-Voevod, în bancnote de 500 lei. Ce însemna suma la nivelul anului 1938? Primul ministru avea un salariu lunar de 60.000 lei, un ministru de 54.000 lei, un ambasador primea 42.000 lei, un general de divizie 35.000 lei, iar patriarhul 55.000 lei. În mod

cert, suma datorată lui Alexandru Vaida-Voevod, probabil un cumul pe mai multe luni, era una consistentă. Consilierul regal a dorit ca acești bani să-i parvină rapid, printr-o bancă, însă Gașpar a preferat să-i aducă personal la Cluj.

Fiind vorba de implicarea unui important lider politic, fost luptător marcant pentru unirea Transilvaniei cu România și fost prim-ministru, ancheta a fost încredințată Corpului Detectivilor, structură informativă acoperită a Direcției Generale a Poliției. Comisarul Dumitru Mănăilă a preluat conducerea echipei de anchetă. Primele cercetări s-au îndreptat către însoțitorii victimei și asupra modului cum și-a petrecut aceasta ziua de 24 august 1938.

Gașpar a avut, la plecarea din București, un revolver „Mausier”, seria nr. 33.782, pe care l-a îm-

prumutat de la Șerban Ivănceanu. Acesta a declarat că în ziua de 24 august 1938, în timp ce se afla la Banca Urbană împreună cu avocatul Barbu Angelescu, a venit Ion Gașpar, le-a arătat bilețul de tren spre Cluj și a cerut, cu împrumut, o armă, „deoarece e mai prudent de a fi înarmat la o asemenea călătorie“. Toți trei au mers acasă la Ivănceanu, pe strada Mihail Cornea nr. 89, unde i-a împrumutat revolverul lui Gașpar, apoi s-au îndreptat către locuința lui Barbu Angelescu, strada Poenaru Bordea nr. 16, unde au luat masa. Avocatul Angelescu a afirmat că Gașpar, în timpul mesei, n-a băut nici un pic de alcool, fiind atent să nu piardă trenul. La ora 18.30 a plecat val-vârtej spre gară, uitând revolverul în bibliotecă, însă a revenit cu un taxi și l-a recuperat.

Ajuns în gară, omul de încredere al lui Vaida-Voevod se alătură prietenilor Ștefan Nichita și dr. Camil Manuilă Buia, cu care stabilise să meargă la Cluj. La un moment dat, i se pare că este urmărit de doi indivizi suspecti, pe care îi și arată prietenului Nichita, dar nu ia nici o măsură de prevedere. În calitate pe care o avea ar fi putut obține, cu ușurință, de la Prefectura Poliției Capitalei sau de la Direcția Poliției de Siguranță, unul sau doi agenți care să-l însoțească pe drum. Mai mult, curierul s-a lăudat la toată lumea că are mulți bani la el și, deși s-a simțit urmărit, nu a luat pe nici unul dintre prieteni să stea cu el în cabină, deși era plătită în totalitate.

Rănit, dar încă lucid, nu a oferit nici un indiciu concret asupra agresiunii sau atacatorului. După ce i-a oferit primul ajutor, dr. Buia s-a adresat conductorului de tren, Mihai Paulini, cu cuvintele: „Dacă aș fi întreat ca medic legist, aș spune singurul lucru ade-

vărat, și anume că Gașpar s-a împușcat singur.“ Aceeași idee a fost avansată și de Ștefan Nichita, care a considerat că ipoteza sinuciderii este mai aproape de adevăr decât aceea a jafului.

Puterea viciului asupra conștiinței

Cercetările efectuate de agenții Corpului Detectivilor au scos în evidență și o altă latură, mai puțin cunoscută, a lui Ion Gașpar. Era un „jucător pasionat de cărți, patimă pe care și-o îndeplinea atât la București, cât și la Sinaia“, viciu care îi măcina timpul, sănătatea și, evident, banii. Totodată, anchetatorii au constatat că rușele și prietenii victimei au dovedit o stranie lipsă de interes în lămurirea atacului și descoperirea criminalului. În raportul său, comisarul Mănăilă a avansat o primă concluzie, anume că Gașpar nu mai avea, la 24 august 1938, banii pe care trebuia să-i ducă lui Alexandru Vaida-Voevod și, din această cauză, „s-a sinucis, simulând jaful“.

Aceste afirmații se bazau pe rezultatele expertizei tehnice și pe raportul medicului legist. Astfel, în cabina victimei nu s-au găsit nici arma, dar nici tubul. În opinia specialiștilor, „nici un agresor nu avea timpul, sângele rece și interesul“ să se ocupe de tubul cartușului, riscând să fie prins în orice moment. În mod normal, un hoț specializat în furturi din trenuri sau unul ocazional nu ar fi răvășit geamantanul și cabina, ci ar fi luat geamantanul cu totul și ar fi fugit. Conform depozițiilor celor care au fost de față la eveniment, geamul și ușa cabinei erau închise pe dinăuntru, iar persoanele din apropiere nu au auzit și nu au văzut nimic ciudat și nici o persoană suspectă. Autopsia a

scos la iveală faptul că „arma a fost descărcată din față, cu țeava lipită de corp“, iar la mâna dreaptă a lui Gașpar s-au descoperit lăzuni între degetul mare și arătător. Raportul autopsiei a menționat, printre altele, că asemenea răni „se găsesc, uneori, la persoane ce au descărcat singure o armă“, ceea ce a întărit ipoteza sinuciderii.

Comisarul Dumitru Mănăilă a întocmit, la 3 octombrie 1938, un referat privind ancheta și rezultatul la care s-a ajuns în privința jafului și morții lui Ion Gașpar: „După ce spune pretutindeni că are bani asupra sa, pentru ca eventualul agresor să fi putut afla, caută revolver sub motivul de a se păzi, în realitate pentru a-l folosi el însuși. În tren, răvășește conținutul geamantanului, deschide geamul, se împușcă (poate nevoind ca rana să fie mortală), adună revolverul, tubul și cartușul, pe care le aruncă pe geam pentru a dispărea dovezile sinuciderii, și apoi, după ce cade de pe pat, cu ultimele puteri bate în ușa pe care o și deschide.“ Concluzia în urma cercetărilor a fost aceea că victima a cheltuit suma de 300.000 lei la jocuri de noroc și, pentru a scăpa de consecințe, a intenționat să simuleze un jaf, dar, a calculat greșit traiectoria glonțului și s-a sinucis.

Astfel a rămas Alexandru Vaida-Voevod fără o sumă importantă de bani și fără posibilitatea de a trage pe cineva la răspundere. Probabil că, în continuare, consilierul regal și-a ales mai cu grijă oamenii în care să aibă încredere. Rezultatele anchetei, întreprinse cu profesionalism de agenții din Corpul Detectivilor, au demonstrat că nu a fost vorba de o acțiune subversivă sau de o tâlhărie, ci, pur și simplu, de puterea viciului asupra conștiinței. ■

Posteritatea lui Alexandru Lăpușneanu, domn al Moldovei în două rânduri (1552-1561, 1564-1568), a fost marcată de pecetea pe care i-a pus-o un scriitor: Costache Negruzzi. George Călinescu caracteriza cel mai bine contribuția literatului la impunerea unei false imagini a unui personaj istoric: „Numele lui C. Negruzzi este legat de obicei de nuvela istorică Alexandru Lăpușneanu, care ar fi devenit o scriere celebră ca și Hamlet, dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale [...] figura eroului e romantică, Lăpușneanu e genialoid, plin de contradicții, un monstru moral, aci superstițios, aci impiu, odată delicat, altă dată crud, practic ca unul care ar fi studiat pe Machiavel și totdeauna fricos de dammare.”

Greu de înțeles de ce acest domn s-a bucurat de așa puțină atenție din partea istoricilor, iar atunci când a avut parte de ea, tratarea a fost, adesea, nedreaptă. Doar Iorga, cu intuiția-i fenomenală și cunoașterea profundă a izvoarelor, i-a schițat rolul într-o vreme atât de agitată, cum a fost mijlocul veacului XVI, „secol de istorie modernă, față de Evul Mediu ce fusese până atunci”. I s-a reproșat lui Iorga că ar fi exagerat amploarea planurilor transilvane ale Lăpușneanului, pe care îl vedea, alături de domnul Țării Românești, Pătrașcu cel Bun (1554-1557), ca pe acei care „au hotărât soarta însăși a Ardealului, copilul Ioan Sigismund și mama lui [Isabella, sora regelui Poloniei și soția lui Ioan Zapolya, ultimul rege al Ungariei mort pe câmpul de luptă la Mohács, în 1526, în confruntarea cu armatele sultanului otoman], fiind oarecum sub tutela lor”. Dar chiar și așa, rolul lui Alexandru Lăpușneanu în politica internațională a spațiului central și est-european rămâne demn de atenția istoricilor.

POLITICA TRANSILVĂNEANĂ A LUI ALEXANDRU LĂPUȘNEANU

LUCIAN CRUCEANU

Alexandru Lăpușneanu a urcat pe tronul Moldovei cu sprijin polon, dar fără știrea regelui acestei țări. Nu-i mai puțin adevărat că, după terminarea cu succes a campaniei din Moldova, Sigismund August, într-o scrisoare către membrii senatului polon, din 20 septembrie 1552, și-a asumat responsabilitatea actului, care „nu era lipsit de folos pentru regat”, dar

și exprima și temerea că sultanul s-ar fi putut supăra.

Mai bine informat despre planurile nobilimii polone pare să fi fost regele habsburg Ferdinand. La 18 octombrie 1552, el scria generalului Castaldo, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, că ține mult la prietenia lui Alexandru Lăpușneanu, care își manifestase dorința să-i sprijine pe

Habsburgi contra otomanilor în Transilvania. După moartea lui Ioan Zapolya se deschisese o confruntare directă între Imperiul otoman și cel habsburgic pentru controlul asupra principatului intracarpatic. Văduva fostului rege al Ungariei și debilul ei fiu Ioan II Sigismund au pendulat în anii ce au urmat între tabăra otomană și cea austriacă.

Gata de campanie

Soarta confruntării dintre cele două imperii va depinde mult de complicațiile pe care le avea fiecare la granița opusă Transilvaniei. Astfel, otomanii s-au aflat, în tot secolul XVI, într-un permanent conflict cu Iranul safavid, iar Ferdinand depindea de interesele fratelui. Carol Quintul, șeful casei de Habsburg, în același timp împărat al Sfântului imperiu roman de neam german și rege al Spaniei, aflat într-o puternică rivalitate cu Franța – care înțreținea excelente relații cu sultanul – și Anglia. Se adăugau, direct pentru Ferdinand, și problemele pe care i le provocau durele și dese confruntări dintre principii protestanți și cei catolici din Germania.

La rândul ei, Polonia, preocupată de Isabella prin legătura de sânge dintre cei doi frați, era foarte atentă să menajeze raporturile cu Poarta și simțea deja răsuflarea Rusiei, care declanșase ofensiva către ținuturile estice ale Europei.

Alexandru Lăpușneanu și-a început domnia promițând sprijin Habsburgilor în Transilvania și făcând jurăminte regelui Poloniei. La 30 octombrie 1552, domnul român propunea generalului Castaldo o acțiune antiotomană simultană. El urma să atace cetățile otomane de la hotarele sudice ale Moldovei, iar forțele imperiale trebuia să desfășoare acțiuni în părțile sudice ale Ungariei.

Proiectele comune cu Habsburgii aveau însă să fie rapid tulburate de interesele divergente în privința Țării Româ-

Generalul Castaldo

nești, unde Lăpușneanu avea să sprijine pe Mircea Ciobanul (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559), nu pe omul lui Castaldo. Se adăuga și nemulțumirea provocată de nerecunoașterea drepturilor sale asupra posesiunilor domnilor Moldovei din Transilvania, Ciceu și Cetatea de Bătă.

La începutul anului 1553, Lăpușneanu era în Cetatea Neamțului, gata a-și relua cu armele posesiunile din Ardeal. Îl și chema acolo pe nemeșul de sânge românesc Nicolae Korniș. Acesta nu venea personal, dar, cu aprobarea lui Castaldo, trimitea un emisar, care îl găsea pe domn la Vaslui. În fața acestuia își relua angajamentul de a sprijini readucerea Isabellei și a tânărului ei fiu în fruntea Transilvaniei.

În primăvara aceluiaș an, jura credință regelui Poloniei, reînnoind un jurământ făcut

nobililor poloni care îl sprijiniseră să intre în Moldova, la Bakota. Fusese acela un jurământ pe care „nu l-a cunoscut încă toată țara, deoarece a fost îndată, la început.” La 11 aprilie 1553, regele trimitea soli la curtea lui Lăpușneanu, cu instrucțiuni din care aflăm că „așa s-a îndatorat Alexandru prin jurământul său făcut la Bakota, că atunci când se va fi întărit în domnie va îmbunătăți ceea ce va fi nevoie în legătură cu Coroana polonă și cu ceea ce vor crede de trebuință M.S. regele și senatorii săi.” Jurământul îl depunea domnul în fața trimișilor Coroanei polone la Hârlău, la 22 iunie 1553. Se angaja, printre altele: „nu vom îngădui, după vechea hotărâre, supușilor noștri din acest moment să înființeze nici un sat și nici o cetate, nici să facă iazuri și prisăci pe ambele părți ale Nistrului pe pământurile M.S. regelui și nici [să stea] cu vitele pe acele pământuri [...] Nici mori n-avem să folosim mai mult, după străvechea hotărâre, pe ambele părți ale Nistrului, pe pământul M.S. regelui, decât cât va fi voia și bunăvoința Măriei Sale.” Pământurile de dincolo de Nistru, unde statul polon încerca să-și impună autoritatea, erau o zonă de refugiu pentru nemulțumiții și din Polonia, și din Moldova sau de aiurea, care puteau scăpa astfel unei autorități constituite (*Magazin istoric*, nr. 6/1993).

În martie 1554, imperialii fac o tentativă de a angaja pe Lăpușneanu într-o acțiune de mediere între Ferdinand și sultanul otoman. Deja însă,

Ioan II Sigismund

planurile domnului Moldovei erau altele, supărat că nu își recăpătase posesiunile transilvane. El închidea frontiera de pe Carpați și strângea trupe. Scrie celor din Vinț, în ziua de Sfântul Gheorghe, din Iași, despre intenția de a intra în Ardeal. Avea de mult împuternicirea „împăratului turcilor” de a-l așeza pe „craiu” – Ioan II Sigismund – și avertiza: „cine ni se vor supune bucuros, ne vom purta bine cu dânsii, iar cu cine nu, nu!” Un nobil ardelean, Petru Gerendy, cu care domnul păstra legătura, știa că vor participa la campanie și românii din Banat, pe care-i numește: „karansebeșenii, lwgosenii”.

Cum sultanul reușise să încheie pace cu Iranul, era mult mai dispus să asculte îndemnul regelui Franței, dornic să creeze Habsburgilor probleme în Transilvania. Pe de altă parte, soli ai regelui francez Henric II (1547-1559) promiteau regelui polon subsidii financiare și o alianță matrimonială. Sultanul cerea lui Sigismund August, în primăvara lui 1555, să permită solilor francezi să ajungă la Isabella și la fiul ei.

Încercările Habsburgilor de a tempera elanul războinic al lui Süleyman prin trimiterea la Poartă a inteligentului diplomat Ogier Griselin de Busbecq, unul dintre puținii europeni ai vremii care a dovedit o pătrunzătoare înțelegere a fenomenului otoman, nu au dat roade. La 10 iulie 1555, din Iași, Lăpușneanu îl anunța pe Sigismund August că la 1 august, potrivit poruncii sultanului, urma să intre cu oastea în Transilvania

Ferdinand de Habsburg

pentru a-l reinstala pe Ioan II Sigismund.

Abia o sută de ani mai târziu

Apariția unui pretendent, Mustafa, în zona vestică a litoralului pontic, aflat în legătură cu imperialii, amână cu un an campania în Transilvania. Ferdinand a reluat dialogul cu Sigismund August. Emisarii imperiali au încercat să convingă seimul și pe rege că reinstalarea lui Ioan II Sigismund aducea pe otomani în Europa Centrală.

Pentru Ferdinand surpriza a venit însă din interior. La Augsburg s-a încheiat pacea care punea capăt luptelor confesionale din imperiu, prin acordarea libertății de cult pentru protestanți potrivit principiului religia principelui era

Sigismund August

și religia supușilor. Ferdinand a fost obligat să reducă implicarea în Transilvania.

Dieta principatului, ținută la Târgu Mureș, hotărâ la 23 decembrie 1555 să îl readucă pe Ioan II Sigismund în fruntea țării. Firmanul sultanului pentru reinstalare era gata la mijlocul lunii februarie. O primă expediție s-a încheiat fără vreun rezultat practic. A pornit și o a doua. Boierul Moțoc comanda avangarda, iar domnul îl urma la scurtă vreme, intrând în secuime. Lăpușneanu nu a rămas multă vreme în Transilvania, dar oștile sale, reunite cu cele ale domnului din Țara Românească, o conduceau pe Isabella la Cluj, unde-și făcea intrarea spre sfârșitul lunii octombrie.

Temându-se că unii nobili ardeleni rămăseseră aplecați către imperiali, Alexandru Lăpușneanu trimitea scrisori de amenințare Dietei. Păstra la Curtea sa și un pretendent, pe care îl întâlnea, în iulie 1557, călătorul polon Erasm Otwinowski: „În vremea aceasta era acolo Bebek, boier ungur!” De altfel, Bebek avea să primească, în circumstanțe nu tocmai clare, stăpânirea Transilvaniei, Lăpușneanu însoțindu-l, dornic să-și reia stăpânirile ardeleni, pe care Isabella i le refuzase, în ciuda sprijinului acordat la reluarea principatului. Sprijinită de marele vizir Rüstem Pașa, Isabella și-a păstrat stăpânirea.

În mai 1558, Lăpușneanu repeta expediția, cu același scop: reluarea stăpânirilor. Oastea lui a înaintat adânc pe Mureș, domnul punând pârcașabi la Ciceu și Reteg. Dieta, nemul-

țumită de noile înrădăcinări românești, cerea ca acele posesiuni să nu fie scutite de sarcini. Iar Isabella din îngăduia nobililor ei să primească scrisori sigilate de la domnul Moldovei. Supărat, el le scria bis-trițenilor, cu care avea vechi relații de negoț: „Dar când Măria Sa [Isabella] a fost gonită de răsculați din scaunul părintesc și lipsită de dânsul, scrisorile noastre n-au adus puțin folos Măriei Sale. Iar acum ne dușmănește.”

Ușurința cu care Lăpușneanu intra în Transilvania a născut la Istanbul ideea de a transforma o parte a principatului în pašalâc, care să fie transferată domnului moldovean. Sub presiunea evenimentelor, Dieta decidea în octombrie restituirile din Alexandru Lăpușneanu. Desele implicări, sub ocrotirea otomană, ale voievodului moldovean în Transilvania, ca și instalarea unor garnizoane moldovene în cetățile din principat a dovedit Habsburgilor că dominația asupra Transilvaniei depindea de poziția celorlalte două țări române. Proiectul imperial din 1561 de a-l aduce pe Despot pe tronul de la Suceava își are rădăcinile în acești ani.

În septembrie 1559 moare Isabella. Ferdinand încearcă să

Ruxandra, doamna lui Vodă Lăpușneanu

îl momească pe Ioan II Sigismund oferindu-i pe una dintre fiice drept soție. Dar, cum spunea Nicolae Iorga, principele „nu era, nici când ajunsese de vârstă, om să ție pe umerii săi de bolnăvicios o astfel de povară”, cum era Transilvania. Dar, adăuga marele istoric, „nici Alexandru nu mai era omul frumos despre care vorbește cine l-a cunoscut la începutul domniei”. Suferea de ochi, cerea și ochelari din Ardeal, avea și o rană la picior. Contra lui se coalizaseră domnul Țării Românești, Petru cel Tânăr, și Ioan II Sigismund. Rolul politic activ jucat de Alexandru Lăpușneanu în Transilvania se încheiase.

Perindarea oștilor din Țara Românească și Moldova prin Transilvania, implicarea activă

a domnilor, începută încă din vremea lui Petru Rareș, în treburile principatului, nu puteau rămâne fără urmări pentru românii de acolo. De altfel, documentele vremii ni-i arată deținând încă poziții însemnate în fruntea unor orașe, chiar a unor zone întregi, mai ales în regiunea Caransebeș sau în Maramureș ori Țara Oltului. Isabella întârea drepturile locuitorilor români din zona pasului Brețcu, la granița cu Moldova.

Imperialii aveau să revină victorioși în Transilvania la sfârșitul secolului XVII, pe care Habsburgii au păstrat-o până la sfârșitul primului război mondial. Dar de la jumătatea secolului XVI este tot mai evidentă ruptura dintre zona est-europeană și cea occidentală a continentului nostru. Interesul marilor puteri europene pentru această parte a continentului se reduce, înfruntându-se de acum pe mări, pentru colonii. Imperiul otoman se instalează fără putință de tăgadă în sud-estul Europei la sfârșitul domniei lui Süleyman Legiuitorul. Iar Polonia va trebui să înfrunte Rusia, care se anunța ca unul dintre marii competitori în zonă. Decuplarea dintre Occident și Răsărit va spori în veacurile următoare. ■

SUVERANITATE

(Biverb: 4, 11)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția ARITMOGRIFULUI din nr. 9/2004:

SCYTHIA-IMPERATOR-MOESIAPRIMA-PATRICIAN-ROMANIA-MARCIANOPOLIS-CARSIUM-DACIARIPENSIS-SERDICA-GET-ADAMCLISI-VETERAN-BARBOSI-TRACI-CAVALERIE

Vechi palate și conace

Până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, viața a curs liniștit în palatul de la Pașcani-Căciulați (Magazin istoric, nr. 9/2004). Proprietara Irina Mavrocordat își primea în același cadru patriarhal prietenii. În anii războiului, palatul a servit ca loc de refugiu pentru diplomații de la Legația Franței.

Pulcheria Ghica,
sora lui Grigore și Alexandru

PAȘCANI-CĂCIULAȚI

NARCIS DORIN ION

După 1944, comuniștii au declanșat teribilul război împotriva „clasei exploatare”, confiscând averi și devastând conace, palate și castele, întemnițând pe foștii proprietari, deveniți peste noapte „dușmani de moarte ai regimului democrat-popular”.

Sperând că va obține o protejare și o întrebuințare adecvată a reședinței domnești, Irina Mavrocordat s-a adresat, la 7 aprilie 1945, lui Alexandru Lapedatu, președintele Comisiei Monumentelor Istorice (C.M.I.), rugându-l „a clasa ca monument istoric acest palat cu parcul de 16 hectare și cu clădirile anexe, care datează toate din timpul domnitorului – 1830”. Rezoluția secretarului general al C.M.I., Victor Brătulescu: „Se întocmește Decretul Regal, după aceleași norme după care s-a

întocmit pentru Mogoșoaia.” Și chiar în aceeași zi – 7 aprilie 1945 – C.M.I. a clasat ca monument istoric palatul și parcul din Căciulați, informându-l de acest lucru și pe primarul comunei Căciulați. Inițiativa C.M.I. trebuia să capete putere de lege printr-un decret regal, care a și fost emis câteva săptămâni mai târziu.

Tractoriști și focuri de revolver

Deși palatul se afla sub protecția C.M.I. și domeniul funciar de la Căciulați nu intra în prevederile legii de reformă agrară, iar Irina Mavrocordat renunțase complet la terenul arabil al moșiei, unii localnici au încercat „să intre în parc și în castel, în scop de prădăciuni, sub motiv că până

și mobilierul istoric din clădire ar fi... proprietatea lor!”. Indignată de insistența distructivă a localnicilor, Irina Mavrocordat a cerut președintelui C.M.I., la 12 aprilie 1945, „a interveni la forurile în drept pentru a impune respectul legii și a cruța de locuitori așezarea [și] monumentul istoric din Căciulați”. Alexandru Lapedatu a asigurat-o pe Irina Mavrocordat că „se vor îndeplini formele legale pentru clasarea palatului, cu parcul și cu clădirile anexe, ca monumente istorice. Comisiunea va stărui pentru urgentarea întocmirii decretului regal de clasare, după care se va comunica și dvs.”.

În sfârșit, palatul și parcul de la Căciulați au fost clasate monument istoric prin Decretul Regal nr. 2023 din 26 iunie 1945, semnat de Regele Mihai I al României și contrasemnat de Mihai Ralea,

ministrul Artelor. Ceea ce n-a impresionat autoritățile locale din Căciulați, care și-au manifestat – în 16 iulie 1945 – intenția de a parcela parcul și de a transforma fosta reședință domnească în... baie publică! Informată, C.M.I. a ripostat prompt, cerând Prefecturii județului Ilfov și Ministerului de Interne ca – „față de importanța istorică și artistică a acestei foste reședințe de vară a domnitorului Alexandru Ghica, să se ia măsurile necesare pentru a nu se schimba destinația acestui monument istoric“. Răspunsul Prefecturii, datat 14 august 1945, asigură C.M.I. că „s-au dat dispozițiuni organelor comunale să respecte atât castelul, cât și parcul cu dependențele înconjurătoare“.

În zadar! Trei zile mai târziu, la 17 august 1945, Alexandru Lapedatu a intervenit – când se încerca realizarea reformei agrare prin orice mijloace – pe lângă președintele Comisiei centrale pentru aplicarea reformei agrare din Ministerul Domeniilor, informându-l de clasarea parcului și palatului din Căciulați drept monument istoric și rugându-l ca „față de somația localnicilor de a li se ceda cu orice preț folsința acestor bunuri cu caracter istoric“, să dea ordin președintelui de plasă al Comisiei de expropriere locală „să respecte dispozițiunile legii amintite, cunoscut fiind că destinația unui imobil clasat monument istoric nu poate fi schimbată decât pe cale de lege“.

Directorul Camerei Agricole Ilfov, Petrea, însoțit de Teodorescu și Diaconu, agronomii Ocolului Agricol Balotești, au

pătruns cu forța în parcul palatului, „ridicându-mi vacile de lapte, nesupuse exproprierii, trăsură, gheața din ghețării, pe care au vândut-o la negustori, fructele, mergând până a-mi ridica lanțul de la fântână!“ – reclama Irina Mavrocordat premierului Petru Groza. Cei trei au găsit și o nouă destinație pentru atenansele palatului: centru de motocicletă, Teodorescu forțând ușa unei vile din parc pentru a instala în ea pe cei 18 tractoriști. „De la instalarea acestor oameni, nici o pază nu mai este posibilă, tractoriștii circulând în toate părțile, ziua și noaptea, și trăgând într-una focuri de revolver [...] Castelul a fost prădat prin spargerea unei uși sau ferești, furându-se mobilier, bibelouri, perdele, cărți, veselă, covoare, toate făcând parte din mobilierul monumentului istoric și de valoare incalculabilă.“

Gardă de la Consiliul de Miniștri

La 6 martie 1946, în urma unui protocol încheiat între inginerul Max Popovici, repre-

zentant al Ministerului Agriculturii și Domeniilor, arhitectul Horia Teodoru, din partea Ministerului Artelor, și Paul Militaru, reprezentantul Irinei Mavrocordat, s-au constatat următoarele:

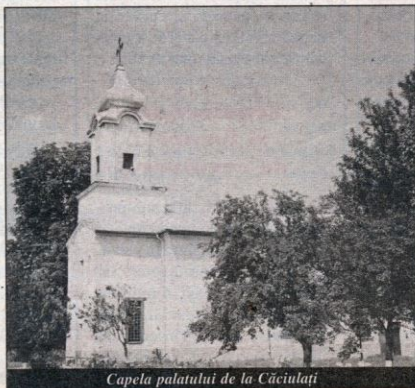
„În momentul de față, unele clădiri din complexul conacului decretat monument istoric sunt ocupate de Centrul de mașini agricole al Camerei Agricole Ilfov [...]“

În ceea ce privește restul de clădiri, am constatat:

a) Palatul Domnesc are în interior mobilier și alte obiecte de valoare, care sunt într-o stare de răvășire și unele dintre ele deteriorate, chiar distruse, că nu se mai pot folosi datorită spargerilor ce s-au făcut și care sunt în curs de cercetare din partea organelor judecătorești din regiune [...]

Toate aceste clădiri necesită reparațiuni serioase și foarte urgente, în special Palatul Domnesc, unde în primul rând acoperișul trebuie înlocuit imediat reparat, deoarece – din cauza topirii zăpezilor și a ploilor – tavanele sunt gata să se prăbușească și apa bălțește în unele camere pe parchete, din care cauză s-au deteriorat și o parte din mobilierul de valoare și alte obiecte.“

Concluzia celor trei experți era că „întregul bun să se treacă asupra Ministerului Artelor, care să se îngrijească de buna conservare a acestui monument istoric, în conformitate cu legea care prevede declararea monumentelor istorice“. În cazul în care Ministerul Agriculturii și Domeniilor agreea propunerea, trebuia să se stabilească

Capela palatului de la Căciulați

„timpul ce se va acorda Camerei Agricole să mai folosească aceste clădiri”.

Ministerul Agriculturii și Domeniilor, dorind să scape de povara asigurării securității domeniului Căciulați, a solicitat Comisiunii Monumentelor Istorice să preia în primire palatul și „să ia de urgență măsurile necesare pentru conservarea monumentului istoric”. Încercând să găsească o soluție de salvare, Victor Brătulescu, secretarul C.M.I., s-a gândit să revină la propunerea mai veche a lui Nicolae Iorga de a se organiza în palat un muzeu și a întocmit un referat.

În aceste condiții, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a hotărât – la 3 aprilie 1946 – să treacă palatul și parcul de la Căciulați în administrarea Ministerului Artelor, aducând la cunoștința Camerei Agricole Ilfov că, „prin deciziunea ministerială din 3 aprilie 1946, s-a dispus ca palatul fostului domnitor Alexandru Ghică, împreună cu dependențele și parcul înconjurător, să fie trecut pe seama Ministerului Artelor, fiind considerat monument istoric”. Camera Agricolă era rugată să predea delegatului Ministerului Artelor, cu proces-verbal și cu inventar, palatul cu dependențele, împreună cu tot mobilierul existent. În plus, în termen de 30 de zile de la această înștiințare, centrul de mașini agricole instalat în palat trebuia mutat în altă parte, „pentru ca Ministerul Artelor să poată intra efectiv în folosință și îngrijirea lui”.

Pentru conservarea palatului, în luna

Alexandru Lapedatu

mai 1946, C.M.I. a intervenit de mai multe ori și a propus să se înființeze în fosta reședință domnească un cămin de creație și odihnă pentru artiști, lucru care nu s-a putut realiza, deoarece Președinția Consiliului de Miniștri a luat în folosință imobilul, obligându-se a face reparațiile necesare. La 30 octombrie 1946, în momentul în care o comisie a Ministerului Artelor s-a prezentat la Căciulați pentru a lua în primire palatul, a găsit aici „o gardă înarmată, sub conducerea d-lui Vâlceanu

Ion, care ne-a declarat verbal că este trimis de Președinția Consiliului de Miniștri, Direcția Administrativă, spre a face paza și siguranța domeniului și a nu permite accesul nimănui pe proprietate”.

Deși organele locale o îndepărtaseră din palat în anul 1945, Irina Mavrocordat a decis, la 1 octombrie 1946, să încheieze fosta reședință domnească Președinției Consiliului de Miniștri, în scopul înființării aici a unei case pentru oaspeții străini. Contractul de închiriere a fost încheiat pe o perioadă de opt ani, pentru suma globală de 80.000.000 lei, la care se adăuga „obligatiunea pentru Președinție de a face palatului un minim de reparații”. În aceste condiții, la presiunea guvernului, s-a anulat decizia de expropriere a palatului și parcului din Căciulați!

Obiele din firme

Într-un raport întocmit de secretarul general al Președinției Consiliului de Miniștri, Lucian Stupineanu, se afirma că în anii 1945-1946, palatul fusese jefuit cumplit de localnici. „Mobila, documentele și obiectele din interiorul palatului constituiau averi artistice, culturale și documentare de o valoare incommensurabilă. Aceste valori erau intacte la 4 iulie 1945, dată când palatul a fost clasat monument istoric. De la acea dată însă, nimeni nu s-a mai îngrijit de toate aceste bunuri de o importanță culturală care depășește cadrul is-

Secvență din vremea când proprietarii erau proprietari

toriei și literaturii românești. Castelul a fost supus din partea unor *bande de țărani inconștienți unor sistematice spargerii și prădăciuni până în ziua când l-am închiriat [...]* Draperii de mătase orientale și tapiserii de Damasc au fost tăiate cu cuțitele și se găsesc în casele țăranilor sub formă de preșuri. Cristaluri venețiene de o valoare rară zac în tândări pe cuprinsul palatului. Mobila este în întregime distrusă sau despreceată. Plăci de faianță artistic lucrate din secolul XVI și XVII sunt reduse la cioburi. Firmane domnești de la Înalta Poartă au fost transformate în obiele de opinci. Documente originale, manuscrise cu vechime de peste o sută de ani sunt risipite în mij [de] foi volante gălbejite. Unele din ele au fost găsite aruncate în colțuri, după ce serviseră la foarte prozaice întrebuințări. Tablouri cari ar fi putut figura cu cinste în muzee naționale sau străine sunt sfărțate cu cuțitul.”

Raportul se încheia cu o constatare amară: „Din valorile cari au existat cândva acolo nimic nu va putea fi recuperat. Totul este distrus.”

Același Lucian Stupineanu, într-o discuție purtată la 10 iulie 1947 cu reprezentanți ai Ministerului Artelor, a declarat că „Președinția Consiliului de Miniștri nu mai are interes să mențină în vigoare contractul de închiriere existent”, renunțând să amenajeze o casă de oaspeți pentru străini

din lipsa fondurilor necesare pentru reparațiile palatului. „Președinția – a spus el – ar fi interesată să cedeze contractul de închiriere în favoarea Ministerului Artelor.” Acesta a declinat la rândul-i propunerea, din aceleași motive: „nu posedă fondurile necesare pentru executarea reparațiilor determinate de conservarea palatului”.

După abdicarea regelui și instaurarea Republicii Populare Române, în opinia autorităților comuniste locale, Irina Mavrocordat nu mai avea nici un drept asupra reședinței clădite de strămoșii ei. Palatul și parcul, cu toate celelalte construcții, au fost rechiziționate.

În seara de 6 februarie 1948, Irina Mavrocordat a primit un telefon „de la un anonim, pretinzând că este funcționar la C.F.R.”, care a anunțat-o că „această instituție are nevoie de toată așezarea de la Căciulați pentru a instala o cazarmă pentru muncitorii voluntari ai liniei București-Snagov! [...] Fără alte forme, a doua zi, persoane necunoscute și pe care nu le pot identifica – relatea Irina Mavrocordat, într-o scrisoare către C.M.I. – au pătruns în castel și au instalat circa 300 de

persoane în clădirea castelului și în anexe.”

Sesizată, Comisiunea Monumentelor Istorice – prin președintele său Constantin Daicoviciu – s-a adresat la 13 februarie 1948 Detașamentului de lucru C.F.R. cu rugămintea de „a lua toate măsurile necesare ca să nu se aducă nici o stricăciune mobilierului cu caracter istoric și castelului din Pașcani-Căciulați, monument istoric”.

Intervențiile Comisiunii Monumentelor Istorice nu au avut nici un efect. La 24 octombrie 1948, o comisie cadastrală condusă de directorul Camerei Agricole Ilfov, Alexa Hagi, împreună cu Primăria din Căciulați, au decis admiterea cererii Primăriei ca palatul și parcul să fie expropriate.

În clădirile complexului au fost instalate sedile mai multor autorități locale: Judecătoria Mixtă Comunală, organizația locală a Partidului Muncitoresc Român, Societatea „Romlacta” și Cooperativa locală.

Începând cu anul 1949, palatul de la Căciulați a primit o nouă destinație, sub patronajul Ministerului Cultelor: școală de ciclul II, în timp ce grădina și parcul erau ad-

ministrare de Cooperativa locală.

Din 1949 și până în 1951, palatul de la Căciulați a devenit sediu al Securității locale, ulterior fiind amenajat ca o casă de odihnă a Academiei Române, destinație pe care o are și astăzi. ■

Imaginea de astăzi a serei de flori

CĂLĂTORIND ÎN VIAȚĂ CU AL. ROSETTI

MARIUS SALA

Fascinat de Israel, cunoscut doar din lecturi, de trecutul acestei țări – cum am văzut în numărul 9/2004 al revistei –, profesorul Alexandru Rosetti, însoțit de discipolul său și autorul nostru, n-a ratat nimic din ce i s-a oferit în puținele zile de ședere în Ierusalim: Universitatea, al cărui invitat era, Valea Plângerii cu Sfântul Mormânt, Muzeul Yadvashem, Parlamentul (Knessetul).

Îată-i acum pe cei doi la fel de încântați și de țara propriu-zisă.

A început, a doua zi, călătoria prin țară. A pornit din sud, cu vizitarea Bethlehemiului, alt loc care l-a marcat pe Maestrul meu. Am intrat în biserica Nașterii Domnului, care are un loc la subsol, unde se presupune că a fost ieslea în care s-a născut Isus Hristos. Am aflat despre istoria stabilirii acestui loc, păreri fiind împărțite între diversele Biserici. A intervenit sultanul turc (teritoriul Palestinei făcea parte din Imperiul otoman) și le-a dat, în 1717, un termen de 24 de ore pentru a cădea de

acord. Locul este impresionant: diverse candelă atârână deasupra unui disc mare de aramă în formă de stea, pe care este menționat acordul dintre Biserici.

Rosetti nota de zor tot ce afla. Cred că citea dimineața (era un „matinal”) ghidul Michelin, fiindcă punea întrebări surprinzătoare, de detaliu. Nu o dată însoțitoarea noastră trebuia să ceară informații suplimentare, motiv pentru ca Maestrul meu să-mi spună, în românește, mereu: „De unde dracu' au mai scos-o și pe asta?” (Dacă ar fi fost la București, ar fi adăugat și „trebuie dată afară”).

la malul Mării Moarte, eram la 390 de metri sub nivelul normal al mărilor. În apropiere erau cămile, pe care te puteai urca în schimbul unei sume modice. M-am și fotografiat pe cămilă, prilej pentru Maestrul meu să se amuze copios, fiindcă era să cad. Discret, așa cum era când nu vroia să se dea în spectacol, a răspuns cu un scurt „merci” la invitația mea lansată de la „înălțimea” pe care mi-o conferea cămila. Marea Moartă, cu forma ei de lac și cu ape de un albastru închis, fără nici un val, din cauza salinității deosebite, stătea să fie admirată. La plecare, Rosetti a făcut pe ghidul: „Știi că nu departe de aici este Qumran, localitatea în care s-au găsit, în urmă cu circa 10 ani, celebrele manuscrise ebraice pe care le-am văzut, expuse sub sticlă, la Universitate.”

Am continuat drumul spre Galileea. Ne-am oprit la Nazareth, orașul Mariei și al lui Iosif. De data aceasta nu l-a impresionat numai faptul că, după teorie, era locul copilăriei lui Isus Hristos, ci și structura orașului și, mai ales, grotă în care se spunea că a locuit Sfânta Familie, cu subsolul unde se păstrau alimentele. Alte note în agendă. În drumul nostru am trecut pe la muntele Tabor, unde a avut loc „schimbarea la față” a lui Hristos. Am remarcat amândoi înfățișarea locului, un fel de amfiteatru natural, cu o acustică deosebită. Am înțeles

I-auzi, dom'le!

În aceeași zi am fost să vedem Valea Iordanului, unde a predicat Ioan Botezătorul. Rosetti a fost surprins („Îmi închipuiam altfel Iordanul”, dar nu a precizat cum). Stătea, se uita cu ochii săi pătrunzători și nu-i venea să creadă că,

atunci cum au putut fi auzite vorbele lui Isus, rostite în vârful „muntelui“, de fapt un deal de vreo 600 de metri (ca să ajungi în vârf trebuie să urci 4.340 de trepte!).

Seara am ajuns la chibuțul Guinossar (Genezareth), de pe marginea lacului Tiberiada. Excelent primiți, ni s-a făcut o prezentare a istoriei chibuțului, unul dintre primele create în Israel. În zeci de diapositive am văzut, de fapt, cum au venit primii evrei din diaspora să se stabilească pe „pământul sfânt“, înainte de crearea statului Israel, cum erau depuși de vase speciale pe malul mării, cum, în timpul nopții, își ridicau din scândurile aduse pe vas mici întăriri pentru a rezista incursiunilor arabe, cum s-a organizat viața în colectiv, care a dat naștere viitoarelor chibuțuri. Rosetti, care de obicei nu suporta expunerile lungi, asculta de această dată cu atenție. Mai mult chiar, puneă întrebări. La sfârșit, rămași în doi, nu mai conținea cu „I-auzi, dom'le“, „Uite, domnule, de ce au fost capabili.“

Nu vrei la chibuț?

A doua zi am fost conduși prin chibuț, un fel de gospodărie colectivă, în care principiul de bază era „Fiecare după puterea lui, fiecăruia după necesități.“ Am vizitat câteva case. Locatarii erau la treabă, cu o distribuție riguroasă a sarcinilor; pe unii îi vedeam pescuind cu năvodul în lacul Tiberiada. A urmat o conversație pe care nu o pot uita.

R.: Dar de unde au alimentele?

X.: Li se repartizează de la chibuț.

R.: Unde mănâncă oamenii din chibuț?

X.: Unii mănâncă acasă, dacă vor să-și gătească ceva, dar cei mai mulți preferă cantina chibuțului. (Cel care ne conducea ne-a deschis un frigider cu alimente.)

R.: De unde își iau îmbrăcămintea?

X.: O primesc de la chibuț. Se cunosc, în general, necesitățile fiecăruia și li se repartizează, la timpul potrivit, tot ce le trebuie.

R.: Câți bani primesc pe lună membrii chibuțului?

X.: N-au nevoie de bani.

Rosetti a rămas perplex; se uita la mine, ca și cum ar fi trebuit să-i explic eu, apoi pune întreba-re-a-cheie:

R.: Bine, dar eu, Rosetti, membru al chibuțului, vreau să merg la Paris. (Ce ar fi putut dori altceva Rosetti?)

X.: Pentru ce să mergeți la Paris?

R.: Să văd Parisul!!!

Răspunsul lui X. l-a năucit total pe Maestrul meu și și-a amintit de el ani de zile.

X.: Nu este o problemă să primiți bani, dacă mergeți la un eveniment important de familie (căsătorie, deces), la care conștiința dv. vă spune că ar trebui să participați. Dar nu puteți cere bani pentru a merge la Paris într-o excursie, fiindcă dv. știți care este situația economică a chibuțului. Conștiința de care vorbeam nu vă lasă să cereți ceva care i-ar afecta grav pe ceilalți membri ai chibuțului.

Rosetti a tăcut, s-a uitat aproape speriat la mine (cred că voia să-mi declare că nu era pentru el viața în chibuț) și, după ce și-a revenit, pe o alee din chibuț, când eram doar noi doi, mi-a zis:

„Dragă, nu mai pricep nimic.“ Se lovea cu palmele pe frunte sau ridica mâinile spre cer (nu mai exista nici un „ha, ha, ha“). „Draculea, eu am avut toată viața imaginea unui evreu, zaraf la colț de stradă, care schimbă bani. Bani erau viața lui. Aflu acum că nu îi interesează banii, aici, în chibuț. Mare drăcovenie! Și de ce nu vor bani? Pentru că așa le spune

conștiința!“ Ochii lui mă fixau și aproape mă implorau să-i explic „cum devine chestia asta“. N-a mai fost nevoie să-și scrie în agendă; i-a intrat bine în cap și, ani la rând, își aducea aminte de chibuț. Când eram în pană de subiecte de discuție, acesta asigura o după-masă plăcută.

Săptămâna de vis a luat sfârșit la Tel Aviv. Seara ne-am amintit de locurile pe unde am fost, de „notre belle américaine“... Nu mai era supărat nici pe ghidul nostru, nici pe ce mâncam eu dimineața, mai ales acel „oeuf à la coque“ — ou moale, servit într-un păhărel de argint, cu partea de deasupra perfect tăiată, dar cu albușul aproape nefiert. (Mi-a rămas în minte acest ou, pentru că și acum, dacă dau peste așa ceva, spun că e „ca la Hotel King David din Ierusalim“.) Pentru Rosetti a fost realizarea unui vis. Nu l-am mai văzut așa de aprins decât când urma să mergem la congresul de la Rio de Janeiro, unde, fiind vorba de prima călătorie în emisfera sudică, îl interesa să vadă bolta cerească noaptea și, mai ales, Crucea Sudului. După ani buni de la călătoria în Israel, își amintea de locurile și persoanele văzute ca de niște lucruri care nu pot fi uitate. De multe ori, seara, mă suna să-mi spună doar „Ți-aduci aminte de Sfântul Mormânt?“ sau „Nu vrei să mergi la chibuț?“ ■

(Va urma)

Bazilica Nașterii Domnului, din Bethleem

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ISTORIE ȘI DIPLOMAȚIE ÎN RELATIILE INTERNAȚIONALE. OMAGIU ISTORICULUI TAHSIN GEMIL** (coordonatori: Daniela Flaut, Iolanda Tighilui)

Ovidius University Press, Constanța, 2003, 460 pp.

● **TRAGEDIA ROMÂNIEI 1939-1947** (texte apărute în *Dialog*, revistă din Germania a exilului politic românesc, selectate și îngrijite de Ion Solacolu; prefată Neagu Djuvara; post-fată Florin Constantin)

Editura Pro Historia, București, 2004, 474 pp.

● **Vasile Christescu – VIAȚA ECONOMICĂ A DACIEI ROMANE (CONTRIBUȚII LA O RECONSTITUIRE ISTORICĂ)** (ediție îngrijită de Claudiu Christescu și Constantin C. Petolescu; reactualizare bibliografică și post-fată de Constantin C. Petolescu)

Editura Ars Dendici, București, 2004, 171 pp. + VII pl.

● **Daniel Hrenciu, Florin Pintescu – ISTORIA ȘI TRADIȚIILE MINORITĂȚII POLONEZE**

Editura Universității Suceava, 2004, 139 pp.

● **ECONOMIA LUMII 2004** (coordonator André Gamblin; traducere Angela Benga)

Editura Științelor Sociale și Politice, București, f.a., 355 pp.

● **Gheorghe Gh. Mârzescu – FAPTE ȘI IMPRESII ZILNICE (1917-1918)** (ediție îngrijită și note de Ioan Lăcustă)

Editura Curtea Veche, București, 2004, 403 pp.

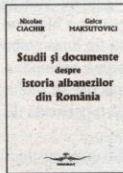
● **Const.-Titel Petrescu – SOCIALISMUL ÎN ROMÂNIA. 1835-6 SEPTEMBRIE 1940** (ediția a doua; cu un studiu introductiv de Nicolae Jurca)

Apărută sub egida Fundației Social-Democrate „Constantin-Titel Petrescu”, București, decembrie 2003, 482 pp.

● **COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE II**

Grupul Școlar de Industrie Ușoară. Catedra de Istorie și Științe Socio-Umane, Bibliotheca Historica, Philosophica et Geographica, I, Mediaș, 2004, 129 pp.

● **Nicolae Ciachir, Gelcu Maksutovici – STUDII ȘI DOCUMENTE DESPRE ISTORIA ALBANEZILOR DIN ROMÂNIA**

Editura Ararat, București, 1998, 208 pp.

● **Tănase Bujduveanu – AROMÂNII ȘI MUNTELE ATHOS**

Societatea Academică Moscopolitană, Editura George Iustinian & Justin Tambozi, București, Editura Cartea Aromână, Constanța, 2002, 118 pp.

● **CURTEA SUPREMĂ DE JUSTITIE (ÎNALTA CURTE DE CASAȘI ȘI JUSTIȚIE, PRACȚICA JUDECĂTOAREASCĂ: PROCESUL REVOLUȚIEI DIN TIMISOARA (1989), DOCUMENTE ISTORICE. PROCESUL LOTULUI, TIMISOARA - DECEMBRIE 1989* (CEI 25 - COMAN ION, BALAN RADU ȘI ALȚII), PROCESUL STĂNCULESCU-CHITAC** (adunate și comentate de Marius Mîioc)

Editura Artpress, 2004, 368 pp.

● **Horace Borza – TANT QUE FLEURIT LA MANDRAGORE. ROMAN HISTORIQUE**

Editur-Imprimeur Amudes, Eckbolsheim, vol. I, 2001, 216 pp., vol. II, 2002, 206 pp., vol. III, 2003, 242 pp.

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

La 1 septembrie încep școlile. *Scânteia* cu data de 2 septembrie (ziarele încă nu renunțaseră la practica interbelică a antedatării aparițiilor) anunță că în noul an de învățământ își deschid porțile 245 noi școli elementare, 50 de 7 ani și 65 medii. Bugetul de Stat al R.P.R. pe anul 1954 prevede pentru nevoile învățământului 2.492,6 milioane lei, cu 8,4 la sută mai mult decât în 1953. „Lupta pentru buna pregătire a elevilor – scrie ziarul amintit – trebuie să fie dusă chiar de la începutul anului școlar. De aceea, se impune combaterea practicii greșite existente în unele școli de a se socoti trimestrul I ca o perioadă de «pregătire» și «acomodare».”

Aceste prime luni de toamnă din urmă cu cinci decenii nu înregistrează evenimente deosebite. Zilele se derulează cu o cadență devenită de-acum obișnuită. Pe de o parte, ritmul exaltat al succesorilor popularizate în presă și la radio, pe de alta privațiunile, temerile, grijile existenței de zi cu zi. Încă se distribuiau pe cartele alimentele, combustibilul, alte produse de larg consum. Era o acută lipsă de locuințe. În închisori zăceau încă mii și mii de foști oameni politici, intelectuali, țărani, studenți, muncitori socotiți dușmani ai regimului.

Ce se putea citi în paginile ziarelor?

La 18 septembrie se încheie la Moscova al doilea acord (primul fusese semnat la 31 martie) privind vânzarea și predarea că-

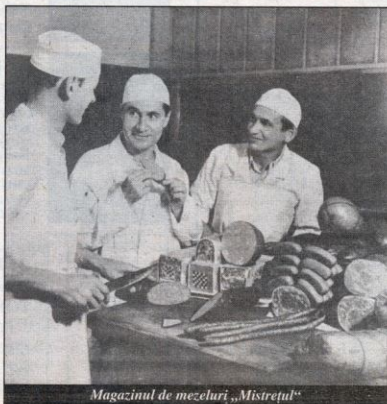
tre România a părții de participare sovietice din societățile mixte sovieto-române: Sovrommetal, Sovromcârbune, Sovromtransport, Sovromutilaj petrolier, Sovromnaval, Sovromtractor, Sovromchim, Sovromgaz, Sovromlemn, Sovromconstrucția, Sovrombanc, Tars (Societate de aviație civilă).

Acordurile, se arată în comunicatul publicat la 25 septembrie, „prevăd că valoarea părții de participație sovietice din societățile menționate, care este predată României, va fi achitată de către partea română în condițiuni avantajoase, în rate eşalonate pe o serie de ani”.

Acordul a fost semnat din partea română de către Miron Constantinescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

Vizitează Bucureștii în aceste luni mai multe delegații bisericești. Patriarhul Alexandru III al Antiochiei și al întregului Orient se află, după cum anunță ziaarele din 14 septembrie, „într-o vizită de răspuns pentru participarea Bisericii Ortodoxe Române la serbările ce au avut loc în cursul lunii iunie a.c. la Damasc, în Siria, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de episcopat ai patriarhului Alexandru III”.

Sosește, de asemenea, patriarhul Kiril, al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în fruntea unei delegații, răspunzând

Magazinul de mezeluri „Mistrețul”

astfel participării Patriarhiei Române la festivitățile ce au avut loc la Sofia, în 1953, cu prilejul reînființării Patriarhiei Bulgare.

La întâlnirile de la reședința patriarhală participă Patriarhul Iustinian, P.S. Episcop Teoctist Arăpaș, Episcop Vicar Patriarhal, rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București.

Aflat în Capitală, Mitropolitul Nikolai al Krutiței și al Kolomnei, „unul dintre cei mai de seamă conducători ai Bisericii Ortodoxe Ruse“, după cum scrie *Scânteia* din 5 septembrie, primește titlul de doctor în teologie al Institutului Teologic de grad Universitar din București, în cadrul unei ședințe solemne a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Oaspetele prezintă comunicarea *Viața și activitatea mitropolitului Petru Movilă la Kievului*.

La 25 septembrie, Simion Bughici, ministrul de Externe al R.P.R., transmite președintelui Adunării Generale a O.N.U., Van Kleffensen, o declarație a guvernului R.P.R. cu privire la cererea de admitere a țării noastre ca membru al O.N.U.

România va fi primită în O.N.U. în decembrie 1955.

Dacă demersurile oficiale ale României pe lângă O.N.U. erau făcute publice și cunoscute cititorilor presei bucureștene, existau alte intervenții neștiute publicului, cenzurate de mijloacele de informare de la București. Printre acestea, acțiunile românilor din exil, pentru cunoașterea de către opinia publică din Occident a situației reale din România comunistă. Între ele, cuvântarea pe care Constantin Vișo-

*Alo, aici e Stroe
Și vă roagă să-i dați voie*

ianu (1897-1994), președintele Comitetului Național Român din exil, a ținut-o la 20 septembrie 1954 la Adunarea Națiunilor Europene Captive.

„Lumea întreagă – arăta fostul diplomat român – a început să realizeze sensul dominației sovietice. Destinul ce s-a abătut asupra țărilor noastre ar fi suficient să facă pe oricine să priceapă ce înțelege Rusia sovietică prin «coexistență pașnică».“

Evocând „tragedia unui întreg popor – a propriului meu popor“, C. Vișoianu arăta: „Poporul României, pe bună dreptate, simte că

este victima Rusiei Sovietice și a candorii occidentale. Cu toate acestea, el păstrează intactă deplina încredere în principiile care formează fundamentul civilizației din care el face parte integrantă. Poporul român are încă încredere în spiritul de justiție al țărilor libere. Cele mai ardente speranțe se îndreaptă încă spre Marile Puteri Occidentale. El consideră rolul conducător care din fericire aparține S.U.A. drept o garanție a viitoarei sale independențe. Voința sa proprie de a fi liber este intactă. Conștiința sa națională este fără pată. Aceste lucruri nu pot fi alterate de nici o minciună, ele nu pot fi distruse de nici o teroare.

Poporul României – încheia C. Vișoianu – dorește, încă o dată, să-și aducă contribuția efectivă la crearea unei ordini mondiale de adevărată pace, bazată pe independență și libertate“ (Constantin Vișoianu, *Misiunile mele*, București, 1997).

Intre oamenii de știință, cultură și artă din delegația sovietică aflată în Capitală cu ocazia deschiderii „Lunii prieteniei

Lolanda Balas, medaliată cu aur

româno-sovietice", se află și compozitorul Reinhold Morîțovici Glier, „personalitate eminentă a culturii sovietice, care – după cum scrie J.V. Pandelescu, în *Informația Bucureștilui* din 26 octombrie – a intrat cu glorie în istoria muzicii încă fiind în viață“. R. Morîțovici Glier este artist al poporului al U.R.S.S. și de mai multe ori laureat al premiului Stalin.

La 24 octombrie R.M. Glier dirijează la sala „Patria“ Orchestra Filarmonicii de Stat, care interpretează lucrări din creația sa, concertul bucurându-se de un succes cu totul excepțional.

În legătură cu vizita lui R. Morîțovici Glier în România, compozitorul Constantin Arvinte, pe atunci dirijor al grupului artistic de estradă din cadrul Ansamblului Ministerului Afacerilor Interne, ne-a relatat: „La primirea lui Glier la Uniunea Compozitorilor din România, el a întrebat de «maestrul Dimitrie Cuclin» și a dorit să-l viziteze. Conducerea de atunci a Uniunii a cam băgat-o pe mănecă, cum se spune, căci maestrul Cuclin... era închis (fusesse la canal)!

Un alt maestru al muzicii corale românești, compozitorul Gheorghe Bazavan, care fusese un timp și el închis la canal, îl întâlnește pe Dimitrie Cuclin acolo și a relatat într-un cerc de prieteni cum l-a găsit: făcea cor cu deținuții.

Maestrul Cuclin fusese, înainte de ultimul război, profesor la Conservatorul din Capitală și predase și în S.U.A. Revenit în țară, după război, frecvența regulat Biblioteca Americană din București, unde primea cărți, partituri și buletine informative privind viața artistică din America. La o astfel de vizită la Biblioteca Americană, a fost așteptat la ieșire,

«invitat» să intre în duba Securității și... dus a fost.

La intervenția Uniunii Compozitorilor a fost repede eliberat, adus în București și i s-a dat un apartament pe str. Dionisie Lupu. Îl frecventam în acei ani pe maestrul Cuclin de la care luam lecții de compoziție și estetică muzicală."

Pe scurt. Se stinge din viață (7 octombrie)

acad. Dimitrie Pompeiu (n.

1873), matematician cu cercetări fundamentale în teoria funcțiilor, a ecuațiilor diferențiale și cu derivate parțiale etc.

Este făcută publică la 10 octombrie sentința Tribunalului Suprem al R.P.R. care, între 4 și 8 octombrie, a judecat procesul unui „grup contrarevoluționar antistatal“, în frunte cu Vasile Luca. Sentințele pronunțate: Vasile Luca, pedeapsă cu moartea (comutată în muncă silnică pe viață); Iacob Alexandru, 20 ani muncă silnică; Solymos Ivan, 15 ani muncă silnică; Cernicica Dumitru, 3 ani închisoare corecțională.

„Luca și banda sa – se arată în comunicatul apărut în presă – au dus o acțiune de frânare a activității productive a întreprinderilor, ceea ce a creat serioase dificultăți în realizarea planului de stat, atât în 1950, cât și în 1951 și a produs pagube considerabile statului și oamenilor muncii.

Spre sfârșitul anului 1951, când pentru a înlătura fenomenele nesănătoase din economia națională ce fuseseră agravate prin acțiunea lui Luca guvernul a hotărât pregătirea condițiilor în vederea efectuării unei reforme bănești, Luca,

Iacob, Solymos și Cernicica au desfășurat o activitate organizată, încercând să zădărnicească reușita acestei acțiuni de stat."

Stiri diverse.
Se deschid două noi restaurante: „Café de la Paix“ (pe Calea Victoriei, alături de Teatrul de Estradă)

În holul Facultății de Arhitectură expune artistul italian Renato Guttuso

și „Continental” (strada Aristide Briand, colț cu str. Academiei). Pe Bulevardul 6 Martie (Elisabeta, acum), la „Grădina Progresul”, se inaugurează o mustărie cu „un grătar din cărămidă roșie, iar pe un raft sunt grămădite diverse vase de lut, foarte pitorești”. Grădina este înconjurată „de un gard de stof foarte verde”.

Alte localuri unde bucureștenii sunt îndemnați să „facă cure de must”: „Garofița” (bd. General Magheru, 16), „Vulcan” (Griviței 200), „Aluniș” (Calea Rahovei 189), patiseria „Trifoiul” (Calea Moșilor 123), „Laminorul” (Pantelimon 189), „Buzău” (Câmpuri Moși 7).

În cadrul Întreprinderii de Transporturi București se înființează Gospodăria de Exploatare a Taximetrelor (GETAX), cu autoturisme „Pobeda”. Tariful: 3 lei taxa de plecare (un ziar costa 0,20 lei), 3 lei km; fracțiunile sub 300 m nu se taxează. Stații de parcare: Piața Universității, Gara de Nord, Atheneul R.P.R.

Se află sub tipar noua carte de telefoane a Capitalei. Cofetăriile și patiseriile oferă „delicioasa băutură de desert «Republica» pe bază de vin și care conține cognac, zahăr, vanilie, vitamine”.

Miting aviatic la aeroportul Băneasa, duminică, 5 septembrie. Biletele se pot procura de la comitetele sindicale din întreprinderi, încasatorii de tramvaie și autobuze, de la debitele de tutun. Pentru spectatori, sunt înfălțate 8 standuri ale trusturilor de alimentație publică, la care se desfac 30.000 sticle suc de fructe și 4.000 lapte acidofil. „Separat – scrie *Informația Bucureștiului*, din 3 septembrie – vor funcționa 20 coșuri ambulante cu covrigi, chifle și altele. Un

Compozitorul R.M. Glier în mijlocul artiștilor români

număr de 30 conservatoare vor distribui în permanență înghețată populară și limonade.”

În program: defilări de avioane („unul de mare viteză, cu botul și aripile vopsite în roșu”), lansarea de aeromodele, acrobație aeriană la 1.000 m, demonstrații cu avioane sanitare, carusel cu 5 avioane, înaltă

acrobație, salturi cu parașuta.

Din ziarul *Sportul popular*. La concursul Pronosport, din 5 septembrie, s-au înregistrat 5 buletine cu 11 pronosticuri exacte a câte 11.228,80 lei fiecare. La cel din 3 octombrie, un singur buletin cu 12 rezultate exacte (maxim posibil) a adus câștigătorului 77.873 lei.

Colectivul sportiv „Voința Prestării Serviciilor” organizează spectacolul *O seară de muzică pe stadion*; dirijori J. Reininger și Sergiu Malagamba; cântă: N. Rafael, artist emerit, Iolanda Mărculescu, Willy Donea, Maria Tănase, Gică Petrescu, Trio Grigoriu; momente vesele: Radu Zaharescu și Horia Șerbănescu.

Confruntare între echipele C.C.A. și Dinamo în campionatul de fotbal, în categoria A. Meciul, disputat în 17 octombrie, se încheie cu scorul 2-2. Partida, scrie *Informația Bucureștiului*, din 18 octombrie, „s-a transformat la un moment dat în-

tr-un duel de faulturi intenționate, riposte de o parte și de alta, simulări de loviri reciproce. Aceste urâte ieșiri n-au făcut cinstite celor două echipe, care au comis 49 de faulturi (30 C.C.A., 19 Dinamo)”. În clasamentul general conduc Flamura Roșie Arad (locul 1), C.C.A. (2), Dinamo (3); în coada listei se află Metalul Câmpia Turzii (12), Progresul Oradea (13) și Metalul Hunedoara (14). ■

Aparat cinematografic de fabricație românească

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

AVERTISMENTE NELUATE ÎN SEAMĂ

Continuăm prezentarea celui de al doilea raport expediat de Brutus Coste, însărcinatul cu Afaceri ad interim al României la Washington, din 11 aprilie 1941. Era adresat, ca și primul dintre ele (Magazin istoric, nr. 8/2004), lui Ion Antonescu, deținător în acel moment și al portofoliului Ministerului Afacerilor Străine.

Documentul se află în fondurile de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, din S.U.A. Publicarea lui este posibilă grație sprijinului doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor, și al colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU.

Interventionismul american după votarea legii pentru ajutorarea „Democrațiilor“

Atât Londra cât și Washington își dau azi seama că problema tonajului nu poate fi rezolvată prin construcțiuni, chiar dacă s-ar ajunge la viteza de construcție din timpul primului război mondial. Drept singur remediu apare reducerea distrugerilor, prin întărirea escortelor și intensificarea bombardării bazelor de submarine. Flota engleză are de îndeplinit în toate colțurile războiului prea multe misiuni, ca să fie în stare a asigura o mai puternică protecție convoiurilor. Soluția reală rămâne din această cauză fie un transfer masiv de distrugătoare și eventual chiar a unor crucișătoare americane, fie intrarea în acțiune, la început în zone mai puțin primejdioase, apoi, treptat, chiar în Atlantic. Obținerea de baze în Irlanda pe lângă că ar fi o mare înlesnire din punct de vedere maritim, ar oferi posibilități noi de a extinde escortarea fără a merge până la limită. De aci presiunea puternică exercitată la Dublin întâi prin emisari privați (d-nii Willkie și Donovan), apoi personal de președinte în convorbirile avute cu ministrul de Război al Irlandei, aflat în Statele Unite.

Soluția transferului de distrugătoare întâmpină opoziția serioasă a secretarului Marinei și al amiralilor importanți, în cap cu șeful operațiunilor navale, amiralul Stark. Decât să se lase despuiață de vase Marina preferă să întreprindă chiar ea protecția convoiurilor.

Mijlocul cel mai sigur de a scurta „etapa în curs“ și cele care vor mai urma până la completa intrare în acțiune este un act de război comis de una din puterile Axei împotriva Statelor Unite. Nu încapă nici o îndoială că într-un asemenea caz

guvernul trece imediat la actele cele mai grave. Cum guvernul este convins că trebuie să meargă până la capăt spre a transforma ceea ce amenință să fie înfrângerea Angliei în victoria Statelor Unite, nu e greu de văzut că cercurile hotărâtoare de aci așteaptă cu nerăbdare și chiar invită cu diferite provocări un act de război din partea Axei. Dacă actul nu se produce, lunecarea spre război va continua să se facă destul de încet, afară numai dacă președintele va lăsa să cadă la un moment dat scrupulele pe care le are în ce privește suportul opiniei publice și va crea, în calitatea sa de comandant al Flotei, o situație ducând în mod necesar la război.

Problema în fața căreia au fost puse Statele Unite a fost clar exprimată în următorul silogism al colonelului Donovan, fostul emisar al secretarului Marinei:

„Statele Unite se pot ocoli numai făcând tot ce e posibil ca Germania să piardă războiul. În acest scop Statele Unite trebuie să se îngrijească ca materialele să ajungă în Marea Britanie. Pentru ca vasele să ajungă în Marea Britanie, Statele Unite trebuie să le protejeze prin escorte. Pentru a le proteja cu convoaie Statele Unite trebuie să aibă puncte de sprijin (Irlanda, Africa de Vest). Spre a le obține pe acestea Statele Unite trebuie să decidă curând dacă sunt gata să-și urmeze politica declarată până la consecințele ei inevitabile“.

Brutus Coste,
Însărcinată cu Afaceri a.i. ■

(Va urma)

25 de familii în 670 pagini. O splendidă enciclopedie, coordonată de un pasionat cercetător al trecutului marilor familii românești, Mihail Dim. Sturdza. Explicabilă, probabil, aplecarea către un asemenea subiect – ilustrată de o altă impozantă lucrare consacrată marilor familii din Grecia, Albania și Constantinopol, apărută cu ani în urmă – pentru un descendent al domnitorului Moldovei Mihail Sturdza (1834-1849).

Concepția volumului este puțin obișnuită la noi. O lucrare care aduce, pe lângă contribuțiile autorului, și cele mai importante și relevante

studii consacrate subiectului respectiv. O punere în pagină inspirată, de o factură modernă, te incită la lectură.

Precizând că aceste 670 pagini reprezintă doar primul volum al lucrării *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, apărută la Editura Simetria și tipărită la R.A. „Monitorul Oficial”, ce cuprinde literele A-B (aceasta din urmă parțial epuizată), să urmărim autorului puterea să ducă la capăt opera începută.

D.M.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 noiembrie 2004, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– În ce localitate se afla terenul donat de regele Ahmet Zogu al Albaniei lui Nicolae Iorga?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2004 este:

1305

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Gîrbă Dan**, din **Medgidia, jud. Constanța**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2005.

Concursul **Magazin istoric** ediția 2004

ȘTEFAN CEL MARE – 500

Răspunsurile la întrebări

Prima serie de întrebări

1. b
2. a
3. a
4. a
5. c

A doua serie de întrebări

1. c
2. b
3. c
4. a
5. b

A treia serie de întrebări

1. b
2. b
3. a
4. a
5. c

A patra serie de întrebări

1. b
2. a
3. c
4. a
5. a

ALEXANDRU CEL BUN (1400-1432)

ALEXANDRU PENTRU MOLDOVA		A TREIA SOTIE A LUI ALEXANDRU		SCĂPĂRĂ- TOARE CU CREMENE		ÎN CASĂ!		A CINEA SOTIE...	
TATĂL LUI ALEXANDRU		ÎN DOMAȘNA!		ÎN PENIȚĂ!		LUAT LA MILOC!		...ȘI A DOUA SOTIE A LUI ALEXANDRU	
A PATRA SOTIE A LUI ALEXANDRU							ÎN SONATĂ!		
PUȘI PE TRON							CÂMPII CU IERBURI		
				PERIOADĂ MARE DE TIMP		CALAPOD			
						PUNERILĂ ADĂPOST			
NU FACE NIMIC		VENTILAT						ALEXANDRU BOGDAN III ȘI PETRU II	
		A SE FACE CENUȘĂ							
			A ÎNVĂȚA						
			HALTĂ						
CÂNTĂ LA CATEDRALĂ					BUNĂ DE BĂUT				FRATE ALLUI ALEXANDRU, DOMN AL MOLDOVEI (1399-1400)
PRODUS LACTAT					VEȘNICI				
				ULUI					
				CETATEA... APĂRATĂ DE ALEXANDRU ÎN 1420					
	LISTA CU GREȘELI						ÎN CĂUȘ!		
	UN ALT FIU AL LUI ALEXANDRU						DOMN AL MOLDOVEI (ȘTEFAN; 1563-1564)		
		VIOI						A SE RUȘINA	
		ORĂ							
TEPEI				COZONAC... MIC					
ÎN TECII				FECIORI					
FIU AL LUI ALEXANDRU									
						MARIA FRĂȚILĂ			NOTA PATRU LA MUZICĂ
						ÎN SOBĂ!			
PARADIS				MITROPOLIT AL MOLDOVEI ÎN TIMPUL LUI ALEXANDRU					
RĂSCULATI DIN CEHIA PRIMIȚI DE ALEXAN- DRU(sg.)									
					AICI A RIDICAT ALEXANDRU O BISERICĂ CATOLICĂ				

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

DOUĂ NUME DISPĂRUTE

În nr. 7/2004, dintr-o eroare care ne aparține, în textul apărut la rubrica Dialog cu cititorii, a fost eliminat numele eroului evocat. Precizăm că era vorba despre generalul Anania Păduraru. Eroarea ne-a fost semnalată de dl. ADRIAN MATACHE, căruia îi mulțumim.

În numărul următor, pe august, același cititor ne sesizează că la pagina 43 nu am specificat în explicația la fotografie cine este personajul care apare lângă Paul-Henri Spaak. Intenționat nu l-am mai menționat, pentru că Saint-Exupéry este protagonistul articolului. Ar fi trebuit să-i repetăm numele de fiecare dată, la fiecare fotografie. Am crezut că ar fi fost prea mult.

PRECIZĂRI

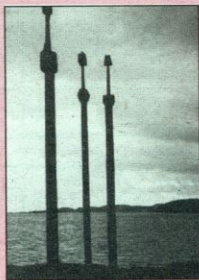
Domnul CONSTANTIN STOICA, din București, ne semnalează câteva greșeli apărute în numere mai vechi ale revistei:

În numărul 5/1994, în articolul *Drama dislocaților*, la pagina 56, s-au strecurat două erori la denumirea unor localități – erori de mică importanță –, dar pe care totuși le semnaliez: în loc de Pietroiș s-a tipărit Pietrosul, iar în loc de Luciu apare Lucia.

În numărul 11/1994, la pagina 33, în articolul *Nicolae Iorga: amintiri necunoscute*, în prima frază se specifică „...activitatea sa de peste șase decenii desfășurată cu ardoare...”. Cum N. Iorga a trăit numai 69 ani (1871-1940), mi se pare puțin exagerată aprecierea făcută de autor.

O altă precizare se referă la numărul 7/2000, unde, la pagina 73, apare fotografia unui monument compus din trei săbii uriașe ridicat în cinstea lui Harald Hårfagre, primul unificator al Norvegiei.

Monumentul se află în vecinătatea orașului Stavanger, în apropierea unui fiord. Acest monument, pe care l-am văzut cu ani în urmă, este puțin diferit față de cel prezentat în revistă. Spre edificare vă trimit și o fotografie de la fața locului. Se pare că locul din care au fost făcute cele două imagini (ca și unghiul) a influențat atât dimensiunea săbiilor, cât și distanța dintre ele, elemente care sunt vizibile.

DIN PASIUNE PENTRU ISTORIE

Domnul GHEORGHE NICOLESCU, din comuna Niculițel, jud. Tulcea, ne trimite o scrisoare din care cităm:

Lucrând în administrația locală ca secretar de primărie, din anul 1966, am început să culeg diverse materiale referitoare la istoricul comunei Niculițel, studii ale arheologilor: dr. Victor Baumann, prof. Ion Barnea și Radu Vulpe, ale numismatului Ernest Oberlander-Târnoveanu etc., diverse articole apărute în ziare și reviste, materiale arheologice aflate în muzeele de istorie din Constanța și Tulcea, informații legate de istoricul mănăstirilor din zonă, precum și o serie de articole publicate în revista *Magazin istoric*.

Toate aceste informații s-au concretizat în întocmirea unui

studiu monografic asupra comunei Niculițel, localitate cu un istoric destul de bogat, centru al creștinismului din nordul Dobrogei, cu două importante edificii muzeale: „Cripa cu martiri” și Biserica „Sf. Atanasie” – intrate în patrimoniul național.

Pentru a publica acest studiu erau necesare fonduri bănești. Eu neavând aceste posibilități am apelat la organele pe care le-am considerat interesate: Consiliul local, Prefectura, Consiliul județean Tulcea, Direcția de Cultură și Culte etc. Toate aceste instituții m-au încurajat arătând că pentru județul Tulcea este un precedent, dar recomandarea a fost aceea de a-mi găsi personal sponsorii, lucru greu de realizat în mediul rural.

CERERI ȘI OFERTE

MARIN CONSTANTIN NESCU, București, str. Petre Ispirescu, nr. 8, bl. P6, sc. 3, et. 4, ap. 74, sector 5, oferă colecția completă.

PETRE PRICIU, com. Fântânele, jud. Teleorman, cod 147.371, tel. 0247.360.009, solicită numerele: 1/1991; 3, 7/1993; 3/1994; 3-6, 11-12/1999; 2, 3, 5, 9-12/2000; 3, 5-12/2001; 4/2002.

Ofere numerele: 9/1968; 1, 3-5/1969; 11/1976; 12/1977; 2, 4-6, 7, 9-11/1978; 2-4/1979; 7-9/1980; 1/1982; 6, 12/1983; 3, 12/1986; 8, 9, 11, 12/1988; 1, 2, 3, 9, 10/1989; 9, 11/1990; 7, 8, 12/1991; 1, 12/1992; 9/1996; 9/1997; 4/1998; 7-10/2002.

VALERIU ATHANASE PETRESCU, București, str. Planțelor, nr. 58, et. 1, ap. 1, sect. 2, tel. 320.73.36, oferă colecția completă.

GHEORGHE GHEORMA, București, Drumul Taberei, nr. 89, bl.R1, sc. 2, ap. 61, tel. 745.11.25, oferă colecția 1967-martie 2002.

CONTENTS (Romanian History) P. Dimitriu About our heroes ● O. Serebrian, I. Nistor Transnistria – past and perspectives ● V. Butnaru Letter from Bessarabia ● I. Cristache Panait A Romanian cemetery in Harghita ● G. Rusu Andrei Báthory – a beheaded prince ● Angela Moldovan The history I lied ● T.V. Volokitina 1950. About the Romanian nonenclature in the Kremlin archives ● A. Silvan-Ionescu The painter Theodor Aman and the Crimean War ● M. Radnev The rabbi Alexandru Șafran recollections ● T. Wexler The Jewish children's exodus from Bessarabia and Bucovina ● G. Maksutovici A Romanian institute in Albania, fathered by Nicolae Iorga ● I. Scurtu The Manolescu trial ● D. Berindei Political journal (1939) ● A. Toader The patronage of the National Bank during the between wars period ● G. Filitti Letters from former days ● A.-A. Spănu August 1938. How lost Al. Vaide-Voevod 300.000 lei ● L. Cruceanu Alexandru Lăpușneanu ● N.D. Ion Old: palaces: Pașcani-Căciulați (II) ● M. Sala Journey through life with Al. Rosetti (VI) ● I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago ● Romanian documents at Hoover Institution (XXXVI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P. Dimitriu De nos héros ● O. Serebrian, I. Nistor La Transnistrie – passé et perspectives ● V. Butnaru Lettre de Bessarabie ● I. Cristache Panait Le cimetière roumain de Harghita ● G. Rusu Andrei Báthory, un prince décapité ● Angela Moldovan L'histoire vécue ● T.V. Volokitina 1950. Au Kremlin sur la nomenclature ● A. Silvan-Ionescu Le peintre Theodor Aman et la Guerre de Crimée ● M. Radnev Le rabbin Alexandru Șafran se souvient ● T. Wexler L'exode des enfants juifs de Bessarabie et Bucovine ● G. Maksutovici Un institut roumain parrainé par N. Iorga en Albanie ● I. Scurtu Le procès de Manolescu ● D. Berindei Journal politique (1939) ● A. Toader Le mécénat de la Banque Nationale pendant l'entre-deux guerres ● G. Filitti Lettres d'antan ● A.-A. Spănu Août 1938. Al. Vaide-Voevod, pillé de 300.000 lei ● L. Cruceanu Alexandru Lăpușneanu ● N.D. Ion Anciens palais: Pașcani-Căciulați (II) ● M. Sala Voyager dans la vie à côté d'Al. Rosetti (VI) ● I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans ● Documents roumains à Hoover Institution (XXXVI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П. Димитриу Наши герои ● О. Серебрян, И. Нистор Преднепровье – прошлое и перспективы ● В. Бутнару Письмо из Бессарабии ● И. Кристаче Панайт Румынская могила в уезде Харгхите ● Г. Русу Андрей Батори, князь обезглавленный ● А. Молдован История, мною пережитая ● Т.В. Волокитина 1950. В Кремле о номенклатуре ● А. Силван-Ионеску Живописец Теодор Аман и Крымская война ● М. Раднев Раввин Александру Шафран вспоминает ● Т. Векслер Исход еврейских детей из Бессарабии ● Г. Максутович Румынский институт под покровительством Н. Йорги в Албании ● И. Скурту Судебный процесс Маноилеску ● Н. Худин Политический дневник (1939) ● А. Тоадер Мecenat Национального Банка в межвоенном периоде ● Дж. Филиити Былые письма ● А.-А. Спăну Август 1938. Ал. Ваида-Воевод, разграбленный 300.000 лей ● Л. Кручану Александру Лăпуșняну ● Н.Д. Ион Старые дворцы: Пашканы-Кăчулац (II) ● М. Сала Жизненное путешествие вместе с Ал. Росетти (VI) ● И. Лăкуствă В Бухаресте, 50 лет назад ● Румынские документы в Институте Гувера (XXXVI)

INHALT (Rumänische Geschichte) P. Dimitriu Über unsere Helden ● O. Serebrian, I. Nistor Transnistrien – Vergangenheit und Perspektiven ● V. Butnaru Brief aus Bessarabien ● I. Cristache Panait Der rumänische Friedhof in Harghita ● G. Rusu Andrei Báthory, ein enthaupteter Fürst ● Angela Moldovan Erlebte Geschichte ● T.V. Volokitina 1950. Im Kremli über die Nomenklatura ● A. Silvan-Ionescu Der Maler Theodor Aman und der Krimkrieg ● M. Radnev Der Rabbiner Alexandru Șafran erinnert sich ● T. Wexler Die Exode der jüdischen Kinder aus Bessarabien und der Bukowina ● G. Maksutovici Ein von N. Iorga patroniertes rumänisches Institut in Albanien ● I. Scurtu Der Prozess Manolescu ● D. Berindei Politisches Tagebuch (1939) ● A. Toader Das Mäzenat der Nationalbank in der Zwischenkriegszeit ● G. Filitti Briefe aus anderer Zeit ● A.-A. Spănu August 1938. Al. Vaide-Voevod wird um 300.000 Lei beraubt ● L. Cruceanu Alexandru Lăpușneanu ● N.D. Ion Bojaren paläste: Pașcani-Căciulați (II) ● M. Sala Durchs Leben mit Al. Rosetti reisend (VI) ● I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren ● Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XXXVI)

SUMARIO (Historia rumana) P. Dimitriu Sobre nuestros héroes ● O. Serebrian, I. Nistor Transnistria – pasado y perspectivas ● V. Butnaru Carta desde Bessarabia ● I. Cristache Panait El cementerio rumano de Harghita ● G. Rusu Andrei Báthory, un príncipe degollado ● Angela Moldovan Historia vivida ● T.V. Volokitina 1950. En Kremlin sobre la nomenclatura ● A. Silvan-Ionescu El pintor Theodor Aman y la guerra de Crimea ● M. Radnev El rabi Alexandru Șafran recuerda ● T. Wexler El éxodo de los niños judíos de Bessarabia y Bucovina ● G. Maksutovici Un instituto rumano patrocinado por N. Iorga en Albania ● I. Scurtu El juzgado de Manolescu ● D. Berindei Diario político (1939) ● A. Toader El mecena del Banco Nacional durante el período interbelico ● G. Filitti Cartas de antaño ● A.-A. Spănu Agosto de 1938. Al. Vaide-Voevod depredado de 300.000 lei ● L. Cruceanu Alexandru Lăpușneanu ● N.D. Ion Palacios antiguos: Pașcani-Căciulați (II) ● M. Sala Viajando por la vida junto a Al. Rosetti (VI) ● I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años ● Documentos rumanos en Hoover Institution (XXXVI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-224.44.20 sau 224.05.58

e-mail: export@rodipet.ro

Piața Presii Libere, nr. 1, Corp B,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 21 000

